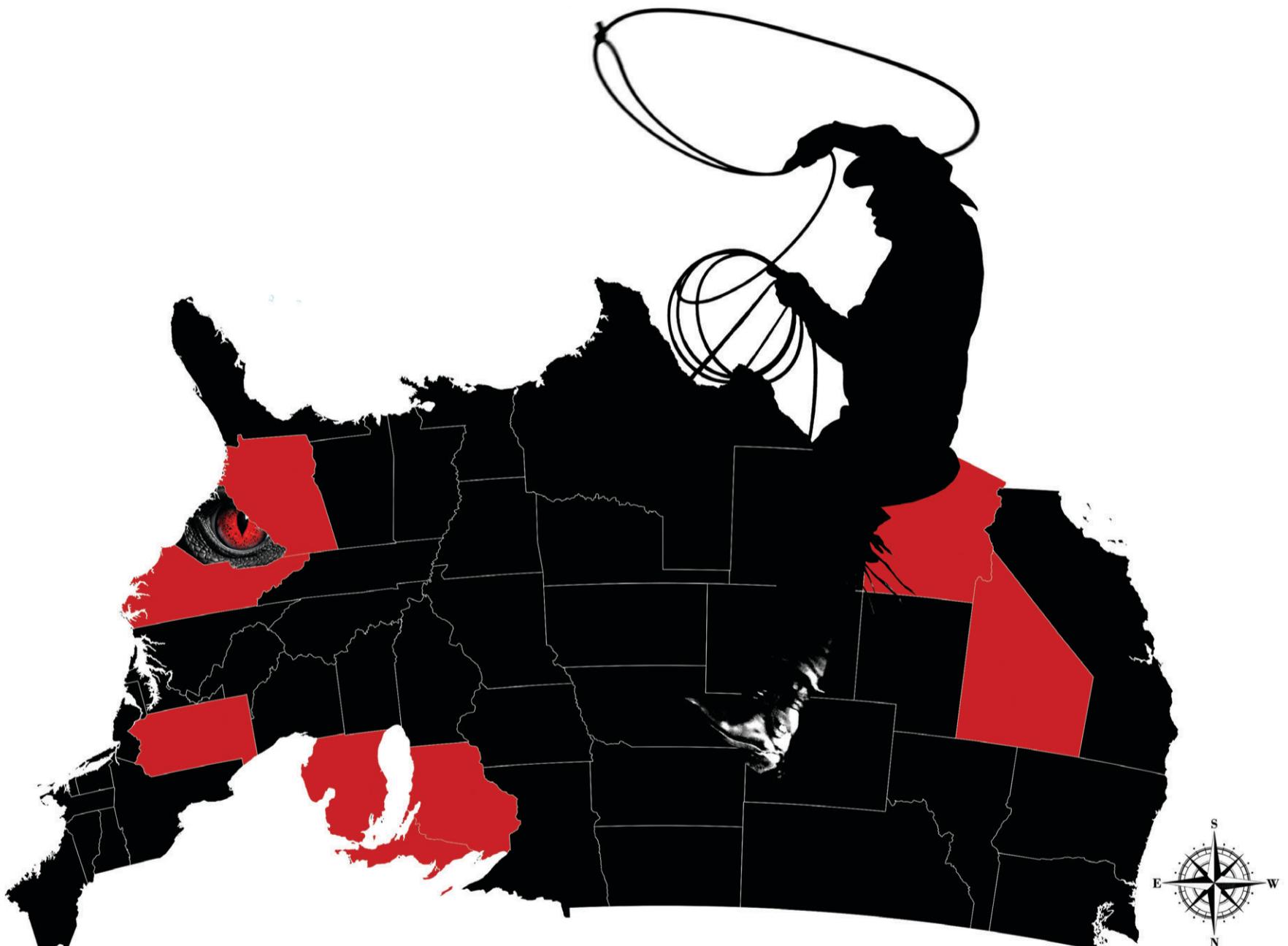
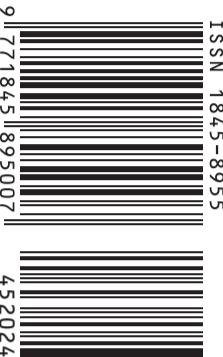


NOVOSTI ИНОВОСТИ

#1299

Samostalni
srpski
tjednikPetak 8. 11. 2024.
Cijena: 1.33€

Trijumf nevolje

Donald Trump pobijedio je Kamalu Harris u utrci za 47. predsjednika SAD-a. Ni pod Bidenovom administracijom međunarodni poredak nije bio na dobrom putu, no sada je vjerojatno napravljen korak ka još opasnijem i nesigurnijem svijetu. Umjesto da se zgraža nad rezultatima izbora, liberalni establišment trebao bi razmisliti o vlastitim zaslugama za takav razvoj str. 23.

Šuma u komunikaciji

Primorčeve retoričko zaoštravanje prema Zoranu Milanoviću posljedica je panike u suočenju s ozbiljnim aferama koje mu otkrivaju istraživački novinari i na koje on nema adekvatnog odgovora. On ne radi ništa drugo nego prati istupe Andreja Plenkovića i svojim riječima potom prenosi njegove optužbe na račun Milanovića

DRAGAN PRIMORAC, predsjednički kandidat HDZ-a, pozvao je prošli tjedan načelnika Glavnog stožera HV-a generala TIHOMIRA KUNDIDA i druge visoke časnike da 'ostave strah sa strane' i 'da izadu s istinom', a ako ih predsjednik Republike i vrhovni zapovjednik ZORAN MILANOVIĆ zbog toga umirovi ili smijeni, on, Primorac, obećava im da će ih vratiti na dužnosti nakon što preuzme položaj na kojem je sad Milanović. Te riječi ne mogu se protumačiti nikako drukčije nego kao nagonjanje vojnog vrha da otkaže poslušnost i upusti se u javni sukob s predsjednikom države, odnosno da pogazi Ustav, zakone i pravilnike koji definiraju ulogu vojske u demokratskom poretku i reguliraju odnos aktivnih vojnika prema civilnoj vlasti. Drugim riječima, bio je to poziv na vojni udar, poziv nezabilježen iz usta jednog civila otkako je samostalne Hrvatske. Tako su, uostalom, Primorčev nadrealni istup protumačili svi koji su ga komentirali, osim ANDREJA PLENKOVIĆA. Takvim ga je u prvoj izjavi ocijenio i predsjednik Hrvatskog generalskog zbora MARINKO KREŠIĆ, e da bi dan poslije relativizirao i svoje i Primorčeve riječi, posežući za tragikomičnim izlikama i objašnjnjima.

Primorac, međutim, ništa nije relativizirao, nije reterirao, nije čak ni ušutio i sačekao da se bura smiri sama od sebe, da njegov ispad sklizne u javni zaborav. Nastavio je u istom tonu. Na Facebooku je, dan za danom, objavio statuse u kojima govori da se Milanović očito boji istine te da Kundid i ostali iz generalštaba imaju pravo, ako ne i domoljubnu obavezu,

da narodu obznane istinu, da raskrinkaju predsjednikove laži. No u čemu se sastoje ta 'istina' koju bi Glavni stožer, čak kad bismo i zanemarili protuustavni i protuzakoniti karakter takvog postupka, trebao suprotstaviti Milanovićevim navodnim lažima? Što bi nam to i o čemu trebao saopćiti vojni vrh? To da obučno-sigurnosno-logistička aktivnost NATO-a pod nazivom NSATU – inače, prva proukrajinska aktivnost pod okriljem NATO-a kao organizacije otkako je započela ruska agresija na Ukrajinu – ne znači stupaњe NATO-a, pa onda ni Hrvatske, u rat protiv Rusije? Ne, jer vojska nema, i ne smije imati nikakvih ekskluzivnih podataka o tome: sve informacije i sve odluke u političkoj su domeni, a zadaća je vojske da provodi zapovijedi onih koje su gradani i Ustav ovlastili za taj posao. Ili bi generali u formi istine trebali javno iznijeti svoje želje kad je riječ o političkim odlukama i preferencijama? I što bi se dogodilo s ustavnopravnim poretkom kad bi se generalske želje tretirale kao istina, kojoj bi se onda prilagođavala demokratski izabrana vlast? HDZ-ov kandidat ne zamara se takvim pitanjima: dohvatio se pojma istine kao apstraktne šifre iza koje zjapi praznina i koja je namijenjena zavođenju lakovjernih.

Primorčovo retoričko zaoštravanje prema Milanoviću – ustvari općenito političko glavinjanje i nerazumijevanje težine vlastitih riječi – posljedica je panike koja ga je zahvatila u suočenju s ozbiljnim aferama koje mu, gotovo na tjednoj bazi, otkrivaju istraživački novinari i na koje on nema adekvatnog odgovora te u suočenju s anketama o popularnosti predsjedničkih kandidata mjesec i

pol-dva uoči izbora. Kampanja mu je na rubu raspada i prije službenog početka, a on djeleže neuvjerljivo i sasvim dezorientirano u pogledu propagandnog koncepta koji bi ga trebao dovesti na Pantovčak, pa posljednjih tjedana, zapravo, ne radi ništa drugo nego prati istupe Andreja Plenkovića i svojim riječima potom prenosi njegove optužbe na račun Milanovića: svojim riječima u ovom slučaju znači to da se trudi pojačati težinu premijerovih inektiva, što ga redovito uvaljuje u još veće nevolje. To se čini kao panično odstupanje od prvotne strategije koja se sastojala u ovome: Plenković i drugi videniji

HDZ-ovci uvlače Milanovića u neprestane sukobe i u razmjenu optužbi, dok nasmijani i hvalisavi Primorac za to vrijeme širi poruke ljubavi, zajedništva i prosperiteta te obećava dovođenje stranih investitora i jačanje međunarodnog ugleda Hrvatske zahvaljujući vezama i prijateljstvima po svijetu.

Sad su i HDZ, i Plenković i Primorac sve karte bacili na pokušaje da različitim oblicima zapodijevanja kavge isprovociraju Milanovića u tolikoj mjeri da izgovori ili učini nešto što bi mu moglo dramatično naštetiti. Sva je prilika da će se tako nastaviti do kraja kampanje, odnosno da će pretendent na drugi predsjednički mandat biti ozloglašavan neprijateljem Hrvatske vojske i sigurnosnog aparata, hrvatske diplomacije, NATO-a, zapađa i Hrvatske kao takve. Jasno je da Primorac ne može pobijediti Milanovića, ali Milanović možda može pobijediti samoga sebe ako izgubi živce i prihvati svodenje kampanje na kaotično šamaranje optužujućim kvalifikacijama. 'Vrijeme je za novoga predsjednika, jer ovo je kaos, nepoštivanje institucija. Hrvatski narod treba brutalno Milanovića kazniti na izborima', izjavio je Plenković u ponudjeljak i dodaо da bi primjerena reakcija na Milanovićevu ponašanje bile masovne demonstracije na Pantovčaku. Time je dao do znanja da neće prezati ni od čega u borbi protiv svog jedinog ozbiljnog konkurenta na političkoj sceni. Time je, također, dao do znanja da su ga osobni animozitet i svojevrsna negativna opsesija odveli u političku iracionalnost, jer kako drukčije shvatiti ono što je izjavio u utorak: 'Da biste suradivali s nekim, taj mora, prije svega, biti normalan.'

Je li Plenković krajem srpnja ove godine, kad je odlučio da će HDZ podržati Primorčevu kandidatuру, znao da je njegov kandidat protuzakonit i samovoljnim postupanjem oštetio državu za 3,6 milijuna eura?

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 08/11/2024

NOVOSTI #1299

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ

Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA

Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA

Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš

IZVRŠNI UREDNICI

Goran Borković (Portal

Novosti), Petar Glodić,

Ljubo Parežanin (Kultura)

REDAKTORICE

Ana Grbac,

Darija Mažuranić-Bučević

KOLUMNISTI

Boris Dežulović,

Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA

Paulina Arbutina, Jerko

Bakotin (urednik Interna-

cionalne), Milan Čimeša,

Zoran Daskalović, Ivica

Đikić, Tena Erceg, Dragan

Grozdanić, Mirna Jasić

Gašić, Nenad Jovanović,

Vladimir Jurišić, Marko

Kostanić, Anja Kožul, Igor

Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris

Postnikov, Srećko Pulig,

Hrvoje Šimićević i Nataša

Škarić

TAJNICA REDAKCIJE

Irena Bosnić

FOTOGRAF

Sandro Lendler

GRAFIČKI UREDNICI

Ivica Družak,

Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor

Stanišićević & Damir Bralić,

Nikola Đurek

ILUSTRACIJA NASLOVNICE

Ivica Družak / FINALIZACIJA

ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',

Zagreb

TIRAŽA 6000

Novosti su financirane

sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske i sredstvima Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

REDAKCIJA

Gajeva 7, 10 000 Zagreb

T/F 01/481198, 4811 281

info@portalnovosti.com

www.portalnovosti.com



Dakle, Primorčeve afere. Najkrupnija je ona koju su otvorile Novosti i tiče se usmenih dogovora tadašnjeg ministra znanosti i obrazovanja Primorca i njegovih suradnika s privatnom građevinskom tvrtkom, koja je izgradila i potom Primorčevu ministarstvu iznajmila zgradu na zagrebačkim Sveticama, o građevinskim preinakama u korist ministrova komfora i o prilično luksuznom namještaju za opremanje ministrovih radnih odaja. Bilo je to 2008. godine. Unatoč tome što su radovi izvedeni, rečeno ministarstvo nije ih platilo, jer nije imalo zakonit način da to učini, pa je 2011. pokrenut sudski spor koji je pravomoćno okončan na Visokom trgovackom sudu tek u ožujku ove godine. Tvrcki Svetice-centar dosudeno je 3,6 milijuna eura, uključujući kamate, a novac je potom skinut s računa Ministarstva znanosti i obrazovanja. Primorac sve nemušto negira i ne obazire se ni na dokaze ni na pravomoćnu sudsku presudu: on, zapravo, sugerira da

je Visoki trgovacki sud donio pogrešnu i ne-utemeljenu odluku, ali ne podastire ni jedan jedini argument u prilog svojim aluzijama, kao što ne daje ni dokaze koji bi mu potkrijeplili lupetanje o platformi Možemo! i IVANI KEKIN. Je li Plenković krajem srpnja ove godine, kad je odlučio da će HDZ podržati Primorčevu kandidaturu, znao za ovu presudu, to jest je li znao da je njegov kandidat protuzakonitim i samovoljnim postupanjem oštetio državu za 3,6 milijuna eura? Ako je znao i svejedno podržao Primorca, riječ je o silnoj drskosti i prijeziru prema građanima. Ako nije znao, zabrinjavajuće je da premijer nije bio obaviješten da je država temeljem nedavne sudske presude ostala bez 3,6 milijuna eura i kako se to zbilo, a čak i ako dopustimo mogućnost da spomenuta cifra nije dovoljno visoka da bi privukla njegovu pozornost, ostaje neobjasnivo zašto se nije raspitao. Nije se, po svemu sudeći, raspitao ni o čemu iz Primorčeve prošlosti obavijene

maglama mistifikacija i samohvale, pa ni o tome kako su on i neki članovi njegove obitelji početkom ovoga stoljeća dolazili do stanova u Zagrebu i Splitu, o čemu je prvi pisao portal Telegram. Primorac još uvijek nije ni pokušao objasniti koji su to prihodi njemu i njegovoj supruzi omogućili kupovinu impozantnog broja stambenih kvadrata u glavnom gradu u relativno kratkom razdoblju. Neće biti nikakvo iznenadenja ako do izbora doznamo još kompromitantnih priča o HDZ-ovom kandidatu, kojeg Plenković ništa nije pitao, jer je valjda bio jedini zainteresiran za ulogu HDZ-ova predsjedničkog kandidata.

Što se tiče anketa, stvari ugrubo stoje tako da je Milanović na 35–37 posto podrške, Primorac na oko 25, MARIJA SELAK RASPUDIĆ na desetak posto, Ivana Kekin na pet do sedam, dok su ostali ispod pet posto. Prema posljednjem (listopadskom) istraživanju Ipsosa za Novu TV, ako se u drugom krugu

nađu Milanović i Primorac, što je najvjerojatnija solucija, Milanović pobijeđuje s dvadesetak postotaka razlike. No za Primorca i Plenkovića postoji i gora vijest: ako bi nekim čudom u drugi krug ušli Primorac i Selak Raspudić, HDZ-ov pulen opet bi doživio poraz, tjesan ili poraz. To je za spomenuti dvojac gora vijest zbog toga što – osim da je Primorac slabašan kandidat – kazuje da među biračima prevladava svijest da HDZ-u treba onemogućiti preuzimanje kompletne vlasti, naročito u svjetlu Plenkovićevih autokratskih nagnuća. Tu Milanovićevu startnu prednost teško bi anulirao i netko politički neusporedivo talentiraniji i biografski čišći od Primorca. Va banque napad na Milanovića utoliko je donekle shvatljiv iz Primorčeve perspektive, on nema što izgubiti, ali Plenkovićeva situacija nije takva: on bi ipak morao malo više i opreznije razmišljati o danu koji će svanuti poslije drugog kruga predsjedničkih izbora. ■

Savjetovanje, ludom radovanje

Preko platforme e-Savjetovanja u 2023. godini sudjelovalo je 6.445 fizičkih i pravnih osoba, dok je u 2021. bilo 8.459 podnositelja komentara na prijedloge zakona. Osim toga, institucije su lani prihvatile tek devet posto komentara na predložene propise

PREMA podacima Vladinog Ureda za zakonodavstvo iz 'Godišnjeg izvješća o provedbi savjetovanja s javnošću u postupcima donošenja zakona i drugih propisa za 2023. godinu', preko platforme e-Savjetovanja u toj je godini sa svojim prijedlozima i primjedbama sudjelovalo 6.445 fizičkih i pravnih osoba s ukupno 19.991 komentarom. To je čak 3.512 komentara manje u odnosu na 2022. godinu, u kojoj su s prijedlozima i primjedbama sudjelovale 6.552 fizičke i pravne osobe. Udruga Gong još je u rujnu upozorila da će se građani, žele li utjecati na zakone i propise i sudjelovati u online javnim raspravama, 'suočiti s nizom prepreka i osudititi sebe na dane komunikacije s tehničkom podrškom platforme e-Savjetovanja', ali ni to neće biti garancija da će njihov komentar postati viralan ili da će ga institucije uvažiti.

— U javnim raspravama tijekom 2023. i 2022. dominantno su sudjelovali pojedinci, u znatno manjoj mjeri udruge, trgovačka društva i ustanove. S obzirom na ovogodišnje promjene u načinu sudjelovanja i brojne tehničke poteškoće koje su obilježile pristup javnim raspravama, za očekivati je da će se trend pada interesa za e-Savjetovanja nastaviti — kaže za Novosti MILICA BOGDANOVIĆ iz Gonga.

Pad interesa za online savjetovanja uočljiv je posebno u zadnje dvije godine: za usporedbu, u 2021. bilo je ukupno 8.459 podnositelja komentara na prijedloge zakona.

Prepreke na koje upozoravaju u Gongu nastale su sredinom ovog svibnja nakon iz-

mjene procedure sudjelovanja u javnim savjetovanjima putem e-Savjetovanja, kada je platforma postala dio usluga u sklopu sustava e-Gradani. Promjene su proveli Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva i Vladin Ured za zakonodavstvo, a one su, naveli su tada iz Gonga, 'učinjene potiho, bez pretodne najave ili informiranja javnosti', čime je građanima i udrugama tehnički otežano sudjelovanje u e-Savjetovanjima, platformi na kojoj mogu sudjelovati u kreiranju zakona i drugih propisa. Platforma e-Savjetovanja ustanovljena je 2015. (trenutno broji oko 60.000 korisnika) na način da su se zainteresirani građani i građanke, koji žele utjecati na zakone i propise te sudjelovati u online javnim raspravama, prijavljivali na platformu putem korisničkog imena i lozinke. Nakon prijave bilo je moguće ostavljati svoje komentare i prijedloge.

Prema iskustvu brojnih organizacija civilnog društva, taj sustav e-Savjetovanja najčešće je tehnički dobro funkcionirao pa im se nije činilo da ga je trebalo mijenjati. Gong je stoga zajedno s još 42 organizacije civilnog društva javno pozvao Ministarstvo pravosuda, uprave i digitalne transformacije te povjerenicu za informiranje da otkloni probleme i osiguraju građanima, udrugama i svim zainteresiranim sudjelovanje u donošenju zakona i drugih propisa. Iz Gonga pojašnavaju u čemu je bio konkretan problem. — Nova stranica nije bila responzivna, neprestano je izbacivala prijavljenog korisnika, nije bilo moguće vidjeti komentare koje su građa-

ni objavljivali, pa ih time nije bilo moguće ni podržati, komentare je u ime udruge mogla ostavljati samo osoba ovlaštena za zastupanje udruge, ali ne i drugi zaposlenici, osim ako im nije posebno dano ovlaštenje, za što je bilo potrebno posjedovati vjerodajnicu visoke razine sigurnosti (eOsobna), što je komplikiralo sudjelovanje. S obzirom na to da je kroz ovaj trogodišnji projekt unaprjeđenje savjetovanja s javnošću uloženo skoro pola milijuna eura, očekivali smo da će Ministarstvo pravosuda, uprave i digitalne transformacije osigurati funkcioniranje sustava bez brojnih tehničkih problema i korisnicima omogućiti jednostavan pristup i komentiranje — govori Bogdanović.

Cini se da poziv nije bio uzaludan. Kako doznajemo iz Gonga, iz nadležnog ministarstva su odgovorili da su tehnički problemi otklonjeni, uz uputu na koji način ubuduće poslati detaljan opis problema korisničkoj podršci. — Nedavno smo jednostavnom pretragom i pristupom e-Savjetovanjima uočile da su tehnički problemi na koje smo više puta učinile nadležnim institucijama zaista riješeni. Drago nam je vidjeti da su institucije otvorene da čuju organizacije civilnog društva kojima je sudjelovanje u javnim raspravama jedan od važnih zadataka — ističe Bogdanović.

Ipak, problemi s javnim savjetovanjima nisu (bili) samo tehnički. Iz Gonga skreću pažnju da su institucije lani prihvatile tek devet posto komentara na predložene propise, a godinu ranije 17 posto. Drugim riječima, prema navedenom izvješću prihvaćeno je tek

2.049 komentara, dok je djelomično prihvaćeno njih 1.576, a čak 8.444 komentara nije prihvaćeno.

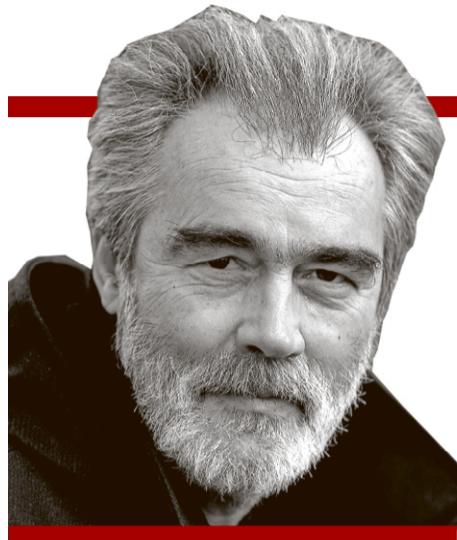
U Gongu smatraju da je postotak komentara koji su odbijeni u posljednje dvije godine jako velik i da postoji trend rasta. Upućuju na slučaj javne rasprave o reformi strukovnog obrazovanja u lipnju ove godine u kojoj Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih nije u potpunosti prihvatiло niti je dan prijedlog udruga i nastavnika, a više od 80 posto komentara označeno je kao djelomično prihvaćeno, što znači da se o tim prijedlozima može naknadno raspravljati, ali ne znači da će konačno biti usvojeni. Slično je, kažu nam, bilo i sa Zakonom o izbornim jedinicama, kada je usvojen samo komentar da u nazivu Virovitičko-podravske županije nedostaje slovo 'i'.

Gong je i otprije ukazivao na probleme s javnim savjetovanjima, koja se većinom organiziraju u skraćenom roku pa zainteresirana javnost nema dovoljno vremena da prouči propis i da svoje komentare. Također, savjetovanja se nerijetko otvaraju tokom ljeta, kada građani odlaze na godišnji odmor, manje prate dogadaje i propuštaju pročitati prijedloge zakona. Sve to može utjecati na smanjenje interesa građana i udruženja i obeštrabiti njihovo sudjelovanje, smatraju u Gongu. Osim nesmetanog i jednostavnog pristupa e-Savjetovanjima, treba imati i donositelje odluka koji su spremni čuti građane i koji istinski žele uvažiti njihovo mišljenje, a ne fingirati participaciju. Gong smatra da predlagatelji zakona pred građanima moraju obrazlagati zakone koji su važni za njih i za koje postoji poseban interes, tako mogu otvoreno braniti izmjene i odgovarati na njihova pitanja.

Spomenimo i da je, prema pregledu provedenih savjetovanja o nacrtnim zakona, drugih propisa i akata prema tijelima državne uprave, državnim tijelima i drugim pravnim osobama s javnim ovlastima koja su u 2023. provodila svoja savjetovanja putem portala e-Savjetovanja, najveći broj savjetovanja — njih 182 — provedlo Ministarstvo poljoprivrede. Iza njih je Ministarstvo financija s 92 provedena savjetovanja, nakon čega slijedi Ministarstvo znanosti i obrazovanja sa 67 provedenih savjetovanja, ali i s rekordne 3.844 osobe koje su komentirale njihove akte, što vjerojatno upućuje na povećane probleme u tom resoru, o kojima se u javnosti svakodnevno piše i čita. ■



Usvajanje Zakona o izbornim jedinicama u Saboru (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)



PIŠE Viktor Ivančić

Poput Tuđmana u najboljim danima, s tek nešto manje učinkovitosti, Plenković se zatječe u poziciji kastrirana diktatora, onoga koji nije u stanju podrediti sistem do mjere da bez ostatka servisira njegovu političku volju, a istovremeno ni podnijeti da sistem njegovu političku volju sabotira

Kastrirana diktatura

HRVATSKA javnost i građani od drveća ne vide šumu – izjavio je ovih dana premijer ANDREJ PLENKOVIĆ, te se s vremenske distance od 70-ak godina vještим skokom uselio u pjesmu BERTOLTA BRECHTA, napisanu nakon antistaljinističkog radničkog ustanka u Istočnoj Njemačkoj u rano ljeto 1953.

Pjesma nosi naslov ‘Rješenje’ i u prijevodu na srpski ide ovako: ‘Posle ustanka 17. juna / Sekretar Udruženja književnika naredio je / Da se u Staljinovoj aleji dele leci / U kojima se moglo pročitati da je narod / Proigrao povjerenje vlade. / I da ga može povratiti samo / Uvođenjem radom. Ne bi li / Ipak bilo jednostavnije da vlada / Raspusti narod i / Izabere drugi?’

Brecht se tada sprao s KURTOM BARTHELOM, tajnikom istočnjemačkog udruženja pisaca, koji je u pamfletu ‘Kako li se samo stidim?’ izrazio duboko ogorčenje narodnim neposluhom, a danas, *mrtav-hladan*, podjejava šumarskog inženjera na čelu hrvatske vlade. Teško, doduše, da će potonjega to poljuljati u mesjanskim stremljenjima, jer Brecht je, prema njegovim kriterijima, koje više puta dnevno naciji stavlja do znanja, ipak jedan okorjeli rusofil.

Plenković, međutim, ne može izabrati drugi narod, ‘hrvatska javnost i građani’ su takvi kakvi jesu, iritantni u svojoj nesavršenosti, kao što ne može promijeniti ni sastav parlamenta radi osiguravanja dvotrećinske većine koja bi izglasala sudjelovanje Hrvatske u misiji NATO saveza u Ukrajini. A to ga, kako se čini, dovodi u stanje blisko rastrojstvu.

Paradoks vezan uz Brechtovu dosjetku u tome je što šumarski inženjer ne kinji ‘hrvatsku javnost i građane’ zbog pobunjeničkih navada, već zbog njihova izostanka. S tim da pobuna kakvu ima na umu, jasno, ima biti usmjerena protiv ZORANA MILANOVIĆA. U istoj litaniji, osim razmatranja o drveću i šumi, premijer je izrazio konsternaciju što građani nisu dolično popizdili, priredili ‘enormnu reakciju’, organizirali ‘velike demonstracije’ i svrgnuli ruskog plaćenika koji zaposjeda funkciju predsjednika države:

‘Imali smo kućni pritvor na Pantovčaku načelnika Glavnog stožera. To je nešto što je nečuveno, što je zahtijevalo enormnu reakciju hrvatske javnosti, velike demonstracije gore na klizištu na Pantovčaku, čerapanje faune koja se šeće oko Ureda predsjednika. Ništa se s tim ne događa.’

‘Kako li se samo stidim’, barthelovski jadi-kuje ANDREJ PLENKOVIĆ, što hrvatski narod pasivno trpi ruskog sranja ‘Kršitelja Ustava’, umjesto da apsolvira problem flore – ono s drvećem i šumom – i očerupa faunu pred rezidencijom izdajnika. Svega par dana ranije predsjednički kandidat HDZ-a DRAGAN PRIMORAC otvoreno je pozvao pripadnike vojske da smognu hrabrosti i odbiju poslušnost vrhovnom zapovjedniku, jer je ovaj nedostojan toga statusa, a k tome i radi za Rusiju.

Paket aranžman – pozivanje ljudi na ulici i vojske na neposluh – stoga ne ostavlja mesta dvojbji: zaziva se mogućnost – ili se



u najmanju ruku civili zbog propuštene mogućnosti – da s vlasti prisilnim putem bude uklonjen onaj koji će, po svemu sudeći, na predstojećim izborima glatko potući rečnoga Primorca.

Drugi paradoks očituje se u činjenici da kao izgovor za apologiju takvoga nasilnog podrivanja sistemskih normi i ustavom zadanih procedura služi sud o tobožnjemu permanentnom državnom udaru koji Milanović, eto, prakticira iz dana u dan, u raznim sektorima. Za somnambulnu inflaciju pojma pobrinuo se premijer osobno, nabrajajući u spomenutoj litaniji ‘državne udare koje on (Milanović) radi’, a to su, redom: ‘državni udar na parlamentarnu demokraciju, državni udar na Ustavni sud, državni udar na SOA-u, državni udar na načelnika Glavnog stožera i državni udar na Hrvatski sabor’.

Nije baš česta pojava da predsjednik države poseže za državnim udarom, ali – po ocjeni iz Banskih dvora – neočerupani paun s Pantovčaka to čini prije i poslije svakog obroka. Prema enciklopedijskoj natuknici, inače, državni udar je ‘neustavna i obično nasilna smjena vlasti, često uz pomoć vojske’ – dakle upravo ono što s puno pjene preporučuju Plenković i Primorac.

Plan je, drugim riječima, inicirati državni udar radi suzbijanja tekućega državnog udara, s tim da bi se vrhuška vladajuće partije – koju čini jedan čovjek – radije zadržala na huškanju, nego da staje u prve rušilačke redove: tu bi čast prepustila ‘hrvatskoj javnosti i građanima’, te hrvatskim vojnicima. Samo što je narod, skupa s profesionalcima pod oružjem, zasad ubitačno inertan, a ne može ga ni raspustiti i izabrati neki drugi.

Čim je naprasno odgođeno saborsko glasanje o slanju hrvatskih oficira u misiju NATO-a u Ukrajinu, jer je bilo jasno da izvršna vlast ne može prikupiti dovoljan broj krotko podignutih ruku, pojasnila se i dilema koja opsjeđa Andreja Plenkovića, izazivajući silovanje mikrofona i prijeko dizanje obrva. Pitanje koje mu para mozak glasi: Kako suspendirati važeći porekla kada njegovo djelovanje nije prilagođeno mojim potrebama?

Poput TUĐMANA u najboljim danima, s tek nešto manje učinkovitosti, Plenković se zatječe u poziciji kastrirana diktatora, onoga koji nije u stanju podrediti sistem do mjere

Preferira blagodati izvanrednog stanja – Andrej Plenković (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

da bez ostatka servisira njegovu političku volju, a istovremeno ni podnijeti da sistem njegovu političku volju sabotira. Gadne su frustracije na vidiku kada se kopraš u zamci invalidne strahovlade.

Da bi tu zamku izbjegao, premijer preferira blagodati izvanrednog stanja, koje neće biti formalno proglašeno, ali će iznuđena javna tenzija, računa, stvoriti povoljnu klimu da samoproglašeni spasitelj nastupi odriješenih ruku. Izvanredno stanje nije diktatura, nego prostor anomije u kojem se postojeće pravne odredbe i demokratske norme deaktiviraju radi ‘višeg cilja’, a izvršna vlast najčešće usisava onu zakonodavnu. Zbog toga je parlamentarno odlučivanje o (ne)učešću hrvatske vojske u NATO-ovoj misiji moralo biti obustavljeno, uz ponizavajuće dovodenje delegata kolonijalnog patrona da neodgovorne saborske zastupnike ‘opameti’ i ‘prosvijetli’.

Plenković je to činio i ranije. U vrijeme pandemije, recimo, isključio je parlament iz odlučivanja o ograničavanju slobode kretanja, najizravnije kršeći Ustav, i to uz pomoć marionetskog Ustavnog suda. Naizgled savim nepotrebno, jer bi u Saboru tada bio dobio dvotrećinsku podršku, no valjalo je demonstrirati egzekutivnu političku snagu, pokazati kako poredak nije ugoden tako da se vladar drži propisanih standarda, već da se standardi drže vladara.

Sada, nasilje vlasti očituje se, uz ostalo, u ratnohrušačkoj retorici i podjeli političke scene na odane pristaše i mrske neprijatelje. Gola ulizička podložnost centrima globalne moći plasira se kao vrhunarno etičko pitanje, kao presudni ispit ljudskosti, pa je režirana moralistički intonirana haranga, sa slugama ruskog okupatora i PUTINOVIM agentima na jednoj, te čovjekoljubivim pravdnicima na drugoj strani.

Ima nečeg posebno odvratnog u tome da moralne lekcije dijele članovi Vlade koja, dok nariče nad patnjama Ukrajinaca, faktički podupire agresorsku politiku Izraela. Preživjelima na poprištu genocida – u Gazi – iz Hrvatske se ne šalje ni humanitarna, a kamoli vojna pomoć. ■



DORA SIVKA

Una je primjer snage lokalne zajednice

S obzirom na način kojim je zaustavljena izgradnja male hidroelektrane u ličkom selu Donja Suvaja, nadamo se da bi moglo biti pozitivnih promjena. Naime, to je bio očiti primjer do koje mjere jedan takav projekt može biti štetan za okoliš i bioraznolikost, ali i na koju razinu otpora mogu naići svi oni koji se odluče na realizaciju sličnih štetnih projekata.

ZELENA akcija proteklog je tjedna predstavila analizu pritisaka na djelovanje organizacija za zaštitu okoliša, prvu takve vrste provedenu u Hrvatskoj. Pored primjera verbalnih zastrašivanja, fizičkih napada i tužbi, ona obuhvaća i prikrivene oblike represije poput ograničavanja kolektivnog djelovanja, smanjenja financiranja i ignoriranja prijedloga za poboljšanje sustava. Analiza, koju potpisuje sociolog sa zagrebačkog Filozofskog fakulteta KRUNO KARDOV, donosi različite primjere takvih sabotaža s kojima su se u svom radu susreli aktivisti i aktivistkinje brojnih okolišnih udruženja i inicijativa, od nacionalnog Zelenog odreda, preko pulske Inicijative za Lungomare, do Stop Phaten Plastic Recyclinga iz Vrginmosta. Tim povodom razgovarali smo s DOROM SIVKOM, predsjednicom Zelene akcije i jednom od urednika publikacije.

U državama Europske unije, ali i šire, na mirne proteste i druge akcije s ciljem zaštite okoliša sve se češće odgovara represijom. Štoviše, u posljednjem izvještaju Europola ekološke aktiviste čak se promatra kao ekstremiste. Kakvo je stanje kod nas? Što pokazuje najnovija analiza u izdanju Zelene akcije, tko je ovdje češće u ulozi ugnjetavača, država ili privatni željni brze zarade?

I jedni i drugi, ali sve ovisi o situaciji do situacije. Analiza koju spominjete izuzetno nam je značajna jer je prva takve vrste načinjena u Hrvatskoj i pritom joj je fokus na zagovaračkim, aktivističkim organizacijama civilnog društva koje djeluju u sektoru zaštite okoliša. Svima nama koji smo aktivni u tom području, a i široj javnosti, analiza je dokazala kako je opresija u tom segmentu vrlo multidimenzionalan fenomen i da je u praksi provode i državni i privatni akteri, odnosno često u sprezi jedni s drugima. Doslovno se pokazalo da privatni mogu angažirati državne institucije kako bi ostvarili svoje partikularne interese. Jedan od najboljih primjera kako to izgleda u praksi je djelovanje državnih inspekcijskih. Udruge, naime, inspekcijskim mogu prijaviti privatni ili državni, pa one znaju navaliti na angažiranje organizacije civilnog društva. Dosta nas aktivistkinja i aktivista već smo svjedočili da nam baš u periodu kada provodimo određene uspješne javne kampanje, odnosno u trenutku kada su u pitanje dovedeni određeni zahvati u okolišu ili nečiji ekonomski interes, na vrata zakucaju državni inspektori.

Inspektorji u Suncokretu

To se relativno nedavno desilo udrudi Suncokret iz Vrginmosta, čija je predsjednica Maja Turniški angažirana u inicijativi Stop Phaten Plastic, a koja se u tom mjestu bori za zatvaranje tvornice za obradu plastike.

Tako je, inspektori su im došli istog trena i izmjerili sve što su mogli – od onečišćenja zraka unutar njihovog ureda, kao da to nema veze s tvornicom koja se nalazila nekoliko metara dalje, do toga kakve su radne cipele imali ljudi angažirani u Suncokretu. To je očito oblik zastrašivanja. Inače su privatni skloniji posezanju za jasnijim oblicima represije, kao što su prijetnje i SLAPP tužbe (ne-utemeljene tužbe usmjerene na uštkivanje kritičkih glasova u društvu, op. a.), a država i njena tijela prikrivenijim, ali sustavnijim oblicima poput uskraćivanja financiranja i zatvaranja procesa sudjelovanja javnosti u donošenju bitnih odluka.

Istodobno državni aparat uporno prebacuje 'vlastite' poslove, kao što su na primjer različite socijalne usluge i zaštita okoliša, na organizacije civilnog društva. Na koje sve načine državne i lokalne institucije ograničavaju procese sudjelovanja javnosti?

Država naizgled poštuje vlastite propise, ali zapravo ne poštuje zakonske obvezne. Na primjer, određeno ministarstvo u povodu izmjena zakona ili donošenja nekih drugih akata otvoriti proces javne rasprave, ali ga često raspiše u periodu ljetnih odmora, uoči božićnih praznika i drugih državnih blagdana. Tako se drastično smanjuje mogućnost da itko iznese kvalitetan, konkretni komentar na predložene mjere. Također, takvi procesi se često raspisuju na rok koji je kraći od zakonom propisanih 30 dana. Iz naše analize se da vidjeti kako je od 2019. godine našavamo oko 90 posto procesa savjetovanja s javnošću bilo otvoreno na manje od 19 dana, a ponekad znaju trajati svega par dana. Na kraju ispada da se sve to radi samo kako bi se zadovoljila forma. Ustanovili smo i da državna i lokalna tijela sve češće u takvim procesima umjesto konkretnog odgovora koriste sintagmu 'primljeno na znanje', i to čak u 35 posto slučajeva u zadnjih sedam godina. A to doslovno ništa ne znači, ni da je komentar prihvaćen, ni da nije, što je za nas jako frustrirajuće.

Osim zatvaranja procesa suodlučivanja, svjedočimo i rezanju finansijskih sredstava od 2016. godine, odnosno vlade Karanmarko-Orešković-Petrov, od čega se mnoge udruge još nisu oporavile. U međuvremenu nije donesena ni nova Strategija za razvoj civilnog društva. Kako se Zelena akcija uopće snalazi u takvima uvjetima, do koje mjere vam to utječe na rad?

Riječ je o jednom od prikrivenih oblika represije koji poprilično utječe na naš rad. Trenutno izdvajanje za okolišni sektor na razini cijele Hrvatske iznosi od 0,5 do jedan posto javnih sredstava koja su namijenjena cijelom civilnom društvu, što je mizerno. Natječaji za financiranje se ili ne raspisuju ili se odgadaju, a kada se raspisuju, sredstva se sve češće preusmjeravaju sa zagovaračkih, odnosno aktivističkih djelovanja koja podrazumijevaju i nadzor tijela vlasti, na servisne, edukativne i volonterske aktivnosti. Ne kažem da to nisu važni segmenti djelovanja udruga, ali je činjenica da su daleko manje prijeteći. Zbog takve situacije zagovaračke

Europska unija je nametnula sankcije Rusiji pod obrazloženjem da ne želi sudjelovati u financiranju ruskog ratnog stroja i pritom se okrenula uvozu plina dominantno iz SAD-a, kao da se ne radi o jednom od glavnih saveznika Izraela.

Dosta nas aktivistkinja i aktivista već smo svjedočili da nam baš u periodu kada provodimo određene uspješne javne kampanje, odnosno u trenutku kada su u pitanje dovedeni određeni zahvati u okolišu ili nečiji ekonomski interes, na vrata zakucaju državni inspektori

organizacije počinju preusmjeravati svoj rad kako bi preživjele, a to za posljedicu ima ozbiljno gušenje aktivističkog potencijala. I Zelena akcija je u sličnoj situaciji, ali uvjek pazimo da sve aktivnosti koje prijavljujemo na natječaje ostanu u okvirima našeg strateškog plana. Naprosto ne želimo prijavljivati aktivnosti kojima se inače ne bavimo. Sve o čemu govorim je izvedivo, ali nije jednostavno.

Ranije spomenuti privatni poduzetnici skloniji su, kao što ste rekli, radikalnijim metodama. Ne prežu ni od fizičkog nasilja, sabotaža i uništavanja imovine udruga. U analizi je zabilježen i slučaj pokušaja preuzimanja organizacije od strane privatnih aktera čiji su ekonomski interes dovedeni u pitanje djelovanjem jedne udruge. O čemu se točno radi?

Radi se o iskustvu udruge BIOM. Njeni aktivisti su bili podigli tužbe vezano za studije utjecaja na okoliš za projekt vjetroparka Krš-Padene, u međuvremenu izgrađenom na području općine Ervenik, i baš u tom periodu, a netom prije skupštine BIOM-a, u organizaciju su im se počeli učlanjavati nepoznati ljudi. Na kraju su ih provjerili i shvatili da se radi o osobama blisko povezanimi s investitorom spornog projekta. U tom momentu u statutu BIOM-a nisu postojale odredbe koje su ih mogle zaštiti od takvih situacija, ali su na kraju uspjeli nadglasati pridošlice. Radi se o zastrašujućem napadu, a inače su takvi slučajevi na globalnoj razini prisutniji u organizacijama koje se bore protiv korupcije ili za zaštitu ljudskih prava. U slučaju da preuzimanje urodi plodom, novo vodstvo vrlo brzo promijeni smjer djelovanja i postane blisko vladajućim strukturama. To što se desilo BIOM-u je prvi takav pokušaj u kontekstu djelovanja organizacija za zaštitu okoliša u Hrvatskoj i, na svu sreću, na kraju nije uspio.

Fosilna goriva i ratovi

Fizičkom nasilju svjedočili smo pak pri lanciskom pokušaju ekoloških aktivista da blokiraju privezivanje LNG tankera na terminal u Omišlju na Krku. Zelena

akcija prosvjedovala je zbog proširenja istog terminala, pri čemu nije izrađena ni nova studija o utjecaju na okoliš. Koliko je aktualna globalna politička situacija, obilježena ratovima i genocidom u Gazi, označila korak unazad u smislu borbe za klimatsku pravdu i protiv po okoliš štetnih energetika kakav je plin?

Borba za klimatsku pravdu oduvijek ide ruku pod ruku s borbom protiv militarizacije, vojne industrije i ratova kao takvih. Istodobno su ratovi i fosilna goriva apsolutno zdržani. U aktualnoj situaciji je Europska unija nametnula sankcije Rusiji pod obrazloženjem da ne želi sudjelovati u financiranju ruskog ratnog stroja i pritom se okrenula uvozu plina dominantno iz SAD-a, kao da se ne radi o jednom od glavnih saveznika Izraela. Ali to se trenutno ne propitkuje. A zapadna prodaja i slanje fosilnih goriva Izraelu doslovno se mogu protumačiti kao sudioništvo u genocidu u Gazi. Zato u zadnjih godinu dana sve više jača poziv brojnih inicijativa u Europi i Palestini za embargo na izvoz energije Izraelu, jer će ona neminovno biti korištena za daljnje napade na Gazu, Zapadnu obalu, Libanon... Inače, u kojoj god državi postoje veliki plinski projekti, postoji i njihova veza s poticanjem ratova. Na primjer, u Mozambiku, iz kojeg i Hrvatska i EU također trenutno uvoze plin, lokalna plinska industrija sustavno raspiruje gradanski rat, zbog kojeg se već raselilo milijun ljudi. U momentu dok se odmiče od ruskog plina, EU ulaže značajna sredstva i u izgradnju, odnosno proširenje plinskih terminala kako bi diverzificirala svoju opskrbu, a sve to predstavlja velik korak unazad u borbi protiv klimatskih promjena. Usto klimatske promjene katastrofalno pogorjavaju i spomenuti ratovi. Tako je u samu prva dva mjeseca izraelske invazije na Gazu ispušteno oko 280 tona ugljikovog dioksida u atmosferu, a procjena je da bi ugljični otisk obnove Gaze bio istovjetan ispuštanju emisija 135 zemalja. Osim humanitarnih kriza, ratna razaranja, dakle, direktno utječu na okoliš i njegovu sposobnost da se obnovi. U tom smislu nam proširenje LNG terminala, a koje je u potpunosti financirano EU-sredstvima, ne može donijeti ništa dobrog, jer metan ima učinak zagrijavanja čak 86 puta jači za klimu od ugljikovog dioksida. A iz aktivističke pozicije je jako teško ići protiv projekata koji imaju takvu razinu političke podrške.

Ipak, nije sve tako crno. U suradnji s lokalnim udrugama i inicijativama Zelena akcija je samo ove godine doprinijela dvjema velikim pobjadama – obustavi izgradnje male hidroelektrane na rijeci Uni i zabrani rada tvornice za obradu plastične u Vrginmostu. Zbog Une ste Zadarskoj županiji nedavno uputili inicijativu za izmjenu lokalnog prostornog plana tako da njime više ne bude omogućena gradnja štetnih projekata u području ekološke mreže Natura 2000. Jeste li dobili povratni odgovor? Ima li nade da će se to uistinu desiti?

Trenutno nema reakcija i još uvjek nismo dobili povratnu informaciju. S obzirom na način kojim je zaustavljena izgradnja male hidroelektrane u ličkom selu Donja Suva, nadamo se da bi ipak moglo biti pozitivnih promjena. To je, naime, bio očiti primjer do koje mjere jedan takav projekt može biti štetan za okoliš i bioraznolikost, ali i kolika je snaga same lokalne zajednice koja je spremna boriti se protiv netransparentnih zahvata. Radi se o pokaznom primjeru na koju razinu otpora mogu naći svi oni koji se u budućnosti odluče na realizaciju sličnih štetnih projekata. ■

Рамбо, Парлов и нација

Пророци су нацији деве-
десетих прогнозирали
глобализацијом дефини-
ран нестанак, а она је, мје-
рену успјесима (екстрем-
но) десних политика,
стварија него икад. Ако
успијемо донекле ишчи-
тати разлоге тих успјеха
и формирања политичког
менија који нуде бирачи-
ма, лакше ћemo измаћи
парализирајућој замци
која каже да смо ми
паметни, а они глупи

Готово па монопол на такозване народне мудрости, пречице у поједностављавању друштвене и политичке стварности, у Хрватској, а и шире на подручју бивше Југославије, има националистичка десница. И нема ништа необично у тој реторичко-тржишној превласти: национална 'буђења' тијеком осамдесетих година легитимитет су искала управо у народној непосредности, наводно идеолошки и бирократски цензурирано и пригашеној у социјалистичком друштву. Политичка побједа национализма допустила им је и кориштење 'природнијег', самообјашњивог језика који не види нарочиту разлику између себе и реалности коју изражава. Нација се не мора објашњавати, она је напротив природа у којој обитавамо. У настојањима да се с либералних или лијевих позиција доскочи овом монополу истичу се двије фразе које се често користе како би се и с те стране ужivalо у једноставности народних мудрости, а и како би се довела у питање природност нације.

За прву је заслужан црногорски музичар РАМБО АМАДЕУС. Премда се ради о изјави која дужином надмашује задане оквире народне мудрости, кроз упорабу се свела на фразу која задовољава параметре. Ради се о некој врсти класне анализе национализма која језгровито каже да је национализам за оне који зарађују до 300 евра мјесечно. Нема потребе прилагођавати приходови разред инфлацији и расту плаћа од времена кад је анализа изречена, довољно је истакнути да се ради о онима с најнижим примањима. У самом излагању Рамбо Амадеус је детаљније истакнуо како се теме и преокупације мијењају с растом примања, али основна мудрост је јасна и за њом се често посеже при раскривањима национализма и националистичких теза. Узлудно је испитивати точност ад хок класних теорија, иако се ова може повијесно и аналитички оспорити на више начина, друштвено су пуно занимљивији разлози њихових популарности. У овом случају се ради о томе да се национализам као политичка идеологија сматра примјереном за оне најнеобразованije и да се политичка подјела на националисте и либерале поклапа с оном између необразованих и образованих, глупих и паметних. Посезање за овом 'теоријом' омогућава друштвено-интелектуални одушак и утјеху: можда они политички побјеђују, али ја сам паметнији. И не би то ни било нарочито проблематично да се та наводна памет и интелигенција често не преводе у политички програм или барем став, као да су памет и интелигенција, како год да их мјерили, икад у повијести самостално тријумфирале у политичком пољу. Осим ако их се не третира као критериј успоставе друштвене хијерархије, али онда више нисмо на терену демократије. Иако напуштање тог терена углавном не брине превише оне који утјеху траже у Рамбовој класној теорији.

Друга фраза припада легендарном боксачу МАТИ ПАРЛОВУ који је у више наврата поновио да он не може бити националист јер је свјетски првак. Сви знамо што је наш добри и поштени Мате хтио рећи, али изјаваје, да кажемо тако, логички упитна. Није ли свјетско првенство натјецање на којем се натјечу представници нација за титулу најбољег? Није ли онај који је побиједио представнике конкурентских нација 'доказао' да је његова нација најбоља? Не омогућава ли та побједа лакшу припадност

национализму него козмополитизму? Као и у претходном случају, нису битне сама изјава, 'народна мудрост' и њена одрживост, већ друштвена функција њене касније упораде. Она се данас углавном користи као средство дистанцирања од оних који су везани уз свој крај и државу и нису видјели свијета, као да се ту ради искључиво о пукож одлуци, а не о бројним другим финансијским и културним параметрима. Мате као свјетски првак постао је мета идентификације за 'svjetског човјека' који се опира чарима национализма чистим бивањем ван земље, ако се још појсети који музеј и проба егзотичнија храна, имунитет је зајамчен. Матина се изјава, дакле, често користи из истих побуда као и Рамбова: постоји значајна разлика између нас и вас, ми смо отворени и паметни, а ви затворени и глупи. И обје су илустративне за превладавајући антисемитички сентимент на просторима бивше Југославије, а богами и шире, а он поручује да се против национализма треба борити памећу и интелигенцијом. Исприке Мати на оваквој контекстуализацији и друштву у које смо га смјестили, али надамо се да ће се из наредних пасуса видјети потреба.

Да не би било забуне, треба се против национализма борити памећу и интелигенцијом, али не као изолираним врлинама и вриједностима, већ као средствима у самој борби. Такођер, националне митологије и политичке препуне су глупости и обмана, али рационално проказивање тих глупости и обмана није доволно, иако је нужно. Или да парофразирамо Желька Керума: зашто стално губиш на изборима кад си тако паметан? Редовити корисници споменутих потписаних 'народних мудрости' одговорит ће да је народ глуп, али тај одговор није нарочито паметан. И да је стварно глуп, на теби је да га учиниш паметнијим. Али, прије свега, баратање оскудном подјелом глупо/паметно као хоризонтом политике изузима ваљда већину живљеног друштвеног садржаја и искуства. Управо оног који нација као идеја, замишљена заједница, ритуал и државна реализација 'покрива'. Можда је зато најбоље пребацити се на терен самих националних идеолога, па се и донекле уживијети у њихову улогу. Наиме, националне и националистичке политике се данас налазе на својеврсној раскрсници. Премда су залихе и даље попуњене, прилично се исцрпиле иницијални 'национални капитал' и иtekako су потребне прилагодбе сувременом свјету. Нација је парадоксални ентитет, истовремено се чини као да је ту 'од давнина', а ријеч је о појави модерног доба, двјестотињак и кусур година старој. Истовремено се 'замишља' и тврда јој се реалност не може оспорити. Пророци су јој деведесетих година прогнозирали глобализацијом дефиниран нестанак, а она је, мјерено успјесима (екстремно) десних политика, стварија него икад. Посветимо се управо тим политикама које су преузеле задатак прилагодбе националних пројекта новим глобалним и економским околностима. Ако успијемо донекле ишчитати разлоге њиховог успјеха и формирања политичког менија који нуде бирачима, лакше ћemo измаћи парализирајућој замци која каже да смо ми паметни, а они глупи.

Развијање националних пројекта и успостава националних држава вршили су бројне, често и протурјечне друштвене улоге. Националне државе биле су оквир унутар којих се одвијала демократизација политичког живота – од ширења права гласа до социјалне заштите – али и пројекти у име којих се вршило етничко чишћење, протеривање оних који се нису уклапали у замишљену заједницу или њихово



Хрватска нација и национализам
су готово па структурно
одређени антисрпством –
Домовински покрет (Фото:
Душко Јарамаз/PIXSELL)



насилно асимилирање. Не постоји национална држава која си није 'приуштила' одређени облик злочиначких политика како би си прискрбила хомогеност и тако учинила пројекат 'одрживијум'. Поред тих иницијалних гријеха, националне државе биле су у непрестаној тензији: уз обрачуне с вајским и унутарњим непријатељима, приличан изазов представљају се и класне разлике које су подривале национално јединство. Премда су националне државе настале као више или мање демократске реакције на феудалне аранжмане и империје, политичка партиципација маса ипак је била ограничена – прије свега, економијом. У таквом се контексту пријегају уступцима у облику политичке партиципације маса коју су повјесничари и теоретичари крстили разним називима. Па је тако В. Е. Б. Ду Боиз писао о 'јавној и психолошкој наднци', а КОРЕЈ Робин о 'суштинском облику демократског феудализма'. Радило се о политичким компензацијама низим класама за економску и друштвену подчињеност. Омогућено им је стварно и реторичко судјеловање у прогонима и застрашивањима оних који се налазе ниже на друштвеној љествици, углавном националних мањина и других скупина. Слабо плаћени бијели радници у Сједињеним Државама добивали су прилику да се некажњено иживљавају над робовима, а на нашим подручјима и данас постоје различите 'привилегиране' друштвене скупине које могу судјеловати у децентрализованом иживљавању над непојудним скупинама. Не ради се само о насиљним чиновима, пријетњама и погромима. Интеграција у разне ритуале, од слављења битака преко спортских натјецања до комеморирања жртава, приуштила је низим класама и привид и дијелом стварну партиципацију у друштвеним процесима. Нација је готово увијек емоционално доступна, а календарски периоди у којима нуди потпуну друштвену инклузивност функционирају као компензација за економске и друге недаће. Није спорна морална проблематичност прихваћања таквих компензација, као ни нужност безрезервног отпора, али је ите-

како политички спорно да не постоје неки други, прихватљивији облици компензација. Или елиминирање потребе за компензацијама. У таквом контексту је тешко оне који примају 'психолошку наднцију' оптужити за луксуз рационалног избора. Ништа их притом не аболира.

ПРЕМА британском теоретичару Ричарду Сејмуру, данашњи национализам, који он у новој истоименој књизи назива 'национализмом катастрофе' (*disaster nationalism*), нема ту привилегију да више барата споменутим компензацијским средствима у значајној мјери. Могу се истакнути два разлога зашто их више нема на располагању. На-

И на хрватској се (екстремној) десници јавља захтјев прилагођавања новим околностима, који се сажима у сираћешком ишању: хоћемо ли и даље бићи фокусирани на Србе (и Југославију) или се морамо апгрејдати и прилагоћи 'воук култури' и миграцијама?

ционалне су државе досегнуле одређени ступањ националне хомогености и све је мање оних над којима би се могло вршити реторичко или стварно насиље. Такођер, отпором таквом типу насиља уз напредовањем су и законски облици заштите различитих мањина и захтјевније је, иако и даље доступно, нудити благодати 'демократског феудализма'. Но, нестанком компензацијских механизама с репертоара нису нестале потребе националне интеграције и друштвене хомогенизације. Нестале из перспективе национализма и националних покрета. Њих мијења, ријечима Сејмура, национализам катастрофе. Очекивано, десна перспектива не бави се реалним, еколошким катастрофама, већ 'опасним', идеолошким катастрофама које угрожавају нацију и друштвену подјелу улога. Свеприсутна 'родна идеологија' ту је да избрише разлику између мушкираца и жена, а 'велика замјена' да избрише разлике између бијелог и не-бијелог становништва. Национализам катастрофе више није експанзиван као пријашњи облици национализма: нема територијалних и сличних амбиција. Он штити припаднике нације од вајских угроза, идеолошких и имигрантских. И више није усрдоточен искључиво на нацију, већ ситуацију сагледава континентално – штити се Европа. Промјена је очита у приступу релевантнијим екстремно десних странака широм Европе. Више не траже излаз из Европске уније, већ преузимање Уније и промјену. Што се нуди подређеним класама? Судјеловање у насиљу обрани обичаја, традиције и културе који су наводно заједнички. И то више није компензација у облику 'психолошке наднције', већ одазив у изванредној ситуацији као да је ријеч о идеолошкој цивилној заштити.

И на хрватској се (екстремној) десници јавља захтјев прилагођавања новим околностима. А тај се захтјев у њеном случају једноставно сажима у стратешком питању: хоћемо ли и даље бити фокусирани на Србе (и Југославију) или се морамо апгрејдати и апдејтати и примати 'воук култури' и миграцијама? Ставимо се привремено у улогу политичког

Недавни протести у организацији екстремне деснице у Лондону (Фото: SOPA Images/Sipa USA/PIXSELL)

конзултантка на десници. Питање није једноставно. Хрватска нација и национализам су готово па структурно одређени антисрпством. Ако се одлучи пригушити ту димензију, а сувремена друштвена и економска збивања сугерирају да би се морало, потребан је озбиљнији рибрендинг. Додуше, већ се иде у том смјеру, 'родна идеологија' и страни радници редовите су теме, али као да се странке мало боје препустити сигурно уточиште антисрпства: можда боље десном цивилном друштву оставити ове глобалне теме, а ми да идемо по ратном календару. Очito је било на примјеру Домовинског покрета да се ту и даље боље сналазе. Међутим, ту су им ограничења у смислу ширења базе јасна. Окретање темама и тактикама национализма катастрофе нуди им више маневарског простора. Све већи приљев страних радника и пропаст 'демографске обнове' нуде им прилику да се представе мање анакронима и да дубље уђу у урбанизовано гласачко ткиво, чији су расистички и антиродни потенцијали, који одударају од класичног традиционализма, засад слабо политички искоришћени. Нација се не може спасити од вртлога сувременог капитализма календарским обиљежавањем ратних епизода. Не може ни рибрендингом, али не ради се о томе. Ради се о постизању одређеног ступња политичког реализма с обзиром на то да је свима јасно да више нисмо држава из које се емигрира, већ она у коју се имигрира. И да та промјена изискује нову варијantu националног пројекта. Тај се пројекат већ сигурно куха у мудрим главама на десници и сасвим је извјесно да ће на тапету бити страни радници и женска аутономија с обзиром на демографску судбину. Могу га успорити или зауздати три ствари: подјеле и оронули политички капацитети на десници, страх од напуштања Срба као главне мете или љевица са својим друштвеним пројектом. Ничија памет неће сигурно.

Penzioneri u Lamborghiniju

Čelnica europskog nadzornog tijela za mirovinsko osiguranje zauzela se za što manje paušalne isplate dijela štednje pri umirovljenju kako nesretnici ne bi odmah pokupovali luksuzne automobile

HRVATSKA u pravilu odmjerava svoje materijalne pozicije dvostrukim, unakrsnim pogledom. U odnosu na glavninu Europske unije stojimo prilično mizerno, ali nam se ponešto od toga kompenzira dok virkamo na drugu stranu, prema ostatku Balkana. Mediji takve usporedbe donose svako malo, stvarajući privid objektivnog i realnog pozicioniranja. Istočno svi navodno žive teže, pa i oni koji su također u članstvu EU-a. Razrokost te vrste funkcioniра i kod pitanja iznosa i stvarne vrijednosti hrvatskih mirovinskih primanja. Kriterij je tim važniji jer se tiče jedne od najosjetljivijih društvenih kategorija. Prilikom uprosječena mirovina ovdje još uvijek ne broji ni upola manje eura od prosječne plaće koja pak ionako pokriva nedovoljan dio životnih troškova. No pod nos nam se uporno gura izvještaj da krava bar polovini susjedstva lipsava primjetno brže.

Kad se tako nauživamo poređenja kakvo sugerira da ipak živimo u nekakvoj sredini, makar i ne bila zlatna, ostaje vidjeti što doista posjedujemo. Govoreći o mirovinama, Hrvatska se itekako značajno ističe jednom specifičnošću. I dalje smo nekritički posvećeni održavanju drugog stupa mirovinskog osiguranja. Ne razumiju svi ni kako točno djeluje taj mehanizam, doduše, iako golemoj većini nas producira enormnu štetu već 23 godine.

Ukratko kazano, to je onaj četvrtinski dio radničkog doprinosa za mirovine koji smo prepustili tržištu. Njime upravljaju fondovi u vlasništvu privatnih finansijskih institucija, prvo banaka, a zatim osiguravajućih društava. Tako su zaduženi da ga oplore na burzama, što u realnosti ne uspijevaju, ali oni neprestano sami na tome svejedno masno zarađuju. Neuspjeh se opravdava na razne načine, uglavnom tvrdnjom da bolja metoda nije izmišljena. Nije ni gora, pa je Hrvatska s drugim stupom usamljena između svih drugih zemalja EU-a koje su ga praktično odbacile kao štetan model. To su odreda postsocijalističke zemlje kojima je Sjedinjene Amerike ekskluzivno namijenila takav oblik sustava upućenog na tržište.

U međuvremenu, nakon dvije globalne megakrise u ovom stoljeću, smišljena je i jedna intervencija u drugi stup. Osigurnicima je omogućeno da pri umirovljenju vrate zadržani iznos u prvi, klasični stup međugeneracijske solidarnosti. Tako mogu primati višu mirovinu, s obzirom na težak

podbačaj drugog stupa. No ako odaberu primanje kombinirane dvostupne, manje svote, odmah iz drugog stupa dobivaju utješnju 20 posto tamo prikupljene vrijednosti. Ipak, nitko se nije potrudio objasniti zbog čega drugi stup i dalje postoji, ovako neuspješan i pored ostalog izuzetno skup za javne financije. Država mora nekako iznaći druga sredstva za isplatu tekućih mirovina, umjesto četvrtine mirovinskih doprinosa koje se odrekla u ime drugog stupa. To podrazumiјeva nova zaduženja kod onih istih privatnih banaka. Opisani 20-postotni mamac za nove penzionere smišljen je tako samo radi održanja drugog stupa i bankovnog profitu.

Povrh svega, treba znati da RH ovako postupa u kontekstu općeg prodora tržišta u javne financije, pa i mirovinski sustav, čak i mimo drugog stupa. Dok je postsocijalističkim zemljama bio namijenjen takav varljivi model osiguranja radničke starosti, zapad je razvio svoj pristup. I tamo je posljednjih desetljeća porastao upliv tržišta na dotični sustav. Kapital je naprosto tražio nova područja za širenje, s obzirom na pad akumulacije iz proizvodnje vrijednosti. Osim toga, s rastom nezaposlenosti opadao je i broj radnika u odnosu na broj umirovljenika.

Onima koji odlučuju, a to je svakako finansijski sektor, nije bilo ni na kraj pameti da izlaz potraže u forsiranju politike puno zaposlenosti. Umjesto toga, zapadne države pritisak su dosljedno i očekivano prenijele

na donje slojeve društva. Tamo je to poprimilo vid napredovanja jednog postojećeg modela za mirovinsko osiguravanje radnika, u odnosu na drugi. Oni nemaju dva obavezna stupa, međugeneracijski i kapitalizirani, nego drukčiji, ili-ili binarni aranžman. Tu ne ubrajamo dobrovoljnu štednju, kod nas zvanu trećim stupom, koja postoji svugdje. Kapitalističke zemlje su nakon Drugog svjetskog rata razvijale ponajprije model poznat kao sustav definiranih povlastica. On je rastao, međutim, zahvaljujući predratnom i ratnom jačanju sindikalnog pokreta i pripadajućih lijevih politika. Taj mehanizam podrazumiјeva obavezu poslodavca na uplate za radničke mirovine u centralni fond, i sličan je našem prvom stupu.

No slabljenjem navedenih pokreta i jačanjem pritiska odozgo, afirmiran je tamo onaj drugi model. Za razliku od sustava definiranih povlastica, to je sustav definiranih tzv. doprinosa. U tom okviru poslodavci ugovorno isplaćuju sredstva mahom u privatne fonde, tržišno orijentirane. Sustav im je znatno jeftiniji, ali radnicima iznos mirovine nije garantiran kao kod definiranih povlastica.

Prvi model ostao je podosta aktivan, nerijetko i dominantan u javnom sektoru, dok je privatni sektor gotovo beziznimno skrenuo ka drugom. Generalno je efekt, kao i u Hrvatskoj, bilo realno smanjenje vrijednosti

Petra Hielkema (Foto: Neva Žganec/PIXSELL)



mirovinskih primanja. No to je iziskivalo političko opravdavanje trenda, pa je Evropska unija između ostalog utemeljila regulatorno tijelo EIOPA. Ili, punim imenom, European Insurance and Occupational Pensions Authority. Kod nas je to prevedeno najčešće kao Europsko nadzorno tijelo za osiguranje i strukovno mirovinsko osiguranje. EIOPA je naizgled tu da ulije povjerenje, racionalizira procese, brine o sigurnosti finansijskog ambijenta, onemogući rizik u zadanom poslovnom okviru.

Kako to djeluje u praksi, zorno je iskazala PETRA HIELKEMA, predsjednica EIOPA-e, na nedavnoj konferenciji naše sektorske regulatorne agencije HANFA-e. U prvom redu, pozvala je na mjere kojima bi radnici bili spriječeni da sami donose po njih štetne odluke. To uključuje obvezu na pristupanje drugom stupu kojom bi, zaključila je bez oklijevanja, interes za njim automatski bio uvećan. Nadalje, ocijenila je da pomoći radnicima zahtijeva što manje paušalne isplate dijela štednje pri umirovljenju. I to ne samo u RH i za drugi stup, nego i kod zapadnih sustava definiranih doprinosa. Jer, u protivnom, kao što se moglo čuti, novopečeni penzioneri dolaze u iskušenje da si odmah kupe – Lamborghini.

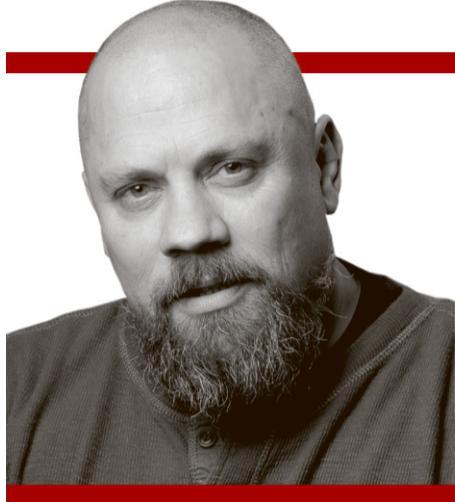
Svoju projekciju ona je potkrijepila uvidom iz bihevioralne ekonomije, odnosno psihologizacijom donošenja individualnih ekonomskih odluka. Poslužila se figurom, simboličkim primjerom takoreći neusporedivne snage. To je iziskivalo podjednaku smjelost, ako znamo cijenu Lamborghinija, prestižne jurilice čiji se najjeftiniji tip vrednuje stotinama tisuća eura. A ukupna štednja bilo kojeg radnika u momentu umirovljenja ne prelazi desetke tisuća.

Štednja je ovdje pritom definitivno jedna od onih ključnih propagandnih riječi u cjelokupnoj priči. Naime, to ipak nije štednja ako njome ne raspolažemo po volji, ili ako nakon smrti penzionera sav preostali iznos pripadne tzv. mirovinskom osiguravajućem društvu. Ono je, kao što je poznato, u vlasništvu banaka, pa je njihova i zarada od osiguranikova ranog upokojenja. No i EIOPA i HANFA primarno služe normaliziranju takvog po svemu abnormalnog stanja. Oni stvaraju iluziju kročenja sistema koji se po definiciji otima stabilnosti, jer živi od tržišnih previranja. Socijalno-političko tumačenje uloge regulatora jest na koncu prevara, imamo li u vidu zakonitosti tržišta. Ne mogu svi kapitalizirani mirovinski fondovi biti na dobitku, jer su međusobno konkurentni.

Netko jednostavno mora izvisiti, a distribucija gubitka raste geografski od centra finansijske koncentracije prema istoku. Ponukalo je to i reakciju psihologa u Hrvatskoj, npr. prošli tjedan u Večernjem listu. Tamo je ZVONIMIR GALIĆ s Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu sasvim pristojno zaključio da su naši radnici zapravo podinformirani. Onda kad optiraju za kombiniranu mirovinu i jednokratnu isplatu dijela one nazovi - štednje, dakle, već su izigrani. Zloupotrebljen je njihov sve teže egzistencijalni položaj, a oni sami faktično su lišeni istinske mogućnosti izbora.

No psihološki osvrti neće pomoći, sve dok izostaje politička intervencija u smjeru ispravljanja nepravde. Politizacija, ne psihologizacija tog problema ostaje jedini izlaz, osim što do njega nećemo doći milošću onih koji su kreirali ovakav sustav. Historijski se pokazalo da to izvedivo jedino pritiskom odozdo. No uslijed nametnute i rastuće identitetske, kulturnalizacijske fragmentacije globalnog radništva, danas je to teže nego ikad. I nema za nj utjehe u spoznaji da se ni oni istočno neće tako skoro provozati u svom Lamborghiniju. ■

Samo stranac Srbiju spasava



PIŠE Boris Dežulović

Već u prvim minutama nakon novosadske tragedije postavljen je naracijski okvir o stanici sagrađenoj u vreme propale Titove Jugoslavije, i oronuloj komunističkoj nadstrešnici koja je, eto, čekala šezdeset godina da se obruši na srpsku nejač, po mogućству usred zlatne epohe Aleksandra Vučića i njegovog istorijskog projekta modernizacije Srbije

NADSTREŠNICA koja je pala na ulasku u Železničku stanicu Novi Sad nije bila predmet rekonstrukcije u okviru radova na obnovi stanične zgrade kao deo projekta izgradnje brze pruge Novi Sad-Subotica – stajalo je u prvom saopštenju javnog preduzeća Infrastrukture Železnica Srbije.

Još se prašina na mestu tragedije nije slegla, još su se sirene Hitne pomoći nadglasavale sa jaucima preziveli pod stotinama kubika betona, čelika i stakla urušene nadstrešnice – još su prostranim vestibulom stanične zgrade odjekivale reči predsednice Narodne skupštine MAJE GOJKOVIĆ, koja je na svečanom otvaranju samo četiri meseca ranije govorila kako je rekonstrukcija izvedena ‘po evropskim standardima’ i kako će ‘gradani sada moći da kupe kartu na efikasan i bezbedan način’ – a u Železnicama Srbije već su požurili obavestiti javnost da ‘nadstrešnica nije bila predmet rekonstrukcije’.

‘Bez obzira što se radi o nadstrešnici koja je sagradena 1964. godine, pre tačno šezdeset godina, insistiraćemo da se pronađu odgovorni’, sve uzdišući i kažiprstom nameštajući naočale na nosu, kao loša kineska kopija sopstvenog Učitelja, izjavio je potom predsednik Vlade MILOŠ VUČEVIĆ.

Još je jedna četrnaestogodišnja devojčica plakala pod ruševinama, još uvek su nekoliko metara dalje spasioci pokušavali da dođu do nje, a premijer je već pred novinarima žurio obznaniti da se ‘radi o nadstrešnici iz 1964. godine’, ali da će oni, ‘bez obzira’ na to, ‘insistirati da se pronađu odgovorni’. Na dotrajaloj nadstrešnici sagrađenoj, podsećam, ‘pre tačno šezdeset godina’. Koja ‘nije bila predmet rekonstrukcije’. Izvedene ‘po najvišim evropskim standardima’. Za ‘bezbedno kupovanje karte’.

Tako je već u prvim minutama nakon novosadske tragedije postavljen naracijski okvir o stanici sagrađenoj u vreme propale TITOVE Jugoslavije, i oronuloj komunističkoj nadstrešnici koja je, eto, čekala šezdeset godina da se obruši na srpsku nejač, po mogućству usred zlatne epohe ALEKSANDRA VUČIĆA i njegovog istorijskog projekta modernizacije Srbije.

Nije trebalo mnogo vremena da se rasprinkaju laži medijskih falangi SNS-a: istog poslepodneva objavljene su snimke iz internetskih arhiva koje su nedvosmisleno pokazivale skele i radove na nadstrešnici, te novu, tešku čelično-staklenu konstrukciju naslonjenu na nju. Pa ipak, Vučićeva teška mehanizacija nastavljala je s radovima na raščiščavanju nedoumica. ‘Taj deo stanice nije rekonstruisan, i to možete da vidite iz građevinske dozvole. Tačno je da nadstrešnica nije rekonstruisana’, sve uzdišući i kažiprstom nameštajući naočale na nosu ponovio je onda i Vučićev privatni ministar građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture GORAN VESIĆ.

Još je na portalu gradnja.rs stajao članak objavljen u julu, sa fotografijom nove čelične nadstrešnice i potpisom, da ne bi bilo nesporazuma, ‘Nova čelična nadstrešnica

oblikom prati originalnu arhitekturu’! – a pouzdani Vučićev ministar i dalje je ponavljao da nadstrešnica nije rekonstruisana. ‘Ali videli smo radove na toj nadstrešnici’ podsetila ga je novinarka televizije N1, na što je Vesić savršeno mirno i vučićevski hladokrvno odgovorio: ‘Nije rekonstruisana.’

Sledećih dana svi srpski tabloidi i televizije udarnički će raditi na priči o ‘neobnovljenoj staroj jugoslovenskoj nadstrešnici’, a botovi na platnom spisku SNS-a smišljaće na društvenim mrežama efektne memo-ve i aforizme o nasledu Titove Jugoslavije, pod heštagom ‘jebo vas Tito’. Najzad, kad se prašina na Železničkoj stanci razišla, a jauci pod betonskim blokovima utihnuli – kad su se, što bi se reklo, dojmovi slegli, a glave ohladile – oglasio se i sam predsednik Republike.

‘Da li bi, da nije bilo opterećenja stakla, to stajalo još godinu, dve ili tri, jer svakako su te gvozdene sajle bile dotrajale, šezdeset godina su stajale? Jedan inženjer danas je u Zagrebu rekao da je u to vreme, šezdesetih godina, bila kriza građevinskog materijala i da se tada štedelo na materijalu. Ja ne mislim da je to bio razlog ovoga puta. To je bilo inovativno, to je bilo izuzetno delo 1964. godine, kao što je Hala Pink bila izuzetno delo, ali se ubrzo video da onakav krov ne može da postoji. Svakako, ovde je reč o grešci struke, a ne o krivici.’

Predsednik Vučić tako je sa najvišeg mesta ozvanio tezu o istorijskoj krivici Jugoslavije. Nadstrešnica se srušila jer je bila stara, jer nije građena da traje, jer su nekompetentni komunistički arhitekti hteli na silu da budu moderni, jer se u ono vreme štedelo na materijalu. ‘Tražimo stvarne krivce, ne pronalazimo krivca u teorijama zavere. Šta vam tačno nije jasno? Borba za pravdu nije ono što nam se zbivalo 1945. godine. Koliko najboljih i najvrednijih smo se otarasili pozivajući se na pravdu?’ proširio je Vučić optužnicu za mrtvu Jugoslaviju, koja je, eto, i za manje streljala. Vučić, međutim, ne traži glave, on traži odgovornost, ne komunističku pravdu. A odgovornost današnjih srpskih pregalaca – u građevinarstvu kao i u politici, veri, obrazovanju, kulturi ili umetnosti – jeste samo u tome što nisu na vreme prepoznali opasnost od Jugoslavije, koja, kako vidišmo, Srbe ubija i danas, trideset pet godina posle raspada.

Na stranu sad jednostavno pitanje: ako ‘nadstrešnica nije bila predmet rekonstrukcije u okviru obnove stanične zgrade’, ako stvarno ‘taj deo stanice nije rekonstruisan’ – ne znam kako drugačije da formulišem – zašto nije? Na stranu dakle svih šezdeset pet miliona evra, koliko je potrošeno na rekonstrukciju stanice, celog golemog kompleksa sem, iz nekog nejasnog razloga, betonske nadstrešnice nad ulazom. Na stranu i besramne laži Aleksandra Vučića, najvećeg zabeležnog lažova u celokupnoj bogatoj i slavnoj istoriji srpske laži, na stranu i laži njegovih tronutih patuljastih klonova sa kažiprstom na naočalamama. Na stranu i njihovo besprizorno pljuvanje po čuvenom arhitektu IMRI FARKAŠU, projektantu smeši i moderne

novosadske stanice, i njenim graditeljima iz tadašnjeg novosadskog građevinskog giga ‘Neimar’.

Na stranu sad sve, time će se ionako jednog dana baviti istorijski i opštinski sudovi: čime je – to mene, naime, za ovu priliku interesuje – napredna i modernizovana Srbija stala na crtu tom Farkašu, takvom ‘Neimar’ i takvoj Jugoslaviji? Farkašu, koji je projektovao pola novosadskih škola, ‘Neimar’, koji je zapošljavao šest hiljada ljudi i u ono doba loše gradnje izgradio trideset pet hiljada stanova, uz dva kvadratna kilometra industrijskih i privrednih pogona, i Jugoslaviji, koja je pre šezdeset godina – sve zbog krize štedeći materijal! – svojom pameću i svojim rukama gradila autoputeve, mostove, pruge, brane i cele gradove sa fabrikama, bolnicama, univerzitetima, školama i modernim železničkim stanicama, ostavivši svojim naslednicima samo da ih s vremenom na vreme oprave i ofarbaju?

KOJIM dakle to ‘inovativnim’ i ‘izuzetnim delima’ Vučićeva napredna Srbija može da stane na crtu toj Jugoslaviji? Nakaznim tornjevima američkog hotelskog lanca po projektu holandskih arhitekata, kojim je stala na crtu ‘Jugoslaviji’, remek-delu LAVOSLAVA HORVATA, kad se valjda ‘video da taj hotel ne može da postoji’? Ili ‘hramom svetog Žeka’ na Dedinju, džinovskom šiznilendu koji izgleda kao retardirani plod divljeg seksa američkog Kapitola i hrama Svetog Save?

Možda Bagdadom na vodi, koji arapskim parama za investitora iz Abu Dabija grade bangladeški zidari austrijskog gazde? Autoputevima koje kineskim, turškim i azerbejdžanskim kreditima bez tendera grade kineske, turske i azerbejdžanske državne kompanije? Ili onim od Niša do Merdara, koji parama Evropske banke za obnovu i razvoj i Evropske investicijske banke grade austrijski Štrabag? Možda nacionalnim stadionom, koji će po projektu španskog biroa graditi Grci? Prugama koje ruskim parama grade rусki građevinari, ili novom beogradskom železničkom stanicom, koju je izgradio holandsko-bugarski konzorcij? Ili obnovom stare jugoslovenske železničke stanice u Novom Sadu?

Koju, uzgred, nije bilo u stanju da rekonstruiše nijedno od slavnih srpskih građevinskih preduzeća, već – još uzgredije, po tajnom međudržavnom ugovoru – kineske državne kompanije. Koje će, najuzgredije, graditi i novi Savski most u Beogradu. Jer se starome, to ste do sada već shvatili, ‘videlo da ne može da postoji’.

To, eto, za slučaj da se pitate šta u grbu Vučićeve moderne i napredne, postjugoslovenske i potpuno antijugoslovenske Srbije uopšte znače ona četiri ‘C’.

Dabome, sad se i vama kazalo. China Communication Construction Company. Prevedeno sa kineske cirilice, ‘samo stranac Srbiju spasava’.

Ovo ‘spasava’, dabome, shvatite više metaforički. ■

INTRIGATOR

Predložen nacrt plana za 2024!



Početkom novembra, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina na javno savjetovanje poslao je Nacrt Akcijskog plana za suzbijanje diskriminacije za 2024. i 2025.

SKORI je kraj godine, novembar mjesec, a Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina na javno savjetovanje poslao je Nacrt Akcijskog plana za suzbijanje diskriminacije za 2024. i 2025. godinu. U Projektu gradanskih prava Sisak (PGP), jednoj od malobrojnih preživjelih udruga civilnog društva koje na terenu svakodnevno svjedoče iskustvima diskriminiranih građana, zbuđeni su.

— Nevjerojatno, neozbiljno i neprihvatljivo je da se sada raspravlja o akcijskim mjerama za 2024. koja je praktički prošla. Ako mislimo poduzimati ozbiljne mјere, zakasnili smo i s Akcijskim planom za 2025. godinu. Hoće li uopće taj Akcijski plan biti donesen do kraja godine? Je li ovaj dokument upućen u zakašnjelu proceduru samo da bi ispunio neku formu? Ako smo već promašili jednu godinu, moglo se za sljedeću, 2025. godinu donijeti bolji, sadržajniji i konkretniji akcijski plan. U predloženom dokumentu aktivnosti uopće nisu definirane, a kamoli obrazložene i konkretizirane. Samo su navedene — ističe MILANA KREĆA, voditeljica PGP-a Sisak.

U predloženom Nacrtu između ostalog su navedeni 'potreba unapređenja kompetencija javnih i državnih službenika za djelovanje na području suzbijanja diskriminacije, razvoj sustava podrške žrtvama diskriminacije kroz dodjelu finansijskih potpora braniteljima ljudskih prava i samim žrtvama, prevencija diskriminacije, izrada edukativnih materijala, edukacija namijenjenih policijskim službenicima, državnim odvjetnicima povodom govora mržnje, stereotipa

Predviđena je edukacija
pripadnika MUP-a (Foto:
Patricia Flikac/PIXSELL)

i predrasuda u javnom prostoru, vršnjačkog nasilja i nasilja nad ženama'.

— Nažalost, među provoditeljima Akcijskog plana ne ističu se udruge civilnog društva. Nositelji predloženih mјera su Ured za ljudska prava, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo unutarnjih poslova, Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Ministarstvo zdravstva. Naravno i oni trebaju biti uključeni, ali jako dobro znamo da našim ministarstvima sasvim sigurno nije prioritet borba protiv diskriminacije. U dokumentu nisu ponuđeni odgovori na pitanja kad, gdje i kako — objašnjava Kreća.

— Kontradiktorno zvući da Ured planira porast pritužbi za diskriminaciju tijekom narednih godina. Vjerujem da je cilj da se građane što više osvijesti o tome što je to diskriminacija, te da ju više prijavljuju, ali zar ne bi bio dugoročan cilj da osvijestimo građane da se ta diskriminacija dešava sve manje? Otkako smo 2012. donijeli Zakon o suzbijanju diskriminacije, ništa se puno nije promijenilo. Hrvatska je još uvijek na nivou edukacije, a u realnosti, po našem iskustvu na terenu, diskriminacija se događa nad najosjetljivijim skupinama, nad siromašnima, starijima, nemoćima, Romima i Srbima. I nije tu u pitanju načelna diskriminacija, nego diskriminacija kao posljedica stjecanja okolnosti. Građani iz ruralnih i dislociranih mjesta ne mogu realizirati sve mogućnosti kao građani u urbanim sredinama jer im nisu pristupačne institucije, pravna pomoć, administrativne i upravne usluge. Naše stranke ne kažu 'ja sam diskriminiran', nego govore o svom problemu koji ne mogu godinama pa i decenijama riješiti, a iz kojeg vrišti diskriminacija. Oni ne žele pokretati postupak dokazivanja, nemaju oni snage ni vremena za duge postupke — govori Milana Kreća.

Inače, u zakašnjelom dokumentu, iz Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, između ostalog predlažu 'jače informiranje mladih i opće javnosti, potrebu suzbijanja zločina iz mržnje, jačanje svijesti o važnosti borbe protiv rasizma, xenofobije te — poticanje kulture sjećanja na žrtve genocida u programe Policijske škole Josip Jović', ali i organizaciju učeničkih posjeta Spomen području Jasenovac.

■ Paulina Arbutina



Naoružavanje je pogubno

Kako gledate na komunikaciju između predsjednika Milanovića i HDZ-a oko vojnog roka i oružanih snaga?

U situaciji u kojoj se mediji bave prepirkama vladajućih, najviše gube građani koji ne mogu ni saznati što Vlada smjera. Još uvjek se ne komunicira konkretni plan, iako se odluka predstavlja kao izvjesna i najavljuje se za početak sljedeće godine, što pokazuje neodgovornost prema građanima. Nedopustivo je takvo skretanje pažnje s ključnih pitanja. Dugoročno, to odbija mlade i odrasle od praćenja politike i od građanskog angažmana.

Koliko je (ne)potrebno uvođenje služenja vojnog roka?

Intervencijama koje su različite od vojne obaveze može se doći do boljih uvjeta i stručnih znanja koje vojska treba. Ona su znatno sofisticiranija od onog što mladi ročnici mogu naučiti za dva mjeseca nametnute obuke. Interes za dragovoljno ospozobljavanje možda raste zbog boljih materijalnih uvjeta ili benefita koje mladi imaju u odnosu na obavezno služenje. Ne zagovaramo jačanje vojske i naoružanja, ali u slučaju da do prisile dode, moramo zaštititi one koje ne žele nositi oružje. Njihovo pravo na prigovor savjesti zajamčeno je Ustavom. Brojni nas građani kontaktiraju zbog problema u vrijeme upisa u vojnu evidenciju ili poziva na pričuvne vježbe. Informacije o upisu u vojnu evidenciju nisu jasne ni dostupne mladima, a za vježbe ljudi prijavljuju da službenici MORH-a bez zakonitog temelja odbijaju njihove zahtjeve za odgode, čak i kad su potkrijepljeni opravdanim razlozima. To nam ukazuje na očigledno kršenje zakonskih prava građana, uključujući pravo na odgodu, opravdani nedolazak, a posebno pravo na ulaganje prigovora savjesti.

Koliko je važno zagovarati alternative ratu?

Jača narativ o rastu ugroze, neizbjegnosti rata i nužnosti obrane. Vrijeme je, nažalost, različito od poslijeratnog vremena kada smo bolje razumjeli koliko su naoružavanje i militarizacija pogubni, što konkretno znači ići u rat. Na novom smo valu militarizacije, naoružavanja i prijetnji. U tom kontekstu potencijalnu vojnu obavezu gledamo kao opravdanje militarizacije društva, konstruiranje ugroza od kojih se moramo oružjem braniti. Iako se protiv toga sve teže boriti, zagovaramo da se više resursa ulaže u mirovna rješenja: jačanje naše svakodnevne ljudske sigurnosti kroz rješavanje egzistencijalnih pitanja mladih i odraslih, civilnu zaštitu, preveniranje nasilja i eskalacije sukoba, zaštitu manjina i inkluziju, jačanje diplomacije kako bismo po svaku cijenu spriječili eskalaciju nasilja ili sudjelovanje mladih u ratovima.

■ Mirna Jasić Gašić

Oslobodenje u tišini

ŠIBENSKI Muzej pobjede i oslobođenja Dalmacije u Drugom svjetskom ratu bio je u nedjelju, 3. novembra pretijesan povodom obilježavanja 80 godina od oslobođenja Šibenika od nacifašizma. Uz šibenske domaćine, događaj su obilježili članovi prijateljskih antifašističkih udruga iz Kaštela, Trogira, Splita, Omiša i Solina. Na gitari je nastupio DARIO VUKOREPA, izvodeći protestni i revolucionarni repertoar od BOBA DYLANA do SIMONA & GARFUNKELA. Pjesnik ZLATOMIR VUJKO pročitao je svoju pjesmu posvećenu Šibeniku, o gradu koji 'teče mu kroz vene' u kojem 'stanuje mu duša' ali i programatsku '3.11.1944.' kojom pjeva o danu oslobođenja. 'Drugovi partizani, hvala na slobodi koju uživamo', početni je stih potonje. VESNA JURKOVIĆ, članica šibenske podružnice Matice hrvatske, ujedno aktivna planinarka, kazala nam je da, iz njezinih pjesama također možemo dozнати što misli o ovoj obljetnici.

‘Šibenice, kameni grade, u srcu svome nosiš borce hrabre’, počinje njezina pjesma, inspirirana fotografijama šibenskih boraca. Rođena Šibenčanka i odnedavno umirovljenica s beogradskom adresom, prvi put je došla u šibenski muzej na obilježavanje oslobođenja grada. To joj mnogo znači pa ističe da potječe iz obitelji čiji je otac bio prvoborac, nosilac partizanske spomenice.

— Kod nas je antifašizam na udaru, zato sam fascinirana ovim događajem koji je drugdje gotovo nezamisliv — rekla nam je, upozorivši na one koji bi prekrjali i falsificirali povijest. Odrasla je 'vrata uz vrata' s bivšim SDP-ovim zastupnikom IVANOM NINIĆEM, koji je sa suprugom također uveličao obljetnicu.

ZORAN RESTOVIĆ, predsjednik Zajednice udruga antifašističkih boraca i antifašista Šibensko-kninske županije, kazao nam je da je oslobođenje Šibenika bilo nevjerojatno dostignuće, jer je to bio prvi put da taj grad postaje slobodan i da narod Šibenika odlučuje o svojoj slobobi. Ipak, neugodno je iznenaden što Šibensko-kninska županija na ceremoniju polaganja vijenaca na Spomen-kosturnicu na groblju Kvanj, ranije tog dana, nije poslala svog izaslanika, dok je Grad Šibenik poslao zamjenika gradonačelnika, koji je ujedno i gradski pročelnik.

— Događaj nisu popratili mediji, pa ni javna televizija — konstatirao je Restović.
■ Dragana Grozdanić

Megalomanija na kraju grada

Vlada apsurdno šturo objašnjava projekt gradnje nove zgrade KB-a Dubrava težak 152 milijuna eura. U isto vrijeme, nedospjeli obaveze bolnice u 2023. iznose 86,8 milijuna eura

VLADA Republike Hrvatske podupire unaprjedenje zdravstvene zaštite, podizanje dostupnosti i kvalitete zdravstvenih usluga stanovnicima Republike Hrvatske kroz realizaciju projekta izgradnje novog objekta u Kliničkoj bolnici Dubrava. Realizacijom izgradnje novog objekta u kojem će biti smješteni Objedinjeni hitni bolnički prijem, Centar za traumatologiju, Zavod za jednodnevnu kirurgiju, Odjel za onkologiju i radioterapiju, te Zavod za znanstvenoistraživačku djelatnost i translacijsku medicinu značajno će se unaprijediti rad Kliničke bolnice Dubrava u cjelini i osigurati uvjeti za daljnji razvoj medicinskih djelatnosti tercijarne razine i pružanje kvalitetne zdravstvene zaštite pacijentima u Kliničkoj bolnici Dubrava, dvije su rečenice kojima je Vlada u veljači obrazložila potrebu za gradnjom potpuno nove zgrade bolnice na istoku Zagreba.

Projekt koji su mediji ovih dana aktualizirali bez jasnog povoda, podrazumijeva gradnju objekta od nekih 30 tisuća četvornih metara, proširenje ginekološke djelatnosti, energetsku obnovu zgrade i gradnju adekvatne garaže, za što će se iz Državnog proračuna izdvajiti 152 milijuna eura. Značajnim proširenjem djelatnosti, KB Dubrava će narasti u šesti klinički bolnički centar u državi. Budući da je za takvu odluku Vladi dovoljan apsurdno kratak tekst, spomenimo barem neke relevantne činjenice koje u njega nisu stale.

Na primjer, usporedimo li ga s projektom Dječjeg centra za translacijsku medicinu u bolnici Srebrnjak kojim je trebalo biti otvoreno oko 200 radnih mjeseta, vidimo da bi Dubrava trebala angažirati barem trostruki broj novog medicinskog i nemedicinskog

kadra, a trošku za zaposlene treba dodati impresivan broj novih zdravstvenih usluga.

Ukupne nedospjele obaveze bolnice u 2023. su 86,8 milijuna eura, od čega nevjerojatnih 65,9 milijuna iznose obaveze za manje izvršen rad prema HZZO-u. U istoj je godini bolnica od HZZO-a dobila 14,5 milijuna eura za podmirenje dugova prema veledrogerijama i još 9,2 milijuna eura od Ministarstva zdravstva, no ravnatelj IVICA LUKŠIĆ blizak je HDZ-u, pa je za ovaj rezultat nagrađen gradnjom nove bolničke zgrade. KB Dubrava nalazi se na 4,7 kilometra udaljenosti od najveće hrvatske bolnice KBC-a Zagreb i jednakotoliko od KB-a Merkur, 8,6 kilometara od KBC-a Sestre Milosrdnice i 11,5 kilometara od KB-a Sv. Duh, pa je jasno da gusti raspored elitnih bolnica ne zaustavlja pad svih parametara kvalitete zdravstva.

Prema međunarodno priznatim optimizacijskim kriterijima za popunjenošću bolničkih postelja u EU-u, optimalna stopa popunjenošću u akutnoj bolničkoj zdravstvenoj zaštiti je između 80 i 85 posto, a u KB-u Dubrava je u 2022. iznosila 64 posto, slično kao u mnogim drugim bolnicama koje ne mogu opravdati svoje kapacitete. Zbog toga je u mandatu prve Vlade ANDREJA PLENKOVIĆA bilo planirano da broj akutnih kreveta bude smanjen, što je kao glavne reformske ciljeve u sektoru bolničke zdravstvene zaštite 2024. istaknuto i Ministarstvo zdravstva. 'Nije nam cilj da svaka bolnica radi sve specijalističke postupke već da nastavi pružati one koje u kontinuitetu obavlja kvalitetno i učinkovito. Ministarstvo je izradilo nacrt nove Mreže uzimajući u obzir niz kriterija, poput popunjenošću postelja i izvršenosti, vrstu i broj djelatnosti u svakoj bolničkoj ustanovi, stanje ljudskih resursa, gravitaciju pacijenata, te geografski položaj bolnice u odnosu na regionalni centar', stoji u tom dokumentu.

Nije dakle stvar samo u tome da HDZ troši zdravstvene resurse bez ikakvog kriterija i obrazloženja – što se vidi i na primjeru KB-a Dubrava – već su i u sukobu s nekim vlasti-

tim stavovima. U to, jasno, ne spada stav da se megalomanskim projektima može prikriti nepopravljiva rupa u zdravstvu.

■ Nataša Škaričić

FRAGMENTI GRADA

Noć vještaca

Uzjaši Tina za 4.000 eura

IMOTSKA granična policija podnijela je optužni prijedlog Općinskom sudu u Makarskoj, odnosno njegovoj Stalnoj službi u Imotskom, da IVANA ČAPINA (30) iz Kamenmosta pokraj Podbablja, novčano kazni s 4.000 eura jer je ljetos na spomenik poznatom pjesniku TINU UJEVIĆU u Imotskom stavio HOS-ovu kapu i zastavu s ustaškim pozdravom 'Za dom spremni'. Tu mu nije bilo dosta, nego je onda još i 'zajašio' pjesniku na vrat te sve objavio na svom Facebook profilu. Čapin je to napravio 6. kolovoza, na dan kada je u Imotskom nastupao MARKO PERKOVIĆ THOMPSON čija pjesma 'Čavoglave' započinje ustaškim pokličem.

Policija u optužnom prijedlogu navodi da je Čapin 'narušavao javni red i mir tako da je došao na Trg Matice hrvatske, gdje se već nalazio veći broj građana, popeo se na spomenik Ujeviću i stavio mu crnu kapu te ga ogrnuo crnom zastavom sa grbom HOS-a i ustaškim ZDS-om'. Nakon što je to napravio, nastavlja policija, Čapin se fotografirao i postavio tu sliku na svoj profil na Facebooku čime ju je 'učinio dostupnim većem broju građana'.

Policija prijedlog zaključuje ovako: 'Okrivljeni Ivan Čapin koristio je gore navedene simbole na javnom mjestu u vrijeme kada se nije obilježavala obljetnica HOS-a ili komemoracija poginulim pripadnicima HOS-a', iz čega proizlazi da se drže savjeta povjerenstva koje je uputilo prijedlog da se HOS-ovo znakovlje kažnjava, ako se pojavi izvan spomenutih manifestacija. Toga se, međutim, policija i sudovi tek manjim dijelom pridržavaju.

Potez policije valja pohvaliti, ali je teško ne primijetiti da je spomenuti trg u Imotskom bio prepun HOS-ovih zastava i kapa te da se skandiralo 'Za dom spremni', pa je za postupanje i cijeli niz prijava bilo i više nego dovoljno povoda i bez Facebooka.

O optužnici protiv Čapina javno je progovorio i predsjednički kandidat MIRO BULJ, koji je prošle godine u Saboru nekažnjeno klicao ustaškim pozdravom, nazivajući Thompsonov nastup veličanstvenim, dok je za ponašanje mladih rekao da su 'bez ikakvog incidenta slavili domoljubne vrijednosti i veličanstvenu pobjedu u Domovinskom ratu'. Prozvao je Milanovića i Plenkovića kao dezertere te rekao da su njih dvojica krivi zbog podizanja optužnice, jer policija nastupa po njihovim uputama.

■ Goran Borković

BROJNA su stoljeća protekla otkad je od poganskih vjerovanja preuzeto – za početak u židovstvu, a onda i u kršćanstvu, te potom prilagođeno, obradeno i vjernicima isporučeno u vidu obredno-ceremonijalnih praksi štovanja mrtvih – sve ono ubožljeno u praznik Svih svetih 1. studenog. Već desetljećima su suvremene ritualne prakse u noći koja prethodi danu Svih svetih – nazivamo je Noć vještaca, također je poganskog porijekla, Kelti i stari Rimljani u središtu su te priče – nadišle konture sjevernoameričkih i anglosaksonskih tradicija, te su postale unosni proizvodi globalne kapitalističke kulturne industrije s respektabilnom tržišno-profitnom bilancem.

Barem desetak godina pratimo značajan porast popularnosti takvih trendova i u našem kutu svijeta, a isti se, barem u urbanim sredinama, nerijetko obilježavaju tematskim klupskim partijima. Tako će se svaki malo bolji klub koji drži do svog imidža potruditi da napravi party na Noć vještice, utrkujući se s konkurenjom da baš njegov bude 'najbolji u gradu'. Dali smo se tim povodom nagovoriti ove godine na reklamni PR jednog takvog kluba-galerije u Zagrebu koji ima solidnu reputaciju, dijelom opravdano s obzirom na kvalitet tamošnjih događanja u polju različitih tipova umjetnosti. 'Kuća za ljude i umjetnost', kako dotična institucija sebi službeno laska u dodatku svoga imena, pritom se odlučila pokušati interpelirati nešto širi generacijski profil – uključujući i nas u dubokim srednjim godinama, u čemu su djełomično uspjeli – obećavajući najuzbudljiviju i najmraćniju Halloween noć u Zagrebu!

I što smo dobili? Najkraće, dobili smo party prevaru. Neka ovaj put bude tek spomenuto ono što bi uvjek trebalo tretirati kao relevantno prilikom procjene nekog partyja, a to je financijski profil takvog eventa. Početnu cijenu ulaznice od 18 eura već je na ulazu u klub valjalo nadopuniti s dva eura po komadu ostavljene odjeće, toliko su cijenili garderobu. Raspon cijena pića bio je očekivano širok, pri čemu nam je osobni favorit bočica mineralne vode od 3,5 eura. Znakoviti aspekt party prevare bilo je i vizualno nasilje kojem smo bili izloženi. Ono se artikuliralo u vidu agresivnih logo-brend slika glavnih sponzora događaja koje su dominirale prostorom, na onim mjestima koja na dobrim partyjima zauzimaju kreativni DJ video uraci. Ta nije vam upad na party bio besplatan, pa da ste se morali 'krpati' novcem korporativnih sponzora.

No posebno uvredljiv, najproblematičniji u cijeloj toj priči bio je amaterizam DJ ekipe kojoj je prepuštena scena te noći. Takvu razinu diletantizma – riječ je o neshvatljivim tehničkim propustima, što je bilo iritantno i od lakrdije glazbenog seta koji je serviran – teško će biti dostići u skorije vrijeme. Ako već težite takvom tipu komercijalnog eventa, onda barem platite profesionalce da poslože stvari.

■ Hajrudin Hromadžić



Prošlogodišnji protest
medicinskih radnika KB-a
Dubrava (Foto: Marko Prpić/
PIXSELL)

Pouka slučaja Tišma

Pravni stručnjaci i odvjetnici suglasni su u stavu da žrtve, dakle srodnici stradalih i ubijenih, ne mogu utvrđivati pod kakvim je okolnostima netko njima blizak skončao, nego je teret dokazivanja na državi

NAKON višegodišnjeg nametanja prekomjernog standarda dokazivanja, prema kojem je uža obitelj ubijenog civila MOMČILA TIŠME sudovima morala sama prilagati dokaze da je njihov srodnik bio žrtva ratnog zločina, Općinski građanski sud u Zagrebu ove je godine presudio da je to trebala biti dužnost države, a ne porodice stradalog.

Mladi, 28-godišnji otac i poljoprivredni radnik, jedna je od petero žrtava Hrvatske vojske ubijenih 6. avgusta 1995. u Očestovu kraj Knina. Obitelj je njegove posmrtnе ostatke sahranila tek 2006., poslije obdukcije na kojoj je utvrđeno da je stradao od dva smrtonosna hica u glavu. Još od tada srodnici traže pravdu za Momčila i potražuju naknadu štete zbog nenadoknadivog gubitka bliske osobe.

Parnice su tokom godina izgubili u svim pravosudnim institucijama koje su razmatrale ovaj predmet: na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu, na zagrebačkom Županijskom sudu te na Vrhovnom sudu. Međutim, njihova argumentacija, zajedno s dokazima i svjedočanstvima, usvojena je 2020. na Ustavnom sudu. Ta odluka bila je polazišna točka za donošenje nove presude u ponovljenom postupku 2024. Zagrebački Općinski sud u nepravomoćnom rješenju naložio je Republici Hrvatskoj da tužiteljima, obitelji stradalog civila, isplati nešto više od 223.000 eura. Roditelji, supruga i sin trebali bi dobiti po 43.798 eura pojedinačno s pripadajućom zakonskom zateznom kamatom te troškovima postupka. Takoder je dosuđeno da država Tišminom djetetu mora isplatiti i naknadu za izgubljeno uzdržavanje, počevši od septembra 1995. do novembra 2007.

Sud se ovaj put u potpunosti oslonio na iskaze svjedoka koji su među zadnjima vidjeli Tišmu. Jedna svjedokinja je kazala da je Hrvatska vojska nju i još dvadesetak osoba, među kojima se nalazio Tišma, zabilala u podrumu napuštene kuće u selu Očestovo. Tog 6. avgusta, vojnici su izveli

Analizirajući iskaze svjedoka i stranaka može se konstatirati da su iskazi u visokom stupnju jasni. Proizlazi da je Momčilo Tišma dočekao dan 05.08.1995.g. u zarobljeništvu HV u mjestu Očestovo, da je odveden po službenim vojnim osobama, da više nikada nakon toga nije vidjela obitelj, a njegove ostatke pronašla na kninskom groblju i sahranila 10 godina kasnije.

Ovaj sud vjeruje iskazima saslušanih svjedoka. Takvi događaji su se u to vrijeme rata nažalost događali, a nema nikakvog utjecaja da li je neka od stradalih osoba bila uniformirana ili nije - egzekucija bez odluke suda nije prihvatljiva bez obzira o kome se radiло.

Osim toga, na ove zaključke također upućuje ista odluka Ustavnog suda, koja se referira na slučajeve Trivanković vs. Hrvatska i Baljak vs. Hrvatska u identičnom činjeničnom stanju a za što je mjerodavan praksa Europskog suda za ljudska prava, po sustavu autoriteta precedenata identičnom britanskom pravnom sustavu.

Svako drugo tumačenje bi bilo nametanje tužiteljima "prekomjernog standarda dokazivanja" kako to jasno navodi Ustavni sud.

Isto tako valja reći, u vezi prigovora zastare, da je riječ o ratnom zločinu za koji nema zastare, tako niti u konkretnom slučaju kako to jasno navodi i Ustavni sud (l. 10 odluke). Osim toga, smatraju do zastare nije došlo zbog datuma ekshumacije 2006. godine i sahrane iste godine, a to je vidljivo iz smrtnog lista, sa datumom upisa 28.08.2006. godine, što potvrđuje i saslušanje I-tužiteljice, s time da i sudska prakse zauzima stav da tužitelji nisu mogli pokrenuti postupak dok se ne utvrdi činjenica smrti (list 198 spisa).

Momčila i još petero muškaraca. Svjedokinja je izjavila da je pet minuta kasnije čula puščane hice. Kako je rekla, nekoliko godina poslije je saznala da su muškarci koji su bili zarobljeni s njom, sahranjeni na kninskom groblju. Sjeća se da je Momčilo Tišma bio u civilnoj odjeći, u bijeloj majici, što su izjavili i ostali ispitani svjedoci.

'Analizirajući iskaze svjedoka i stranaka može se konstatirati da su iskazi u visokom stupnju jasni. Proizlazi da je Momčilo Tišma dočekao dan 5. kolovoza 1995. u zarobljeništvu HV u mjestu Očestovo, da je odveden po službenim vojnim osobama, da više nikada nakon toga nije vidjela obitelj, a njegove ostatke pronašla na kninskom groblju i sahranila deset godina kasnije. Ovaj

Dio nepravomoćne
presude u ponovljenom
postupku

sud vjeruje iskazima saslušanih svjedoka. Takvi događaji su se u to vrijeme rata nažalost događali, a nema nikakvog utjecaja da li je neka od stradalih osoba bila uniformirana ili nije - egzekucija bez odluke suda nije prihvatljiva bez obzira o kome se radiło. Osim toga, na ove zaključke također upućuje ista odluka Ustavnog suda, koja se referira na slučajeve Trivanković vs. Hrvatska i Baljak vs. Hrvatska u identičnom činjeničnom stanju, a za što je mjerodavan praksa Europskog suda za ljudska prava. Svako drugo tumačenje bi bilo nametanje tužiteljima 'prekomjernog standarda dokazivanja', kako to jasno navodi Ustavni sud, napisano je u obrazloženju suda koje potpisuje sudac MARKO DUK.

Praksa Europskog suda za ljudska prava u predmetu Baljak ispostavila se kao izrazito važna za srodne predmete. Glavna poduka iz predmeta jest: ako država sa svojim aparatom sile tvrdi da je nečije stradanje ratna šteta, onda neka ta ista država pronađe počinitelje, odnosno opovrgne tvrdnje da su pripadnici oružanih snaga počinili ratni zločin. Pravni stručnjaci i odvjetnici suglasni su u stavu da se žrtve, dakle srodnici stradalih i ubijenih, ne mogu baviti činjenicama niti utvrđivati pod kakvim je okolnostima netko njima blizak skončao.

Država je kao tuženik u ovom predmetu iznosila i prigovor zastare, na što je

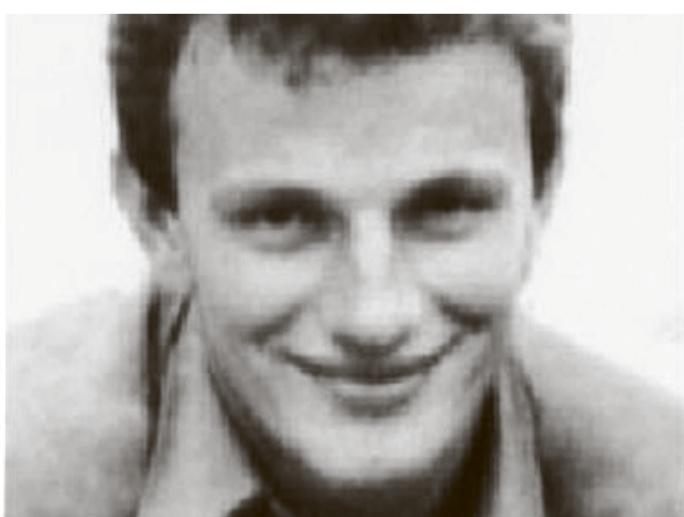
prvostupanski sud jasno izrekao da u slučaju ratnog zločina ne postoji zastara. Iste godine kada je Tišma pokopan, utvrđena je njegova smrt. Tužitelji, obitelj ubijenog, nisu ni mogli pokrenuti postupak jer su se do zadnjeg dana nadali da je živ.

Zastara je, međutim, prema mišljenju istog suda, nastupila u drugom i po svemu vrlo sličnom predmetu. Smrt NEVENKE i ŽARKA RAJIĆA, djece od jedanaest i devet godina, koji su poginuli 7. avgusta 1995. prilikom raketiranja izbjegličke kolone Srba iz Hrvatske na Petrovačkoj cesti u Bosni i Hercegovini, za Općinski građanski sud očito nije bila ratni zločin. Nepravomoćno je presuđeno da Hrvatska nije odgovorna za njihovu smrt. Ubijena djeca proglašena su ratnom štetom. Sud tako smatra jer se zločin dogodio u toku odvijanja vojnih borbenih akcija, 'odnosno tijekom Domovinskog rata 1995.', preciznije tijekom akcije Oluja'.

KAKO navode iz Pravnog odjela Srpskog narodnog vijeća, na domaćim sudovima učestala je praksa da se šteta na osnovu koje tužitelji potražuju naknadu (ne)imovinske štete proglašava 'ratnom štetom'.

— Pojednostavljeni rečeno, šteta nastala u borbenim djelovanjima protiv neprijateljske vojske (i obrnuto) smarat će se ratnom štetom i temeljno je pravilo da država za nju ne odgovara. U svjetlu aktualnih ratnih zbijanja u svijetu, česta su opravdanja da su civilni ili gradevine 'kolateralne žrtve odnosno štete'. Drugim riječima, ratna šteta odredena je s obzirom na svrhu djelovanja oružanih snaga – ako je nečija kuća uništena u razmjeni vatre s neprijateljskim snagama, bit će određena kao 'ratna šteta' i za nju država neće odgovarati. Međutim, ako su civilni stradali izvan borbenih zona, a kuće zapaljene iz obijesti, država bi trebala snositi odgovornost za takvo ponašanje pripadnika njezinih oružanih snaga. Nedavna presuda u slučaju obitelji Rajić protiv Republike Hrvatske, primjer je sudske prakse kojom je ratna šteta definirana preširoko bez ulazeњa u specifičnosti nesretnih dogadaja. Navedeni slučaj je dodatno komplikiran jer gotovo nikakva istraga nije bila provedena, što je također bila obaveza države koja proizlazi iz postupovnog aspekta Ustavom zajamčenog prava na život – objašnjavaju iz Pravnog odjela.

Obitelj stradale djele uložiti će žalbu na presudu. U razgovoru za naš list u maju 2022. godine, SPASO RAJIĆ, otac Nevenke i Žarka, kazao je: 'Hrvatska na Petrovačkoj cesti pobila nedužnu djecu. Na tom dijelu kolone nije bilo nikakvih vojnih ciljeva. Kolona koja je bježala nije predstavljala nikakvu opasnost za Hrvatsku. Sve politika igra ulogu.'



Momčilo Tišma, ubijen
1995. u Očestovu

HZZO treba platiti kemoterapiju Lini Budak

Sutkinja Željka Babarović u presudi objašnjava da je HZZO odlukom da Lini Budak ne financira kemoterapiju u Njemačkoj ignorirao posebne okolnosti u kojima se ona odlučila na liječenje u inozemstvu, a zbog kojih je izgubila povjerenje u hrvatsko zdravstvo



UPRAVNI sud u Zagrebu poništio je odluku Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) da odvjetnici LINI BUDAK ne financira liječenje raka dojke kemoterapijom u Njemačkoj, tvrdeći da je Zavod 'mehaničkom primjenom' propisa još jednom narušio ustavna prava osiguranice.

Sutkinja Upravnog suda Željka Babarović u presudi objašnjava da je HZZO rješenjem ignorirao posebne okolnosti u kojima se Budak odlučila na liječenje u inozemstvu, a zbog kojih je izgubila povjerenje u hrvatsko zdravstvo, odnosno da se u postupku odlučivanja moralio uzeti u obzir da je u hrvatskom zdravstvu ugroženo njezino pravo na zdravlje.

'Sud smatra nepobitno dokazanim, a to proizlazi i iz 'Izvješća i mišljenja' Pučke pravobraniteljice 24. listopada 2023. godine, da je u slučaju postupanja prema tužiteljici kao teškom pacijentu nepobitno bilo grubih nedostataka i diskriminatorskih učinaka internih procedura KBC-a Sestre milosrdnice, a koji su doveli do nepravodobnog liječenja, tj. pružanja zdravstvene zaštite gđi Budak, kao i nepravodobnog pružanja zdravstvene zaštite u KBC-u Zagreb, a čime je povrijeđeno njezino ljudsko pravo na zdravlje. Osim toga nepobitno je dokazano i kršenje prava na potpunu obaviještenosti tijekom pružanja zdravstvene zaštite na KBC-u Sestre milosrdnice i KBC-u Zagreb. Uzimajući u obzir sve gore navedeno, da Sud opet sve ne ponavlja, a što je sve započelo nepriopćavanjem tužiteljici čak sedam i pol mjeseci sadržaja ključnog nalaza koji neoborivo dokazuje da ista boluje od maligne bolesti karcinoma dojke, uz sve ostale nazovimo ih 'propuste' zdravstvenih ustanova u Hrvatskoj, iako bi bila prikladnija neka puno teža riječ, jasno je zašto je tužiteljica potpuno izgubila vjeru u zdravstveni sustav zemlje čija je državljanka i pomoć odlučila potražiti u Njemačkoj, pa i pred napokon zakazanu operaciju u Zagrebu', stoji u presudi.

Sutkinja Babarović dodaje da su mehaničkom primjenom propisa još jednom povrijeđena ustavna prava Line Budak. 'Stoga, ako nigdje drugdje u ovom slučaju se prema tužiteljici Lini Budak pravo ne smije primjenjivati 'mehanički', kako su to učinili tuženici, i to sve s vrlo teškim posljedicama po tužiteljicu, što je, kako utemeljeno i pravilno navodi tužiteljica, ustavnopravno neprihvatljivo, te u tom smislu ukazuje na stav Ustavnog suda Republike Hrvatske koji kaže da 'ustavnopravno nije prihvatljiva 'mehanička' primjena pozitivnog prava bez uzimanja u obzir konteksta i bez sagledavanja pravnog problema kao jedinstvene cjeline s gledišta temeljnih vrijednosti ustavnog poretku Republike Hrvatske', piše u presudi.

Podsjetimo, liječenje zagrebačke odvjetnice počinje 19. travnja 2022. godine, kada je u Klinici za tumore napravljena biopsija tvorbe na dojki, nakon čega je pacijentica upućena da čeka nalaze, a u međuvremenu obavi pregled magnetnom rezonancicom. Budak je opušteno čekala pretragu, nakon što su joj u bolnici predali nalaze u kojima nije bilo rezultata patohistološke verifikacije dijagnoze, a citološkom analizom nisu nađene maligne stanice. No, MR se stalno odgadao jer je pacijentica bila u perimenopauzi, a u uputama je izričito stajalo da se pregled radi nakon menstruacije. Na koncu su je tek radiozi u privatnoj poliklinici upozorili da u anamnezi nedostaje PHD, pa je sa zakašnjnjem od sedam mjeseci doznala da boluje od karcinoma i da je bolest u tom razdoblju napredovala.

Nada se da će presuda pomoći i drugim pacijentima koji su se našli u sličnoj situaciji – Lina Budak (Foto: Igor Šoban/PIXSELL)

Budak je slučaj prijavila nadležnim institucijama koje su je ignorirale sve dok s pričom nije izašla u medije, nakon čega započela javna kampanja sramoćenja, u kojoj je ministar zdravstva VILI BEROŠ poručio da teško bolesna Budak 'politizira slučaj'. Kada se u studenome utvrdilo da je sedam mjeseci za liječenje raka dojke bespovratno izgubljeno, operacija dojke zakazana je tek u siječnju 2023. godine, s time da je pacijentici, prema njezinim navodima, uskraćeno pravo da se upozna s kirurgom koji će je operirati i da razgovara o predstojećoj operaciji, različitim opcijama i rizicima.

Zbog toga je u siječnju otišla u LMU Kliniku u Münchenu i uvjerila se da postoje i drugačiji pristupi pravima pacijenata. Nakon operacije, njemački multidisciplinarni tim preporučio je protokol liječenja, koji je trebalo započeti s ukupno 16 kemoterapija, pa je Budak tražila da joj se uzimanje terapije po toj preporuci omogući u KBC-u Zagreb. Prijedlog nije prihvaćen s obrazloženjem da na Rebru ne rade 'po njemačkoj recepturi', a predstojnik Klinike za onkologiju dr. STJEPKO PLEŠTINA obratio se Budak nevjerojatnim nizom poruka – među ostalim, da bi njemačkom kirurgu koji je s pacijenticom razgovarao sat i pol vremena dao otakz da radi za njega i da se Budak slobodno ode liječiti van ako ne vjeruje hrvatskom zdravstvu, 'ali ne o trošku HZZO-a'. Pleština je za takvo ponašanje nedavno unaprijeden u v.d.-a ravatelja Rebra.

HZZO je odbio zahtjev Budak da refundira troškove liječenja u Njemačkoj, tvrdeći da nije dostavila datum zakazanog liječenja u Hrvatskoj, niti se naručila na liječenje, nego se 'samoinicijativno odlučila liječiti u Münchenu', zbog čega Zavod nije imao uvid u komparaciju datuma 'kako bi mogli utvrditi činjenicu može li tužiteljica ili ne ostvariti liječenje u razumnom roku kod nas'.

Sutkinja Upravnog suda upravo je odlučila da su takva rješenja Zavoda proizašla iz mehaničke primjene propisa, koja je neopravdana 's gledišta temeljnih vrijednosti ustavnog poretku Republike Hrvatske'. Nije poznato da su odluke HZZO-a u upravnom postupku ikada poništene s ovakvim argumentima. Održi li se presuda i na Visokom upravnom судu – jer nema dvojbe da će HZZO na nju uložiti žalbu – mogla bi postati *landmark case* za sve koji žele ostvariti pravo na odobrenje za pokriće troškova liječenja u inozemstvu. Ti su postupci javno nevidljivi, iako je u npr. prošloj godini na liječenje u inozemstvu po Rješenju HZZO-a potrošeno 8.033.928,05 eura. Javnost se, s druge strane, nekoliko puta suočila s činjenicom da su procedure odlučivanja o tome kome će se platiti liječenje u inozemstvu jednako problematične kao i ostale procedure u zdravstvu; prvo kada su na liječenje u inozemstvo po hitnom postupku upućivani dužnosnici poput FRANJE TUĐMANA, BORISA ŠPREMA i IVICE RAČANA, a u zadnje vrijeme preko projekta Roche, kojim je država omogućila gensko profiliranje tumora u Rocheovom laboratoriju u Njemačkoj, mimo procedura propisanih Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju i Pravilnikom o pravima, uvjetima i načinu korištenja prekognacične zdravstvene zaštite.

Lina Budak se nuda da će razum pobijediti i da se HZZO neće žaliti na pravostupansku odluku u upravnom postupku.

— Očekujem da me pozovu da se dogovorimo, jer će se sve to na koncu platiti iz naših džepova. Presuda je logična i pravedna, a nadam se da će pomoći svim pacijentima koji trebaju zdravstvenu zaštitu u inozemstvu. Sretna sam zbog sebe, ali i zbog svih njih – izjavila je za Novosti.

Stav HZZO-a ćemo objaviti čim ga dobijemo. ■

Doba postfašizma

Historijske fašističke države zadirale su u ustavni poredak ukidanjem višepartijskog sustava, uvođenjem rasističkih zakona i diktature policijske države. Danas je na djelu tiha fašizacija onoga što nazivamo 'ekstremizmom centra'. A on je opasniji od crnokošuljaša koji marširaju i pjevaju ustaške ili četničke pjesme

Da bismo shvatili što je postfašizam, moramo vidjeti po čemu se on razlikuje u odnosu na povijesni fašizam. U odgovor na pitanje što je bio povijesni fašizam možemo krenuti od definicije Druge internacionale, prema kojoj je fašizam najreakcionarniji oblik diktature buržoazije u epohi imperializma. Političku ideologiju fašizma čine antiparlamentarizam, diktatura jedinstvene fašističke partije, zastupanje interesa krupnog finansijskog kapitala i glorifikacija vođe. Jedna od ideo-loških osnova fašizma u Njemačkoj 1930-ih bila je i teorija rasizma, koja je proklamirala nenaučnu i historijski reakcionarnu tezu o superiornosti arijevske rase. Iz navedenog je očito da danas imamo neke elemente fašizma, ali nemamo cijeli paket. No, kao što ćemo vidjeti, imamo niz novih balasta.

Današnja desnica, odnosno varijante kle-rofašističkih neoliberalnih maskiranih u borci za nacionalnu stvar, nema odgovore na goruća društvena pitanja. A nacionalna stvar nije međuljudska solidarnost. Živimo u nečemu što bismo mogli nazvati postfašizmom. Historijske fašističke države zadirale su u ustavni poredak ukidanjem višepartijskog sustava, uvođenjem rasističkih zakona i diktature policijske države. U nedavnom tekstu o 'državnim partijama' pokazali smo koliko su se one udaljile od naroda, pa s obzirom na to nemaju potrebu za uvođenjem policijske države. To je zatvoreni sistem s izborima koji ga amenuju i koji si još uvi-

jeck može priuštiti formalnu demokraciju. No uto je opasniji. Jer diktatura se teško zavodi i prije ili kasnije eksplodira, a ako svake četiri godine imate izbore koji ništa ne mijenjaju, to je ozbiljan problem. Iako su klasične fašistoidne formacije u manjini i marginalne, na djelu je tiha fašizacija onoga što nazivamo 'ekstremizmom centra'. A on je opasniji od crnokošuljaša koji marširaju i pjevaju ustaške ili četničke pjesme. Ovi na vlasti su opasni.

I na lokalnom i na globalnom nivou primjećujemo problem konstruiranog identitetskog nasilja, koje poprima oblike nove fašistoidnosti. No, u odnosu na to nasilje postoji otpor. Već smo mnogo puta pisali o tome da je fašizam u nas 1990-ih ponovno digao glavu. Ali okolnosti u kojima se pojavio bile su drugačije. Na djelu su bila dva procesa. Jedan je bilo demontaža povijesnih socijalizama i uspostava već tada ne sasvim novog neoliberalnog ekonomskog, pa onda i svakog drugog poretka. Imali smo dakle posla s novom vrstom fašizacije, koja se odvijala u sredini za koju se tvrdilo da je našla odgovor na zagonetku povijesti, pa je stoga mogla proglašiti i njezin kraj. A ta odgonetka bila je teza da je svijet napokon pronašao svoju bit u liberalnoj demokraciji i slobodnom tržištu. U tome je bitna razlika: povijesni fašisti ne samo da nisu tvrdili tako nešto, nego su te pojave strasno negirali. Za razliku od njih, fašistoidne politike novog vremena uvele su u postsocijalizme građansku liberalnu demokraciju (ma kako

disfunkcionalno), zaklinjući se u slobodno tržište, deregulaciju i povlačenje države iz poslova privrede.

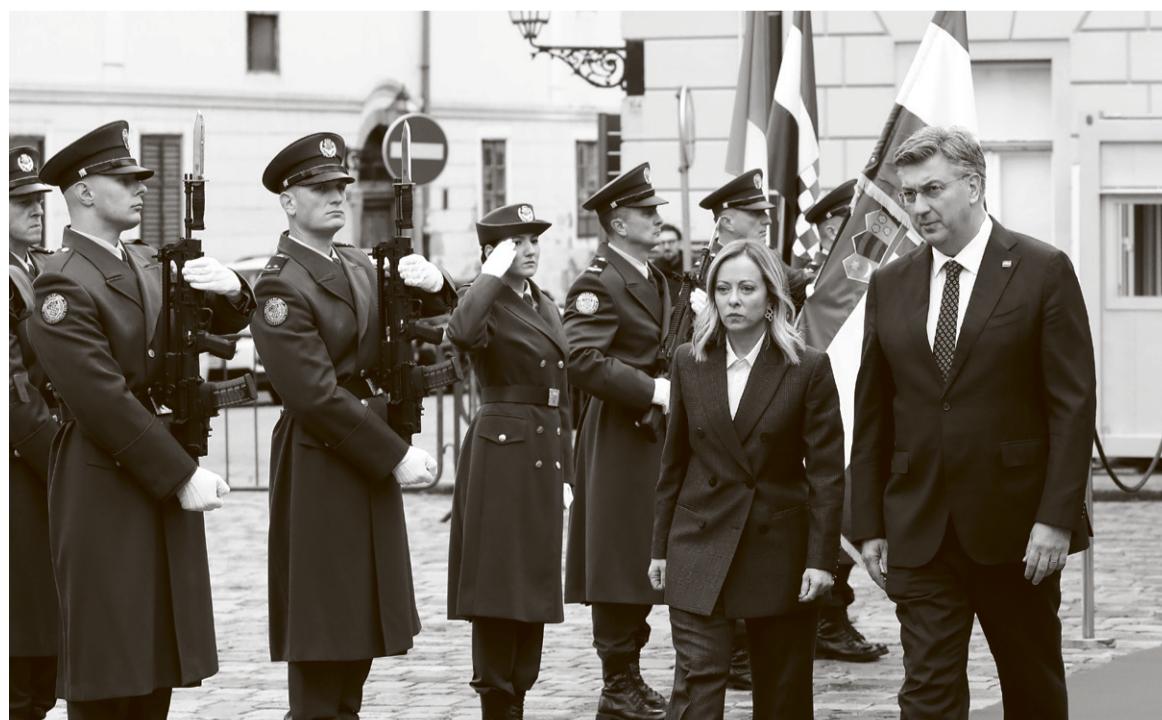
Druga je stvar što su doista radili. Ostavimo li po strani lokalno ratovanje, bilo je u tom procesu i popratnih pojava, naročito u kulturi, pa onda i u 'kulturalizaciji politike'. Desila se silna retrogradna distorzija, potraga za momentima iz novije i starije prošlosti koji su trebali dokazati, ako treba i transpohalno, da je naš identitet odvijek obilježen težnjom prema uljuđenom građanskom društvu. Zbog toga je socijalizam proglašen aberacijom, skretanjem s pravog puta povijesti. Ukratko, nečim što treba što prije i što temeljitije zaboraviti, jer on nije donio ništa dobro 'našem' narodu. Koje pojmove koristimo za te nove pojave nacionalizma, šovinizma i rasizma, ako ih povijesni pojam fašizma ne može adekvatno obuhvatiti?

O tome danas nema konsenzusa. Na ljevcima se izrazu fašizam dodaju prefiksi neo- i post- (u nas ih je uveo slovenski politolog TONČI KUZMANIĆ). Liberalni teoretičari zadovoljili su se opisnom definicijom da se radi o novim autoritarnim režimima koji imaju natruhe fašistoidnosti, ali su u svojoj biti još liberalni. Za njih je to značilo da su uvođenje višestranačkog parlamentarnog života i privatnog vlasništva u privredu nešto što, naročito u usporedbi sa socijalizmom, treba pozdraviti. To je liberalna mudrost, koja je i danas na snazi i predstavlja dominantnu ideologiju na globalnom nivou. Činjenica

da tako konstituirana društva, naročito na poluperiferiji svjetskog sistema, mogu biti katastrofalna za velik dio stanovništva u jednoj državi, koje ima problema s elementarnim uvjetima opstanka, za liberalne mijenjane bitno stvari. Jer, liberalna ideologija, zajedno sa svojim apstraktnim individualizmom, u tome ne vidi problem. Čak i kada ulazi u područje ljudskih prava, u kojem su i ona elementarna kao što su na primjer pravo na život i rad, liberalizam se ne osjeća dužnim položiti račune o materijalnim uvjetima njihove ostvarivosti. Zato je danas moguće da se ljudski vijek skraćuje i da su ljudi prisiljeni emigrirati, a da liberalna demokracija i poželjni privredni model time ne budu ugroženi. Moguće je dakle da veliki dijelovi stanovništva u nekoj zemlji enormno pate, a da je ona i dalje na 'pravom putu' u obećanu liberalnu utopiju. Dapače, to što pojedinci u toj borbi za goli život stradavaju, može se tumačiti i sveprožimajućim pojmom konkurenkcije, koji propasti jednih i izdizanje drugih vidi kao prirodno stanje u društvu egoističnih individua.

Klasični liberalizam, onaj velikih autora političke ekonomije, polazio je od ideologije prema kojoj će niz egoizama posjednika sredstava za proizvodnju, koji ganjuju isključivo privatni interes, nekako harmonizirati društvo u cjelini. To će postići nevidljiva ruka tržišta, no vidjelo se da ona uvijek samo krade. Zato je izmišljena tzv. socijalna država, no ona se posljednjih desetljeća ubrzano demontira. I sad ne znamo što je gore: da dobijemo globalno tržišno društvo bez države ili globalni imperij bez tržišnog društva? Očito ni jedna od te dvije alternative nije rješenje.

Neki autori, poput BORISA BUDENA, radikalnog kritičara 'tranzitologije' u neko obećano bolje sutra kapitalizma, govore da je moguće zamisliti društvo gore od fašističkog, samo što za njega još nemamo odgovarajući naziv. A nedostaje nam i onaj impetus koji bi pozvao na masovnu obranu od njega. Zbog toga ni povijesni fašizam nije odmah prepoznat i priznat kao 'apsolutno zlo'. To se, barem na zapadu, dogodilo tek onda kada su države angloameričkog svijeta krenule u oružanu borbu protiv njega. Prije toga je fašizam bio još jedna konzervativna građanska politika u nizu, pomalo suluda, ali načelno prihvatljiva, jer nije izlazila iz koncepta društva proizvodnje viška vrijednosti. Drugim riječima, fašizam ni u svom povijesnom obliku nije bio antikapitalizam. Naprotiv, fašizam je bio način na koji su neke kolonijalne države pokušale spasiti i obnoviti kapitalizam.



Giorgia Meloni i Andrej Plenković u Zagrebu, 2023. (Foto: Patrik Macek / PIXSELL)

O postfašizmu je svojedobno pisao i mađarski filozof GÁSPÁR MIKLÓS TAMÁS, koji je za života često gostovao kod nas. Za njega ta pojava nije karakteristična samo za srednju Evropu, no tu, u zemljama poput Njemačke, Austrije i Mađarske iz povijesnih razloga ima posebno značenje. Ponavljanje poznatih fraza ovdje drugačije odjekuje. Prema Tamášu je postfašizam niz politika, praksi, rutina i ideologija koje posvuda nalazimo u današnjem svijetu i koji svuda osim u istočnoj Evropi imaju slabe ili nikakve veze s nasljedjem nacista. Nisu totalitarne, nisu nimalo revolucionarne, ne temelje se na nasilnim masovnim pokretima i iracionalnoj, volunterističkoj ideologiji i ni u šali se ne poigravaju idejom antikapitalizma.

Čim je između građanstva i ljudskog dobrostojanstva stavljen znak jednakosti, proširenje građanstva na sve klase, zanimanja, rođeve, rase i vjeroispovijesti, smatra Tamás, postalo je pitanje vremena. Naslijednici prosvjetiteljstva, liberali, socijaldemokrati i drugi progresivni mislioci, napredak su vidjeli u univerzalnom građanstvu – dakle u jednakosti političkih uvjeta i mogućnosti izravnog upitljivanja u poslove bilo koje zajednice – i spoju društvenog stanja s modelom racionalnosti koji je to omogućio. Za neke je socijalizam bio izravan nastavak i razvoj prosvjetiteljskog projekta. Drugi su, poput KARLA MARXA, smatrali da je za dovršetak prosvjetiteljskog projekta potrebna revolucija, prestanak prisvajanja viška vrijednosti i kraj društvene podjele rada. No, svima nije bilo je jasno da je moralno izjednačavanje uvjeta ljudskog i političkog nužno.

Negiranje univerzalnog građanstva, smatra Tamás, najznačajnija je karakteristika fašizma: 'Svjedoci smo ponovnog odbacivanja nekog, koliko-toliko umjerenog univerzalizma unutar demokratskih uvjeta (čak neću reći ni uvjetima koji su prerašeni u demokratske). Posttotalitarni fašizam izvire pod zaštitom prostranog hitinskog pokrova globalnog kapitalizma. To treba otvoreno reći. Ima logike u tome, zato su nacisti upravo komuniste, židove, homoseksualce i umobolne lišili građanstva, a time i čovječnosti.'

Fašizam je najmoćniji odgovor na raspad ideje prosvjetiteljstva, posebice demokratskog socijalizma i progresivne društvene reforme. Iako kontrarevolucionaran, fašizam nije iznova uveo naslijednu aristokraciju ni monarhiju. No bio je u stanju rasturiti regulativni, odnosno temeljni pojam suvremenog društva: univerzalno građanstvo. Fašizam je okončao to kolebanje: suveren se mora izjasniti tko spada a tko ne spada u zajednicu građana, a građanstvo je postalo ovisno o ograničenjima suverena.

Da bismo odgovorili na pitanje koje su sličnosti i razlike povijesnog i suvremenog fašizma, kakav na primjer u Italiji uvodi GIORGIA MELONI, treba inicijalno primijetiti da ona ne napada parlamentarnu demokraciju izravno. Iako ih smatra protivnicima, ona ne govori o ukidanju ljevih i liberalnih stranaka. Ni njezina anti-EU retorika ne pripada onoj vrsti koja se zalaže za ukidanje te naddržavne organizacije. Čak ni kada bi predložila izlazak Italije iz EU-a.

TRUMPOVOJ predizbornoj kampanji puno je fašistoidnih elemenata. On otvoreno govori o tome kako imigranti 'truju krv naše zemlje', kako birači trebaju izaći na ove izbore, a hoće li ih nakon njegove pobjede još biti, to će se tek vidjeti. To nas uistinu treba brinuti, iako mislimo da demokrati nisu dobra alternativa. Je li svijet pred trećim svjetskim ratom ili je on već počeo, samo što mi to odbijamo vidjeti? Sve su to pitanja na koja u 'novoj ne-preglednosti', da upotrijebimo stari HABERMASOV izraz za postmodernu, nema odgovora. Postfašizam je svakako tu i on danas vlada u svim 'državnim strankama' na zapadu. ■

Bolnica u srcu Korduna

Svake godine čistimo Centralnu partizansku bolnicu. Vjerujemo da će šira zajednica shvatiti važnost tog jedinstvenog spomen-obilježja i obnoviti ga da opet bude destinacija vrijedna posjeta, kaže Tatjana Vlačić

Vaći peti put zaredom Udruga Kordunašica s uspjehom je organizirala čišćenje i uređivanje okoliša Centralne partizanske bolnice na Petrovoj gori. Usprkos gustoj magli koja je prekrivala skliske šumske staze i putove, desetak osoba odazvalo se zdušno akciji i cijeli dan provelo u radu.

— Svake godine bar dvaput dođemo na Petrovu goru očistiti prostore bolnice, groblja i spomenika MARIJI ŠLEZINGER, bolničkoj liječnici. Vjerujem da će u dogledno vrijeme i šira društvena zajednica shvatiti važnost ovog jedinstvenog spomen-obilježja i obnoviti ga kako ono zasluzuje, pa će opet postati destinacija vrijedna posjeta kao i do posljednjeg rata. A dok lokalna zajednica, nadležna ministarstva ili EU ne namaknu ozbiljna sredstva potrebna za tu obnovu, i dalje ćemo se snalaziti ovako, dobrotljivim radom i akcijama – kaže nam TATJANA VLAČIĆ, predsjednica Kordunašice.

Centralna partizanska bolnica izgrađena je u proljeće 1942. duboko u zaklonu Petrove gore, zahvaljujući čemu su sva ustaška i nacistička nastojanja da je otkriju ostajala bezuspješnima. Cijeli se taj šumski sklop razvijao postupno, u skladu s ratnim potrebama, pa svoj konačni oblik poprima 1944., kroz tridesetak objekata s bolesničkim sobama, operacijskom salom, kuhinjom, praonicom, kupaonicom s tuševima, ali i vlastitim elektroaggregatom, salom za kulturni rad, čak i tiskarom. Osim nadzemnih objekata, činio ga je i sustav zemunica u koje su se sklanjali ranjenici i pacijenti čim bi se naslutila opasnost od dolaska fašista. Kroz Bolnicu je za njezinu postojanja zbrinuto više od pet tisuća bolesnih i ranjenih, a njih preko hiljadu zauvijek je ostalo na pokrajnjem groblju. O njezinu važnosti govori i to što je 1970. bila ovjenčana Ordenom narodnog heroja Jugoslavije. Nažalost, za vrijeme turbulentnih i razarajućih 1990-ih u potpunosti je zapuštena, devastirana i opustošena.

Među onima koji se redovito odazivaju pozivima na radne akcije u oko Partizanske bolnice je i DUŠAN CRNKOVIĆ iz Ključara.

— Velika mi je želja da ovo svjetski jedinstveno i nadaleko poznato mjesto ponovno postane okupljalište mladih koji bi ovdje, na licu mjesta, učili povijest te da ovamo opet, kao nekad, dolaze brojni izletnici. Do rata devedesetih nije bilo vikenda da na Petrovu goru i u njezinu šumsku Bolnicu ne pristigne bar desetak autobusa iz svih dijelova SFRJ. Danas je sve pusto, a mi to kao pravi ustanički kraj želimo ispraviti: na Kordunu gotovo nema porodice iz koje bar netko nije bio u partizanima ili se liječio u našoj Bolnici. Zato nam je ona i dalje toliko važna – kazao nam je. Prije nesretnog i krvavog raspada Jugoslavije itekako se brinulo o važnom nasljeđu i spomen-obilježjima NOB-a, pa je i



Članovi Kordunašice, volonterke i volonteri

na Petrovoj gori osnovan Memorijalni park koji je, pored Centralne bolnice, obuhvaćao grandiozni spomenik na Malom Petrovcu te cijeli niz drugih prostora i sadržaja, uključujući groblje i grobišta brojnih žrtava ustaškog terora. U toj je ustanovi desetak godina bio zaposlen i ĐURO ŠAPIĆ iz Maličke. — Uvjete u kojima je Bolnica radila danas teško tko može razumjeti. Jedno je kad o tome čitaš u knjigama ili na internetu, a drugo kad ti sve pričaju preživjeli. Iz ovog sam kraja, pa sam sjećanja čuo iz prve ruke. Posve su različita od onog što govore današnji učitelji ili Facebook. Hrabrost tih ljudi, njihova odlučnost i uvjerenost da se bore i umru za pravu stvar, s ničim se ne može usporediti. Primjerice, u napadu na Topusko moj je ujak ranjen u obe ruke. Rane su se inficirale, a njegova sestra, koja mi je postala mama, pribegla je staroj narodnoj medicini: pustila je da ih muhe do datno onečiste svojim crvima koji su iz njih isisali gnoj i tako sprječili širenje infekcije. Nešto kasnije, ujaka su prebacili na liječenje u Centralnu partizansku bolnicu, pa je još dugo poživio, doguravši u poraću čak do čina pukovnika JNA – prenosi nam Đuro.

Pošto su počistili najbliži okoliš Bolnice i pomeli brojne stepenice prekrivene listopadskim lišćem, aktivisti i aktivistkinje

Bolnica nam je jako važna
– Dušan Crnković



Kompleks bi morao biti obnovljen –
Nada Rakočević



posvetili su se uređivanju groblja na kojem su sahranjivani partizani i stanovnici okolnih sela koji nisu preživjeli ranjavanju u borbama ili ustaške masakre po cijelom kraju. Nekoliko stotina dotrajalih i imenima neoznačenih krijeva pomno je uspravljanje, grobišta su pljevljena od korova, a uređena je i staza što vodi do bolničkih zgrada.

Udruga Kordunašica planira pokrenuti ozbiljnju kampanju prikupljanja novca potrebnog za izradu novih krijeva i grobni oznaka, kaže nam Tatjana Vlačić. Ovogodišnjoj dobrovoljnoj akciji koju Kordunašice već tradicionalno organiziraju pridružila se i NADA RAKOČEVIĆ.

— Čistit ćemo ovo mjesto dokle god se ne obnovi kako zasljužuje, jer želimo donedavno čuvenu Bolnicu sačuvati od zuba vremena i od zuba zaborava. Čudi me da još nije nađen novac za obnovu povijesno važnog spomenika našeg naroda, ali se nadam da će jednog dana ponovno biti kao nekada, da će vrijedan kompleks na najbolji način svjedočiti o hrabrosti ljudi koji su dali život za našu slobodu – rekla nam je potkraj listopadske radne akcije na Kordunu ta Zagrepčanka.

Cjelodnevni rad vrijednih akcijaša završen je uređivanjem spomenika Mariji Šlezinger, poznatoj liječnici koja je u nemogućim ratnim uvjetima, unatoč kroničnoj nestasici lijekova, medicinske opreme i materijala, svesrdno brinula o ranjenicima, pružajući im pored stručne skrbi iskrene riječi ohra brenja i utjehe. A kad su radovi i ovog puta s uspjehom privедeni kraju, iz torbi i ruk saka Kordunašica izvučene su prave domaće delicije poput slanine, sira i pogače, pa podijeljene s volonterima i volonterkama, drugaricama i drugovima s terena. Dakako, pala je pritom i zdravica tekućom okrepom, tek toliko da se lakše razagna magla nad Petrovom gorom i bitnim partizanskim priježištem. ■

ИНФОРМАТОР



Новинарско-уредничка екипа 'Наде'

Црвени тепих за 'Наду'

Двотједник СДФ-а који излази уз Новости преко три године прославио је седамдесети број

СКОРО стотину гошћи и гостију прошетало је, према слободној процјени овог новинара, црвеним тепихом раззвученим на улазу Српског културног центра у Загребу у уторак, петог новембра, на великој прослави у част двотједника Нада.

Друштвени магазин Српског демократског форума с јасним и јаким феминистичким предзнаком излази на осам страница уз ове новине већ преко три године, а управо је објављен његов 70. број: довољно је то разлог да се окупе читајући и читаоци, сураднице и сурадници, све оне и сви они који Наду на било који начин подржавају, па да заједнички подвуку прту испод досадашње дионице прије него што редакција магазина крене у нову. А та је редакција, чуло се на сјајно посјећеној свечаности, створила по много чему јединствен медиј: од великих интервјуја с глумицама и књижевницама, научницама и активисткињама, спорташицама и другим више или мање познатим јавним личностима који у правилу завршавају традемарк питањем 'Што вам даје наду?', преко спортске рубрике Двокорак напријед Иване Перит и рецепата из Горског котла Валентине Вукадиновић до редовне колумне коју је од Мире Битјанић и Оље Савичевић Иванчевић преузела Марија Андријашевић, Нада је на мањинско – и не само мањинско – медијској сцени постала итекако препознатљива.

— Посебно ми је драго што је Нада као медиј националне мањине изашла из крутих оквира у које се често покушава стрпати мањинске заједнице, сводећи нас притом, у блажем случају, на фолклор и друге народне обичаје, а у горем на покушаје гашења кроз наметање ригидних забрana – рекла је у уводном говору главна уредница Наде и вишеструко награђивања новинарка Новости ТАМАРА Опаћић.

У програму кроз који је публику духовито водила Радмила Куга, учитељица из Доњег Лапца, сурадница и пријатељица СДФ-а, овај излазак из заданих и очекиваних оквира нагласила је и Антонија Петричишић, професорица загребачког Правног факултета и стручњакиња за права жена и мањина, истакнувши колико је важно управо Надино крижање мањинских и феминистичких тема.

Главна уредница Новости Андреа Радак повјерила нам је да Наду чита као својеврни наставак традиције женске ревије Свијет из осамдесетих година и додала како јој је драго што овај тједник може понудити платформу таквом медију, водитељ Архива Срба Српског народног вијећа Никола Вукобратовић казао је да га у Нади радују теме везане првенствено за живот и будућност, а не мрачну прошлост, док се једна од поноснијих, представница издавача СДФ-а Јелена Несторовић присјетила насловнице првог броја и интервјуја с глумицом Тиханом Лазовић који је био најављен њеним готово програматским ријечима: 'Немогуће је игнорирати женски глас'.

Након краћег разговора на којем су, уз модератору Тихомира Понеша, своја искуства стварања Наде препричале Опаћић, Савичевић Иванчевић и новинарке Катарина Бошњак и Јелена Мирић, на ред су дошли живи свирка и подједнако живо дружење, а онај црвени тепих поновно је смотан тек касно у ноћ.

■ Борис Постников

Божиновић: убојство из кори- столубља

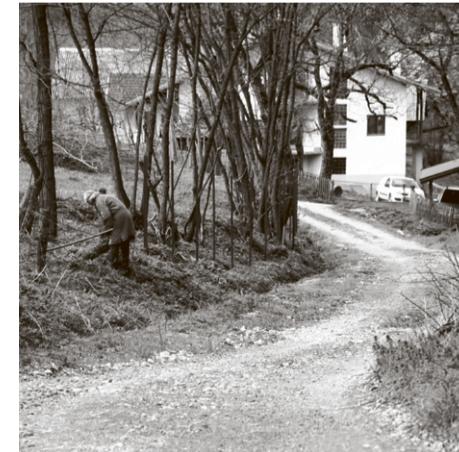
Министар Давор Божиновић казао је у Сабору да је умирвољеник Милан Пантелић из Банског Грабовца убијен из користолубља

Милан ПАНТЕЛИЋ, умирвољеник из Банског Грабовца, убијен је из користолубља, утврдио је потпредсједник Владе и министар унутарњих послова Давор Божиновић заступнику Милораду Пуповцу (СДСС) на актуелном пријеподневу у уторак у Сабору. Подсећајући на немили догађај, који се одвио 29. септембра на подручју Банског Грабовца крај Петриње када је у својој штали пронађен мртав Милан Пантелић (66), Пуповац је казао да је убојство изазвало велику забринутост становника у том крају која траје до данашњег дана.

— Унаточ томе што вјерујемо да полиција подузима све што је потребно, како би се уклонили страхови због мањка информација, сматрамо да се у складу с могућностима и правилима полиције приликом поступања, одређеном поруком треба обратити јавности – казао је Пуповац. Упозоравајући да нема потпуне информације, Божиновић је казао да полиција ради све што је у њеној надлежности како би прикупила што више доказа.

— Колико ми је познато, у овом случају ради се о врло комплексном криминалистичком истраживању. Према чињеници до које се дошло након налаза обдукције, до смрти је дошло дјеловањем друге особе. Полиција истражује што је до тога могло довести и сузити број особа које су вези с тим дјелом. С обзиром на забринутост становништва, на коју сте упозорили, сматрам да одговор не може бити искључиво начелне природе. Криминалистичко истраживање довело је до сазнања да се највијоројатније ради о дјелу које је повезано с користолубљем, што значи да нема везе с статусом особе као повратника и припадника националне мањине. За сада

Бански Грабовац – архивска фотографија (Фото: Никола Чутук/PIXSELL)



са сигурношћу можемо рећи да се ради о користолубљу и да ће полиција случај разријешити – истакнуо је Божиновић.

Пуповац је истакнуо да дијели ујеђење да полиција ради свој посао, али и упозорио на неке раније случајеве који су остали неистражени до данас и нису били везани уз убојства из користолубља. 'Неопходно је да шире јавност зна да ти људи живе у озбиљној забринутости, али и да и се пошаље порука о појачаној бризи за сигурност на том подручју', закључио је Пуповац, изразивши наду да ће чим прије бити откривен починитељ немилог злочина. Пантелић је био

повратник који је живио у самачком домаћинству. Узгајао је стотињак оваца, а недавно је остварио и прву мировину. Обитељска кућа страдалог била је тешко оштећена у потресу 2020. Задње мјесеце живота провео је новообновљено кући.

Одјел за социјална и хуманитарна питања СНВ-а сурађивао је са жртвом. У склопу велике хуманитарне акције 'Банија је наша кућа', дониран му је стамбени контејнер за привремени смјештај. У току редовног обиласка корисника, супружник одјела Српског народног вијећа посјетио је Пантелића неколико дана прије трагичног догађаја.

■ Горан Борковић

Разбијање због ћири- лице

Претпоставља се да је мотив овог инцидента био плакат за образовни програм на ћирилици, каже Илија Борковић, предсједник ВСНМ-а Сплита

Прошли петак је разбијено стакло на просторији Вијећа српске националне мањине Града Сплита. Након тога кроз разбијени излог изливена је бијела текућина, вјеђојатно јогурт, чиме су простори додатно девастирани. Предсједник ВСНМ-а Илија Борковић каже за Новости да је полиција изашла у суботу на терен и направила увиђај.

— Прије неколико дана наш одјел за образовање започео је проведбу Програма Плус у Сплиту, те су на излогу били плацати на латиници и ћирилици. Претпоставља се да је натпис на ћирилици био мотив овог инцидента, с обзиром да је излог разбијен баш на оном дијелу где су били плакати на ћирилици, које смо добили од Српског народног вијећа – говори Борковић, наглашавајући да је ово први случај оваквог облика насиља од 2019. године, када је постао предсједник градског ВСНМ-а. Просторије се налазе у ширем средишту Сплита, а зграда је у власништву града због чега је Борковић

Разбијено стакло на просторијама ВСНМ-а Сплита



послао молбу градским службама тражећи да поставе ново стакло.

Програм Плус започео је прошле године као пилот-пројекат подршке образовању на српском језику и ћириличном писму, у организацији Српског народног вијећа и скд Просвјете. Ријеч је о потпуно бесплатном неформалном образовном програму који се посљедњих неколико мјесеци проводи у више градова у Хрватској, а намирењен је не само дјеци предшколског, основношколског и средњошколског узраста, него и одраслима. Осим понуђених радионица и течаја, за дјецу су организирани и излети.

■ Г. Б.

Сарадња на Дунаву

Пројектом ће бити успостављен протокол између Србије и Хрватске о хитним интервенцијама на Дунаву

Сциљем јачања сарадње чланова цивилне заштите и ватрогасно-спасилачких оперативних снага у прекограницном подручју и решавања територијалних изазова за хитне интервенције на Дунаву, у седишту Вуковарско-срэмске жупаније у Вуковару одржана је почетна конференција пројекта Интервенције на Дунаву. Носилац пројекта је Вуковарско-срэмска жупанија (ВСЖ), а партнери на пројекту су Јавна установа лучка управа Вуковар, Фонд Европски послови Аутономне покрајине Војводине, Министарство унутрашњих послова Републике Србије – Сектор за ванредне ситуације.



Почетна конференција пројекта 'Интервенције на Дунаву'

Предвиђени период реализације пројекта је од 1. септембра ове до фебруара 2027. године. Настао је у сарадњи с Републиком Србијом, односно финансиран је из Интеррег ИПА Програма Хрватска-Србија, за период од 2021. до 2027. године, а његова финансијска вредност је 1,8 милиона евра, од чега су бесповратна средства 1,5 милиона евра. Водитељ пројекта и секретар жупанијског Штаба Цивилне заштите Иван Кубичек, истакао је да је реч о наставку сарадње чији је циљ детек-

товање потенцијалних проблема на Дунаву, који има прилично дугачак ток кроз Вуковарско-срэмску жупанију и Србију.

— Пројектом ће бити успостављен протокол о поступању у хитним интервенцијама на Дунаву, између Србије и Хрватске, а циљ је утврђивање корака који ће се применјивати у таквим ситуацијама. Највећа вредност пројекта је набавка ватрогасног брода, који ће да служи за интервенције две државе као и дрон за претраживање утопљених са сондом, како би се олакшао посао рониоцима, а биће набављена и потпуне опреме за ватрогасне јединице у Вуковару и Илоку- рекла је Данијела Ђавар, виша водитељка пројекта Развојне агенције Вуковарско-срэмске жупаније. Почетној конференцији присуствовали су пројектни партнери, међу којима и представници Фонда Европски послови Аутономне покрајине Војводине, Фрањо Орешковић, који обавља функцију жупана Вуковарско-срэмске жупаније, нагласио је значај унапређивања интервентних снага цивилне заштите у контексту све чешћих климатских промена.

— Свесни смо климатских промена, поготово онога што је уназад неколико година задесило нашу жупанију, од екстремних поплава, суша, до града. Зато и јесте циљ пројекта да унапреди и оспособи интервентне снаге цивилне заштите, ватрогасства и спашавања на Дунаву – поручио је Орешковић, захваливши се ресорном министарству на подршци у споменутом пројекту.

■ Сенка Недељковић

Суосjeћање са Србијом

Делегација Српског народног вијећа уписала се у књигу жалости у Амбасади Србије

ДЕЛЕГАЦИЈА Српског народног вијећа (СНВ), предвођена саборским заступником и предсједником СНВ-а Милорадом Пуповцем, уписала се почетком тједна у Књигу жалости у Амбасади Републике Србије, а поводом трагедије која се додјила услијед урушавања конструкције на Жељезничкој станици у Новом Саду, 1. студенога 2024.



— Граду Новом Саду и цијелом српском друштву желимо да нађу најплеменитији и најумнији пут за изљечење ране од ове дубоке трауме – написао је Милорад Пуповић. Борис Милошевић, Јелена Несторовић и Милорад Пуповић својим доласком у амбасаду Србије у Загребу изразили су најдубље суосјећање с грађанима Србије и њеним руководством, а посебно с члановима породица, пријатељима и колегама трагично страдалих у несрећи на жељезничкој станици у Новом Саду.

■ Новости



Хајрудин Османагић на колонији у Скрадину

'Колонизација' Скрадина и Моравица

Уз подршку Карловчана, Просвјетини пододбори у два мјеста организирали су ликовне колоније

Уназад десетак дана, уз логистичку и подршку карловачког пододбора Српског културног друштва Просвјета, у недавно формираном пододбору Просвјете у Скрадину и пододбору Просвјете у Српским Моравицама, одржане су двије ликовне колоније. Трдневна колонија је одржана у Скрадину 19., 20. и 21. октобра, а једнодневна колонија 26. октобра у Српским Моравицама.

Пододбор у Скрадину најмаљи је у саставу скд Просвјете и формиран је 1. јуна ове године. Ова колонија прва је и 'озбиљнија' те прва културна манифестија у суорганизацији овог најмлађег пододбора. Помоћ карловачког пододбора истиче и први предсједник скрадинског пододбора Стеван Баљак. На колонији је судјеловало осам сликарa, академских и аматера. Настало је петнаестак радова, у разним техникама. Аутори су били академац Недељко Тинтор та Мирослав Крнић, Хајрудин Хајро Османагић, Марија Павлић, Звјездана Жужић, Небојша Силобад, Никола Штрабац и Марија Штефанац из Загреба, Карловца, Јастребарског и Книна. Аутори су, на темељу фотографија, насликали све старе православне манастире који су у функцији у Хрватској – Крку, Крупу, Гомирје, Лепавину и Оћестово. Предсједник скрадинског пододбора био је више него задовољан колонијом и оствареним дјелима као темељем будућег фундуса слика скрадинског пододбора.

У суботу, 26. октобра одржана је ликовна колонија у једном од најстаријих пододбора Просвјете, у Српским Моравицама. То је била међународна колонија на којој је наступило двадесет сликара из

Поприште новосадске трагедије (Фото: Борна Јакшић/pixsell)

Спомен на хероје

На Мирогоју и Дотршини још једном је истакнута потреба обнове Партизанског гробља

Поводом празника Свих светих, Савез антифашистичких бораца и антифашиста РХ (САБА РХ) организирао је 30. октобра полагање вијенаца пред Гробницом народних хероја на загребачком Мирогоју

Код обиљежја у Дотршини



те на Партизанском гробљу где почивају погинули у борбама за ослобођење Загреба и рањеници који су умрли након ослобођења.

Тај дио комеморације била је прилика да се види како је Партизанском гробљу нужна обнова јер су плоче изблиједеле, неке су попуцале, а дио је извлајен из

ИНФОРМАТОР

лежишта. САБА РХ је протеклих година више пута упозоравала на нужност обнове тог дијела гробља, као и плоча да би се знало тко где почива, поготово јер, како се види по положеним свијећама и букетима цвијећа, родбина и потомци још увијек обилазе дио оних који тамо почивају. Бројне делегације положиле су вијенце и запалиле свијеће и код споменика жртвама усташког терора на Дотршчини, данашњем парку на истоку града где су за vrijeme rata od 1941. do oslobođenja 1945. усташе побиле oko 7.000 људи.

Споменимо да су вијенце полагале делегације САБА РХ и удруга које дјелују у саставу Савеза, делегација СДП-а и Социјалдемократа, делегација амбасаде Србије у Загребу те представник амбасаде Бих.

■ Н. Ј.

Најдуже шеталиште

Осјечко шеталиште укупно је дугачко десет и половина километара чиме спада међу најдужа у Европи

ПОСЛЕДЊЕ Октобарске суботе, заједничком шетњом суграђана и бројних гостију отворена је нова дионица осјечке променаде уз ријеку Драву, која је сада укупно дугачка десет и половина километара чиме спада међу најдужа шеталишта у Европи. Њиме су уједно спојени осјечки Горњи и Доњи град с Тврђом у средини па убудуће осјечки рекреативци могу шетати, трчати или бициклити до мили волје.

Град Осијек и Хрватске воде, кроз заједнички пројекат 'Уређење десне обале ријеке Драве' вриједан 12,6 милијуна евра, изградили су 2,7 километара обалоутврде са шетницом, бициклистичком стазом, зеленим појасом и комуналном опремом. Мислило се и на ново озелењивање, што се од Осијека као једног од најзеленијих градова у Хрватској и очекивало. Стога је посађено 1700 садница гргља, а средином новембра посадит ће се и 157 нових стабала. Ако

Шетња уз Драву – Осијек
(Фото: Давор Јаворовић/
PIXSELL)



у помоћ позвојем математику, видјет ћемо да ново стабло долази на сваких 16 метара, а гром на сваких – метар и половина. Променада је деценијама била, а одсад ће то бити још и више, мјесто окупљања, дружења, одмора, рекреације и спорта, али и локација по којој се Осијек с правом може називати 'град на Драви'.

Осјечки градоначелник ИВАН РАДИЋ на отварању је изјавио да то није крај. У сарадњи с Хрватским водама градит ће се наставак према западу, узвидно, од Моторнаутичког клуба 'Нептун' кроз градску четврт Ретфала до приградског насеља Вишњевица. Тај дио променаде ће дугачак четири километра, а његова градња коштат ће око 200 милијуна евра.

ЗОРАН ЂУРОКОВИЋ, генерални директор Хрватских вода, подсјетио је грађане на 1965. годину кад је Драва припремила Осијеку. Тада је донесена одлука о додатној стабилизацији одбране од поплава на подручју града Осијека, чија је реализација започела 1967. године. Драва је пријетила и 2013. године, кад је досегла 514 центиметара. Овим улагањем у обалоутврду од цестовног моста према Барањи до касарне Врбик додатно је ојачан систем одбране од поплава, на коме више нема слабих мјеста, што значи да Осијечани могу уживати у својој ријеци без страха од високих водостаја. Данас другог децембра 1786. године Горњи град, Тврђа и Доњи град административно су се ујединили у један град па се тај датум обиљежава као Дан Града Осијека. Завршетком променаде кроз те дијелове, Осијек се поново ујединио на специфичан начин.

■ Јован Недић

Свјежи асфалт

Општина Соколовац и приградско крижевачко насеље Побрђани добили су новоуређене прометнице

Општина Соколовац кренула је у завршну фазу модернизација још једне саобраћајнице на свом подручју. Нови асфалт добиће тако пут који спаја Мале Грабичане са Малим Ботиновцем. Дуљина пута износи око два километра, а све радове обавља предузеће Павлић асфалт бетон из Доњег Краљевца. Овај пројекат заједно је финансиран од Жупанијске управе за цесте Крижевци и Општине Соколовац. Обновом пута ће бити решен дугогодишњи проблем вожње по оштећеном асфалтном слоју, а тиме ће се повећати сигурност учесника у саобраћају.

Заслугом Мјесног одбора Војаковац и Града Крижевца, приградско насеље Побрђани добило је нови асфалтни пут у дуљини од 3 километра. Свечаном отварењу присуствовали су мјештани Побрђана, Војаковац и других околних мјеста те представници градских у жупанијских власти.

Михаела Трушчић – Швагељ, предсједница МО Војаковац рекла је да су мјеш-



Отворење у Побрђанима

тани села Побрђани сртни што су добили асфалт који су дуго ишчекивали, а ускоро очекују и приклучак на воду. Захвалила је Граду, Жупанији и Жупанијској управи за цесте на сарадњи у овом пројекту. Равнитељ Жупанијске управе за цесте Копривничко-крижевачке жупаније ДРАГУТИН ГУЗАЛИЋ навео је да је о дионица дуга 3 километра. Изводитељ је такође била твртка Павлић асфалт бетон. Инвестиција је износила 285 тисућа. Жупан ДАРКО КОРЕН је додao да су овакви инфраструктурни пројекти важни да живот опстане на руралним просторима.

■ З. В.

У посјети Српској

Делегацију из Осијека угостио је председник Скупштине Републике Српске Ненад Стевандић

ПРЕДСЕДНИК Народне скупштине Републике Српске Ненад Стевандић угостио је 1. новембра чланове Већа српске националне мањине града Осијека.

— Надамо се да ћете понијети добре утиске из Бањалуке, а договорили смо се и да првом приликом узвратим посјету српској заједници у Осијеку – рекао је Стевандић након састанка. Након што су у републичком парламенту боравили у оквиру програма Дани отворених врата, председник Већа ДАВИД БРКИЋ захвалио је на гостопримству.

У посјети Скупштини РС-а



— Упознали смо се са историјатом Скупштине и информисали Стевандића са проблематиком српске мањине у нашем граду и генерално у Хрватској. Надамо се да ће ситуација бити боља те да ће Срби у Српској и Хрватској бити још повезанији – рекао је Бркић. Парох и архијерејски намесник, осјечки протојереј-старофор АЛЕКСАНДАР ЂУРАНОВИЋ рекао је да велики број Срба у Осијеку потиче са подручја Републике Српске.

— Сваки долазак овдје подстиче нас на заједништво и сарадњу, рекао је Ђуранович и додао да 'Српска може бити узор у борби за очување властитих права, националног и вјерског идентитета'. У делегацији из Осијека био је и председник осјечког пододбора Српског културног друштва Просвјета Зденко Чикара.

■ Зоран Поповић

Приче за малу дјецу

У оквиру Дана српске културе, уприличена је још једна трибина посвећена југословенским надреалистима

У оквиру Дана српске културе, у просторијама Просвјете у Прерадовићевој улици у Загребу, 3. новембра одржано је предавање 'Субверзивна педагогија београдског надреализма' Александра Бошковића с њујоршког Универзитета Колумбија. Након предавања одржано је расправа о недавно објављеној књизи 'Непредвидива прошлост будућности' у којој су учествовали

Момчиловић и Пулиг



уредница књиге ИВАНА Момчиловић из Брисела, хисторичарка књижевности БИЉАНА АНДОНОВСКА из Београда и новинар Новости СРЕЋКО ПУЛИГ.

Бошковићево предавање базирало се на дјеловању београдског надреалистичког круга од почетка 20-их до средине 30-их година прошлог столећа кад су надреалисти под притиском краљевског режима и хапшењима већине актера овог умјетничког покрета, прекинули дјеловање.

Основна тема предавања била је надреалистичка књига из 1933. године, 'Подвиги дружине Пет Петлића' која је означила крај повијесних авангарди у Југославији



JELENA MARKOVIĆ Banjiska trauma dala mi je za misliti

Ako želimo naprednije, bolje, povezanije, smislenije društvo, nije problem u vještini pričanja o traumi, nego u vještini slušanja. To nije ništa veliko, ništa što bi se moglo pripisati nekoj predivnoj osobini, nego je to sposobnost učenja iz vlastita života

JELENA MARKOVIĆ je viša znanstvena suradnica na Institutu za etnologiju i folkloristiku (IEF) te naslovna docentica na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Kao istraživačica na projektu 'Naracije straha: od starih zapisa do nove usmenosti', krenula je sakupljati građu za knjigu 'Šutnje straha' (Institut za etnologiju i folkloristiku, 2024.) o načinima na koje se prešućuju i kojima se, naizgled paradoksalno, šutnjom komuniciraju i pripovijedaju strahovi i traume u postratnim kontekstima Like i Banje. Teorijom usmenog pripovijedanja i etnografijom emocija nastavila se baviti i na aktualnom IEF-ovom projektu 'Normalnost i nela-goda: folkloristički i interdisciplinarni pristupi', posebno sagledavajući što govor (ili šutnja) emocija, koje su ne rijetko smatrane viškom, distrakcijom ili teškoćom u pripovijedanju, mogu razotkriti o društvenim odnosima koji proizvode etnicizirana i orodnje-na iskustva oskudice u napuštenim i ekonomski devastiranim, pretežno ruralnim krajevima. Kako u glinskim montažnim kućama i topolini gospodinstva ličnih povratnika, tako i u zagrebačkom tmurnom popodnevnu, premećemo taloge svakodnevnice u šalicama netom skuhane kave.

U historiografskim i etnografskim istraživanjima, ali i psihoterapijskom kontekstu, težište se u radu s traumom tradicionalno postavlja na rekonstrukciju priče, kao preslagivanje krhotina onemogućene povijesti koju jezik u uspostavljanju i održavanju društvenoga reda zatomljuje. Kako pristupiti traumatskoj spoznaji u stereotipnim uvjetima znanosti?

Osećam golemu razliku između kaviranja kao znanstvenog konstrukt-a i pripovijedanja u terenskim istraživanjima. Pripovjedni kontekst mogla bih opisati kao zastajanje s ljudima u svoj nelagodi, izobličenosti ili začudnosti pogleda u svakodnevnici. Kazivanje je usmjereni na iznuđivanje priče koja će se onda moći upotrijebiti na ovaj ili onaj način u nekom istraživanju. Iako se u terenskom radu kontekst nem-novno u nekoj mjeri prilagođava potrebama istraživanja, i u odabiru teme, okolnosti i načina razgovora, čini mi se važnim što manje zadirati u sponta-

U istraživanju teških tema opasnost je u tome što se nešto strašno, bolno i za zajednicu ugrožavajuće povjerava istraživaču koji sada nešto s tim treba učiniti, pa čak i ne učiniti. Zato nisam brza na obaraču i skroz mi je u redu da moj terenski dan prođe i bez minute snimljenog materijala.

nost interakcije, vodeći se potrebama kolektiva u koje zalazimo i gradeći međusobno povjerenje. I tu je ogromna odgovornost, ali i metodološki izazov. Nastojim nekako napraviti zračne jastuke oko emotivno nabijenih prostora i za sebe i za druge. Za sebe da ne zloupotrijebim svoju moć jer dolazim u sredine prepune raznoraznih povreda. U istraživanju teških tema opasnost je u tome što se nešto strašno, bolno i za zajednicu ugrožavajuće povjerenava istraživaču koji sada nešto s tim treba učiniti, pa čak i ne učiniti. Zato nisam brza na obaraču i skroz mi je u redu da moj terenski dan prođe i bez minute snimljenog materijala.

Univerzalizmom do suosjećanja

Šutnja se tu onda pretvara i u oblik metode?

Tako je. Nije na etnografskom radu da uništi tabue, nego da ih učini transparentnima, vidljivima, da nam omogući da se u njih zagledamo. Užas i zazor se preljevaju od jedne osobe na drugu, iz jednog konteksta u drugi. Bez obzira na to koliko zaognuti istraživački kontekst, on ne završava u jednom razgovoru niti je u njemu počeo. U njega su se ulili razni strahovi dugoga trajanja i iz njega će se izliti razni strahovi dugoga trajanja. Zato sam se dala u potragu za mogućnostima zahvaćanja i pridržavanja glasova koji pokušavaju ukazati na razne oblike nepravdi otvaranjem prostora za imaginaciju, zamišljanje potrebno za pokretanje empatije i solidarnosti. Frontalna komunikacija strahova i nelagoda nasilju izložene grupe nije dobra jer se gubi mogućnost prepoznavanja sličnosti naših vlastitih strahova i nelagoda u strahovima i nelagodama nasiljem utišane grupe. Tek ako problem na neki način univerzaliziramo, tek ako razjasnimo da se tiče svih, tek onda možemo dobiti suosjećanje. Jer, nažlost, čitamo samo naslove te smo često emocionalno lijeni da se stavimo u tude cipele i promislimo iz tude perspektive. Zadatak etnografskog rada je uspostavljanje dijaloga između tamo nekog čovjeka na terenu i nekog čitatelja, koji mogu imati potpuno oprečne stavove, posebno kada su u pitanju ratne traume, gdje pojedine grupe postaju jedna drugoj objektima mržnje i straha. Ne bih čak rekla ni da smo mi tu medijatori. Sličniji smo dvorskim ludama, liminalnim figurama koje prešute malo ovdje, malo ondje, da bi se komunikacija uopće mogla uspostaviti.

Kako se razlikovalo iskustvo etnografskog rada u Lici i na Baniji?
Istraživanja u Lici, u odnosu na Baniju, bila su potpuno drugog emocionalnog tona. Treba napomenuti da govorimo o specifičnom području, od nekih 30 četvornih kilometara. To nije, naravno, cijela Lika niti cijela Banija. U Lici sam primijetila, što, naravno, može ovisiti o meni, o mom pristupu, da je iskustvo ratnog stradanja i osobito povratka zamjetno romantizirano. Dok, recimo, na Baniji, nakon ponavljajućeg stradanja, ovaj put u potresu, i te slike bolje prošlosti i bolje budućnosti rasipaju

Banijska trauma dala mi je za misliti nije li, metaforički govoreći, smijeh doista za one koji najviše pate.

Urezana je svijest o tome da se nasilje može ponoviti i da treba biti spremna u bilo kojem trenu otići

se u bremenitosti nagomilane traume. Gušenje riječi u suzama prije nego bi uopće bile izgovorene, osobe s kojima sam razgovarala brže-bolje bi okrenule na šalu i ironiju, neku anegdotu, u bespomoćnosti borbe s govorom. Tu dolazi do neke vrste razočaranja u priču i pomirenja s time da nije moguće nazrijeti budućnost koja bi se mogla pripovijediti. Banijska trauma dala mi je za misliti nije li, metaforički govoreći, smijeh doista za one koji najviše pate. Urezana je svijest o tome da se nasilje može ponoviti i da treba biti spremna u bilo kojem trenu otići. Jedna od mojih sugovornica u stanu nije imala lustere, samo žarulje. Kaže, nikada više ne želi imati luster. Taman je kupila jedan pred rat, prekrasan, koji je tada skupo platila. Kuća je nedugo zatim uništena. Tu ostaje ogoljeni zid sa žaruljama da bi se minimizirao život, smanjila štetu koju bi mogli izazvati novi gubici.

Početkom 1990-ih u Puli ste bili članica Dramske radionice INAT. U zajedničkim je promišljanjima režisera Branka Sušca i par amaterskih glumačica 1993. izbrušena predstava 'Proba orkestra'. Vojnik-dirigent vodi publiku zamraćenim podzemnim tunelima, u kojima se isprepliću tjeskoba i panika kako raste njegova agresija nad likovima prisiljenima sudjelovati u orkestru, koji se svako toliko zaustavlja u izvedbama zbog emocionalnih prodora u bilo kakav pokušaj strukture. Što vam je predstava tada omogućila artikulirati i što su uvidi koji su vas vodili prema današnjem razumijevanju etnografije?

Da, ta predstava je jako nalikovala onome što danas smatram dobrom etnografijom. Umjetnost, kao i dobra etnografija, mora nas voditi na putovanja koja su neugodna, uznemirujuća i koja nemaju ništa iscjeljujuće u sebi. Naši razgovori su samo formom podsjećali na terapijske zajednice, ali nisu imali ništa iscjeliteljsko u sebi. Nije bio cilj iscjeliti išta. Nego objelodaniti i rastočiti sve ono što se oko nas događa, i strahove i antistrahove i strahove od kolektiva i kolektivne strahove, konkurenntske istine. U znanstvenom radu se stalno spominjemo o epistemološku prtljagu etnografije. Za uvide onkraj epistemološke prtljage etnografije bila bi potrebna potraga onkraj kolektivnih strahova, koja u središtu ima univer-

zalno, koja bi mogla promatrati strah i druge emocije kao one koje ne samo da mogu, nego najčešće i pomicu prema reorientaciji pogleda u svijet. To sam htjela postići i svojim istraživanjem.

O krhkosti pacifističke pozicije

U knjizi predlažete pomak prema performativnoj etnografiji. Kako su teatar i etnografija povezani?

'Proba orkestra' bila je neka vrsta etnografije kazališnih amatera, eksperata vlastita iskustva. Ona može funkcioni-rati kao 'slučajna', 'uspurna' etnografija emocija o ratu i u ratu, o egzistencijalnim strahovima u obiteljskim domovi-ma sudionika, strahovima za bližnje i od mobilizacije i za poslijeratnu budućnost. Spomenula bih sjajnu predstavu MARINE PETKOVIĆ LIKER "Razgovaranje" koja je možda najbliže ideji performativne etnografije, a koja govorci o nemogućnosti komuniciranja traume na temelju njezina istraživanja u Dardi. U predstavi se nazire užasna napetost, vrlo je malo govora, uglavnom nepovezanog, teško je vidjeti o čemu se tu zapravo radi. Ali osjećaš težinu i prešćivanje svega što je u pozadini traume. Zanima me što bi se desilo kad bismo se kao kazališni amateri, a ekspertri svog iskustva, mogli s etnografom popeti na pozornicu, uvjetno rečeno, što bismo mi mogli tamo izvesti, na koji način bismo mogli otvoriti se jedni drugima i mogućim ozljedama? To bi bila performativna etnografija, nešto što želim istražiti pomnije.

Koje su teškoće i problemi ratne etnografije u Hrvatskoj koja je težila tematizirati stradanja i izbjeglištvo?

Kako je razlagala, a kako hranila tišinu koja se rastegnula i do danas? Jednim dijelom, hrvatska ratna etnografija pokazala je krhkost pacifističke pozicije u vremenu opće opsjednutosti kolektivitetom. U znanstvenom je kontekstu bilo teško održati neku antiratnu poziciju zbog pritisaka da se radi o 'pretjeranoj antiratnosti', ali i biti samokritičan prema održavanju nacionalnog imaginarija. Istraživačice ratne etnografije puno su truda ulagale u tumačenja svoje emotivne (ne)kompetentnosti da pišu o sebi u akutnom stanju straha. Stalno su se žalile da riječi nisu dovoljne da bi opisale strah, užas, bol i ljutnju. Eksplicitno su naglašavale 'prirodnost' šutnje, ali i njezinu opasnost u smislu nužnosti intelektualnog djelovanja. Ratna etnografija je, kao posljedicu neriješenih prijepora, trpjela međunarodne kritike za jednostranost i emotivnost, o čemu je pisala LADA ČALE FELDMAN 1995. u tekstu 'Intelektualna promišljanja i znanstveni prioriteti'.

U zapisima o boli ogoljavate kako institucionalizirani prostori skrbi poput bolnica i staračkih domova zagušuju bol, izmještajući je, sklanjajući je da ne ometa, jer je bol drugih ljudi teret kojeg se društvo pokušava otarasiti. Kako suvremena medicina funkcioniра kao mehanizam 'odlaganja' života koji više ne mogu biti iskorišteni za rad?



Jako me mori dehumanizacija starijih, bolesnih i nemoćnih ljudi u medicinskim ustanovama, izolacija u kojoj šutnja postaje absolutna. Zaboravlja se, i nije izlišno ponoviti, da su i umirući ljudi živi ljudi

Medicinsko razumijevanje i komuniciranje boli samo je jedan od mogućih aspekata njezina razumijevanja, ali nije jedini. Liječniku se pridaje ingerencija nad boli, znanje o tome je li uopće potrebno i kako odgovoriti na nju. Bol je često ignorirana, smatrana samo simptomom nečeg drugog, a u nekim okolnostima, čak ni to. U pozadini je ideja da nitko neće umrijeti od boli. Ako ustanoši da ta bol nije simptom nečeg što je smrtonosno, onda zdravstvo ta bol više ne zanima. Ili su to neka jednostavna rješenja koja nisu uopće rješenja, medikamenti koji zapravo ništa ne rješavaju. Jako me mori dehumanizacija starijih, bolesnih i nemoćnih ljudi u medicinskim ustanovama, izolacija u kojoj šutnja postaje absolutna. Zaboravlja se, i

nije izlišno ponoviti, da su i umirući ljudi živi ljudi. U tu dehumanizaciju nastojala sam zakoračiti u knjizi bilježeći i vlastiti gubitak, svjedočenje nezamislivoj patnji meni bliske, starije, teško bolesne, ali potpuno svjesne osobe. Moja najveća osobna trauma bilo je nastojanje da mu u dehumanizirajućem sistemu očuvam dostojanstvo, da vodim brigu o sve-mu što ga čini ljudskim bićem. Takav angažman bližnjih je važan za osobu u boli jer se u institucijama otvara širok prostor za objektivizaciju, ponižavanje, zanemarivanje i dehumanizaciju pacijenta, što uzrokuje dodatnu bol i patnju. Upravo je zato *pratnja* tako važna kao spona između boli i jezika, pojedinca i kulture, medikaliziranog tijela i dostojanstva ljudskog bića. Vidjela sam kako puno okrutnosti i nebrige u medicinskim ustanovama, manjak empatije, sve krugove pakla.

Nevolje u administrativno-bolničkom sustavu

U folkloristici i etnologiji 'loša smrt' je umiranje u kojem nemamo kontrolu nad time gdje i kako želimo umrijeti, što nam je potrebno na tome putu i kako ga olakšati. Hladnoća i alieniranost skrbi održavana birokracijom i zapuštenošću zdravstva omogućava da se boli pristupa skoro pa mehanički. U čemu se očituje dekontekstualizacija medicinskoga rada iz širih napora prema

izgradnji dobrobiti kolektiva kojoj bi trebalo doprinositi?

Nije isto dolazi li osoba u medicinsku ustanovu kao žena s poremećajem srčanog ritma, rođilja, kao mlada ili kao stara ili s jednom nogom u grobu. Svaki put je našem životu pripisana drugačija vrijednost. Svaka dijagnoza, naša dob, naš rod... sve to zapravo utječe na to kako će biti zadovoljene naše potrebe za time da se prema nama odnose kao prema ljudima. A ako oboljeli i umirući nije potpuno lišen ljudskosti, oduzeta mu je odraslost. Tada je uglavnom sveden na zlostavljanje dijete. Da ne pričamo o tome da nemoćne osobe ne mogu ostvariti ni temeljnu medicinsku skrb. To je užasno puno logistike. Od uputnica do čekanja na šalterima za naručivanje, do moljenja, moljakanja, traženja, zvanja, to je nekome bolesnom potpuno neizvedivo. Administrativni sustav postavljen je tako da se o sebi i svome zdravlju mogu brinuti samo zdravi i pokretni ljudi. Briga za ljudski život zamire i u mučnom nastojanju da osoba ne umre tebi, da umre nekom drugom. I onda ingerencije, to konstantno prebacivanje od liječnika do liječnika, bez ikakve stvarne podrške i informacija koji postaju slučajnošću, devijacijom medicinskih ustanova.

Dio toga je i u kapitalističkom zaboravu (ali i u onom zaboravu zamjetnom u krugovima koji pokušavaju kritički prema njemu progovarati) da nismo samo radnici, da imamo odgovornost jedni prema drugima, u toj bespoštenoj mašineriji eksploatacije i nasilja.

Temeljno je pitanje dokle seže ljudsko dostojanstvo. Koliko god mi htjeli pričati o tome drugačije, ono za sve nas očito u nekom trenutku prestaje, oko toga se trebamo zapitati, kao ljudi. Kad prestaje ljudski život? Kad prestaje za nas, kad prestaje za našu okolinu, kad prestaje za instituciju, ovu ili ovu, privatnu ili javnu. Za neku javnu instituciju naš život prestaje puno, puno prije. Ako platimo, ako si to možemo priuštiti, onda ćemo imati još malo dostojanstva. Samo onda ćemo dobiti emocionalni rad, emocionalnu podršku, razumijevanje, priznanje patnje.

Kako graditi spone solidarnosti u društvenim raspuknutima traumom i boli? Kako doći do toga da emocije uzmemo kao pouzdanog svjedoka i kaleidoskope mogućeg znanja? To možemo samo ako pokazemo svom sugovorniku da smo spremni na njegovu bol, na njegove emocije. Mislim da je u tome štos. Emocije su nerijetko diskreditirane i odbačene, shvaćene kao iracionalnost koja ne zaslужuje pažnju. Ako želimo naprednije, bolje, povezanije, smislenije društvo, nije problem u vještini pričanja o traumi, nego u vještini slušanja. To nije ništa veliko, ništa što bi se moglo pripisati nekoj predivnoj osobini, nego je to sposobnost učenja iz vlastita života. Ako govorimo, recimo, o boli... Samo vlastito iskustvo boli te može pripremiti na tuđe iskustvo boli. Ništa drugo. Za slušanje... Da smo u stanju posegnuti za tim iskustvom i zadržati se u njemu, unatoč ozljedama, da bismo prevladali usamljenost i distancu jedni među drugima. ●

Миленино животињско царство

Сама возим трактор, сама купим сијено, сама га носим. Ту сам и женско и мушки, што би се рекло, објашњава нам Милена Совиљ Плећаш, самохрана мајка четири ћерке која у Брувну код Грачаца сама води велики ОПГ са 130 крава, 15 коња, 20-ак коза, свињама и перади

ПЕТАК некима дође као увод у викенд одмор, а другима пак као регуларан дан за испашу стоке, косидбу или уређење врта. Када се на то све дода 130 крава, 15 коња, 20-ак коза, свиње, перад, псе, шталу, кућу и окућницу, велике су шансе да се заправо ради о огром-

ном господарском имању. Необично је да се о свему наведеном брине четрдесетогодишња самохрана мајка четири ћерке Милена Совиљ Плећаш, коју смо одлучиле посетити и тако јој мало пореметити добро уходане обавезе. Општина Грачац, село Брувно, уписујемо у навигацију и скрећемо

са пута. Цеста дугачка око пет километара, али не и у потпуности функционална. Пут са пуно рупа, води нас макадамом до засеока Плећаши. Приближавајући се жељеној локацији, окружује нас нетакнута природа,

Милена
Совиљ Плећаш

а праву личку идилу употпунило је неизаустављиво дуг сухозид.

— Хајде цуре, чекам вас читав дан, док изађете из аута ја већ краве напојила — на улазу у домаћинство дочекује нас насмијана Милена.

Осим четири уредна и миришљава ћошка куће, ту је и завидно огроман опг уз помоћ којег наша саговорница прехрањује и школује своје ћерке. Док Брувно памтимо по познатом југословенском кошаркашу николи Плећашу, ова женска петорка прави му озбиљну конкуренцију.

— Будим се у шест сати, пијем каву, па будим најмлађу ћерку, спремам нам доручак, а онда у 7 и 15 долази комби који је вози у Грачац до школе — описује нам Милена Совиљ Плећаш типични почетак свог дана.

Додаје да су јој друге двије ћерке у Загребу, где похађају Српску православну општу гимназија 'Кантакузина Катарина Бранковић', те да је четврта уписала факултет у Госпићу.

— Кад најмлађа Николина оде у школу, ја идем међу моје љепотице, моје краве. Пуштам их, дојим телад, храним козе, остале животиње и враћам се у кућу да полако припремам ручак. Крух печем сваки други дан и онда у зависности од годишњег доба раде се даље послови. Зими се зна, краве су под надстрешницом, тада се раде зимнице, прави се пекmez и ракија. У пролеће се припрема врт, шушањ, док је љети приоритет косидба и припрема сјена. Јесен је период када се спремају дрва, купе се шљиве. И онда увечер опет имам обавеза око блага, обилазак жиџе, посла увијек има. И тако у круг. Цуре ми доста помажу, иако за тешке физичке послове обично замолим неке од радника — говори она и додаје да њен дан обично завршава око поноћи.

Милена је одрасла на селу и, како каже, неизмерно ужива у природи, иако је у млађим данима, сплетом околности, са покојним супругом скоро шест година живела у Атини. Почевши са неколико десетака говеда, кроз десет година самачког живота, додаје, изградила је читаво животињско царство. Уза све брине и за лички околиш, што и не чуди ако знамо да су управо жене у руралним крајевима најчешће чуварице природе. Притом се оне убрајају и међу најрањивије скupине када су у питању последице климатских промена — суше, поплаве или деградација тла. Према статистицима Уједињених нација, жене, већином средње старосне доби, чине око 43 посто радне снаге у пољопривреди у земљама у развоју. Истодобно је њихово учествовање у доношењу одлука, приступу здравственим услугама, као и одгојно-образовним институцијама и власништву над земљиштем и даље ограничено.

С друге стране је све већи број жена које су носитељице локалних газдинства, а због развоја сеоског туризма се често окрећу руралном предузетништву, као што је то случај са Миленом Совиљ Плећаш. Самим тим обезбеђују властити опстанак на селу. Поред бриге за домаћинство и одгоја деце, улога жене са села се полагао мења кроз генерације. Међутим, неминовно је да је у руралним крајевима и даље присутан изостанак интензивније бриге о женском репродуктивном здрављу, и то првенствено због недостатка гинеколога и здрав-



Почевши са неколико десетака говеда, кроз десет година самачког живота, додаје Милена, изградила је читаво животињско царство. Уза све брине и за лички околиш

ствених установа као таквих, као и свести о присуности родно ујетованог насиља, често обавијеног велом ћутања.

Многе жене које живе на селу нису регистроване на тржишту рада, па се не воде као запослене нити улазе у званичне статистике о незапослености. Велики број њих ради на имањима својих очева, браће или супружника, који су у правилу једини власници тих имања, а и даље је јако пуно случајевима у којима се жене из руралних крајева одричу наследства у корист мушких сродника. Због тако маргинализованог положаја, неке од њих често траже начине да напусте рурална подручја, без намере да се врате, па села, какво је и личко село Брувно, полако ишчезавају. Утврдено је и занимљивија прича Милене Совиљ Плећаш која својим примером пркоси традиционалном поимању живота у руралним крајевима.

Mиленин супруг изненадно је преминуо 2015., када је наша саговорница имала свега 31 годину и наједном морала пред себе поставити јасне приоритете – да њеној деци у будућности не фалиничега, да опграсте, да сруши све предрасуде као млада жена у пољопривреди и да нема простора за одустајање.

— Сама возим трактор, сама купим сијено, сама га носим. Ту сам и женско и мушки, што би се рекло – објашњава нам Милена Совиљ Плећаш.

— Наравно, када се појаве послови који се тичу кровова, варења и сличних ствари, онда потражим помоћ, али ове остale физичке припреме су на мени. Мој годишњи просјек роља бала је око 800. Пре неколико година сам имала саобраћајну несрећу са трактором, сам Бог зна како сам преживела. Да ми тада није било мајке и мојих цура, не знам како бих прошла те непокретне дане. Онда тек схватиш да не можеш сам – ујерава нас Милена.

Најтеже јој пада, додаје, што у Брувну немају водовод.

— То ми љети некада одузме по шест сати дневно. Знам у више наврата цистерном одлазити у друго место како бих набавила воду и нахранила сву стоку – каже Милена, нуткајући нас свеже испеченим штрудлама са орасима.

Различитих способности, потреба и жеља, неке жене сплетом живот-

них околности немају избора. Притом њихов допринос кућанству, породици и локалној економији често остаје недовољно препознат. На све то жене износе и најзначајнији терет неплаћеног, кућанског рада, а често су изложене ризику вишеструке дискриминације. Према подацима Државног завода за статистику, у августу 2024. је број укупно запослених у Републици Хрватској износио 1.738.838, од чега 806.451 чине жене. По истим подацима испада да свега 29 посто пољопривредних газдинстава воде жене. Њих више од половине су старије од 65 година.

Међутим, охрабрујући је податак да се младе жене у све већем броју укључују као носитељке газдинстава, при чему су све образованије и успешније у пријавама на програме руралног развоја. Занимљиво је и да тренутно жене предњаче у уписима на пољопривредне факултете, како у Хрватској, тако и у региону, иако у многим руралним подручјима и даље имају нижу стопу образовања због социјалних норми, економске овисности и недостатка пратеће инфраструктуре.

Но примери попут женске петорке из личког засеока Плећаша дају наду да су и на том пољу могући помаци набоље. Због свог труда Милена се ове године, наиме, нашла и међу номинантима на 24. избору најузорније хрватске сеоске жене, који је 15. октобра, на Међународни дан жена у руралним крајевима, одржан у Бенковцу. Иако на крају није освојила награду, наша саговорница не крије задовољство.

— Хтели су да ме пријаве и прошле и претпрошле године, али стварно имам пуно послса, нисам била у могућности да се посветим томе. Потребне су озбиљне припреме, није доволно само доћи на манифестацију. Од скупљања ношње, припреме хране... Мени као самохраној мајци све то одузима пуно времена поред свих других свакодневних активности. Благо ми не смије бити гладно – вели Милена Совиљ Плећаш.

Ове године на избор ју је пријавила сестра која живи у Аустралији.

— У почетку сам неговала, да не кажем да сам била на рубу нервног слома када сам чула, али сам на крају



ипак пристала. Било је то заиста вредно и богато искуство. Упознала сам нове људе из различитих жупанија и гардова, стекла неке нове перспективе туђих судбина. Можда ми је од свега најдраже што сам тај дан била са својим цурама, које су по-

**Све се стигне
кад се хоће.
То није фраза,
неко заиста тако
мислим. Ми смо
средина која
нема превише
могућности, од
свега смо удаље-
ни и већином за-
постављени,
каже Милена**

Посла око блага увијек има

носно, заједно са мном биле обучене у народну ношњу и биле ми подршка у читавом процесу припреме штанда – каже Милена и додаје да је неизмерно захвална Српском културном друштву Просвјета, његовом пододбору Удбина и женама из Грачаца на помоћи око ручних везова и дозволе кориштења народних ношњи.

Без адекватног асфalta, воде, близине трговине, вртића, школе, болнице и угоститељских објеката у окружењу, најфасцинантније је што Милена и даље проналази механизме да своје дане испуни ведрином.

— Све се стигне кад се хоће. То није фраза, неко заиста тако мислим. Ми смо средина која нема превише могућности, од свега смо удаљени и већином запостављени. До Грачаца нам треба 16 километара по најбољим временским ујетима. Не дај Боже болнице, али то није разлог да не испуним дане и оним активностима мени за душу. Некад је то диско, некад концерт, понекад одем на каву са пријатељицама и кумом, свуда по мало – вели она.

Уосталом, каже, и цуре су јој добре. Слушају је, помажу и добро уче.

— Због тога немам разлога да будем демотивисана. Уосталом, волим село, а ћеркама често кажем: 'То што учите, себи правите бољу будућност. А лопата и сијено вас увијек чекају ако нећете учити.' Када би данашња младеж само један дан ишла за мном и проматрала моје свакодневне обавезе, вјерујем да би се уморила гледајући – додаје Милена.

На растанку је питамо што би затражила да се којим случајем домогне чаробног штапића.

— Воду и асфалт, шта ће ми више – одговара скромно кроз шалу.

— Некада нисмо ни сами свесни својих могућности и граница, докле год нас, што би се рекло, мука не натера – закључује она.

Да Милена има 'златне руке', како би рекли наши стари, не сведоче само велики опг и домаћа штрудла, већ и ликер од дрењина који је, ако свратите у Плећаше, неизоставна радња. ●

Милена и ћерке на избору најузорније сеоске жене



Skeč majstorice

Jednom smo doobile poruku od žene koja je u bolnici čuvala trudnoću. Rekla je da se nade da joj od naših videa neće prijevre-meno puknuti vodenjak od smijeha, pričaju za Nadiju Gloria Dubelj i Ivu Šimić Šakoranju, autorice skečeva na Instagramu i TikToku

Ako se opuštate skrolajući društvenim mrežama (ako ne, ostavite podatke redakciji, tko ste vi?) sigurno ste na Instagramu ili TikToku naišli na skečeve GLORIJE DUBELJ I IVE ŠIMIĆ ŠAKORANJE.

Bilo da je riječ o duhovitom podba-danju mladih dubrovačkih gospoda koje su u ljetnoj sezoni 'zarodile' samo 400.000 eura, bilo o razgovoru za-grebačkih majki koje svojoj djeci daju isključivo bio hranu, ove dvije akadem-ske glumice na mobilne ekrane donose nam dobru staru satiru upakiranu u moderni format: minutu do dvije britke kritike nas samih, naših susjeda i prijatelja, pasivnoagresivnih odnosa, potrebe da budemo najbolje, najljepše, imamo najpametniju djecu i najroman-tičnije partnerne. I obavezno pojačajte zvuk, nemojte propustiti tapkanje gel noktiju po stolovima na kojima njihovi likovi ispijaju kavu.

Društvene mreže ne trpe ulickane kadrove pa su za uspjeh Ivinih i Glorijinih videa zasigurno zasluzni impro-vizacija i drugarstvo koji prste iz svake rečenice. Pričaju nam kako teče njihov kreativni proces: 'Vrlo je jednostavno. Smislimo temu, pripremimo rezvizite, namjestimo kadar i upalimo kameru. Već se toliko dobro poznajemo da ne-mamo potrebu za velikim pripremama. Likovi su nastali spontano i odlučile smo ih nastaviti razvijati kroz razne situacije. Tako danas imamo seriju videa o mamama iz Zagreba, Dubrov-nika i Splita, seriju indijskih i meksičkih sapunica, a tu i tamo volimo ubaciti i nove likove kao u videu o generaciji Z. Naš jedini problem je što bi mogle improvizirati unedogled.'

Spomenuti skeč prijateljica koje sjede na Stradunu i broje eure od sezone jedan je od njihovih gledanijih videa. Gloria i Iva misle da je to znak da su Dube i Cvijeta 'najtočniji' likovi. 'Volimo se sezati da kada objavimo Dubu i Cvjetu, u Dubrovniku zapuše bura od silnih reakcija. Velik broj ljudi se našao uvrijeđenim, a ima i onih Dubrovčana koji shvaćaju satiru i podržavaju nas. Ne vrijedaju nas negativni komentari, neki nas i dobro nasmiju i inspiracija su za nove videe o Dubrovniku'.

'Nanervirala sam se i smijala u isto vrijeme', jedan je od komentara na video 'Što vaša djeca jedu', koji nas je upoznao sa zagrebačkim supermama-ma i njihovom djecom uvijek origi-



Gloria i Iva
(Foto: Privatna arhiva)

nalnih imena: Krišnom, Marciponom, Eustahijem i Amandom Luis. O reakcijama na serijal Gloria i Iva kažu: 'Javlja nam se jako puno žena. Jednom smo doobile poruku od žene koja je u bolnici čuvala trudnoću. Rekla je da joj naš humor i naši videi pomažu da prebrodi teške dane i našalila se da se nade da joj neće prijevremeno puknuti vodenjak od smijeha. Takve nas poruke jako ispune i daju nam inspiraciju da i dalje stvaramo sadržaj. Naši skečevi govore mamama – niste same u ovome, nekad je teško, neke su situacije jako naporne, ali glavu gore, proći će'.

Muževi mladih Zagrepčanki su u videima nevidljivi, ali itekako prisutni: 'Likovi Bože i Iva su sredstvo kojim se služimo kako bi što više istaknule probrem ljubomore i nadmetanja koji obič-

no ima svako lažno priateljstvo, a koji je evidentan kod likova koje igramo. Božo i Ivo su odsutni i pasivni unutar veze i nezainteresirani za odgoj djece. Humor se postiže time što junakinje vjeruju kako su oni savršeni i to je ono što ih čini tragikomičnima', pojašnjavaju Gloria i Iva.

PODCAST 'Vajb' odmakao se od mahom milenijalskih tema i predstavio nam Patrišu, zume-ricu i trep kraljicu. Svakako bi bilo krindž da jedna starija milenijalka prepričava video pa se skoncentri-rajmo na brokulju koju su Gloria i Iva koristile umjesto mikrofona: 'Možda smiješno zvuči, ali brokula točno opi-

suje kako vidimo generaciju Z! Zeleni, sa stavovima tvrdim kao stabljika, gorko-slatka poput njihovih dilema. Osim toga, primjećujemo da kod njih sve mora biti ludo i drugačije pa smo samim time došle na ideju brokule, ali i kostima'.

Vraćamo se na tren na početke našeg dua – prvi video prijateljice su snimile prije deset godina. O tome kako je nastao kažu: 'Jednu pauzu na fakultetu odlučile smo provesti na Zrinjevcu. Ležale smo na travi, odmara-le i odjednom nam je sinula ideja da upalimo kameru i snimamo. Odlučile smo da jedna bude voditeljica, a druga poznata osoba i da odglumimo intervju. Kako smo obje obožavateljice splitskog govora i mentaliteta, odlučile smo da i naši likovi budu iz Splita. Zrinjevac je glumio rivu. Video, koji je izgubljen u bespućima interneta, trajao je desetak minuta i takva vrsta sadržaja, koliko god zabavna bila, ne bi dobro prošla kod današnje publike jer nažalost nitko više nema niti koncentracije, a ni vremena za duže formate.'

U bespućima interneta tako smo iskopali i videa u kojima Iva i Gloria ironiziraju srpske talk showove. Likovi Lady Jace i Milice odlično bi se uklopili i u kraće formate koje trpe društvene mreže i nestrpljiva publika, pa sugovornice kažu da vjeruju da će ih nekada vratiti i dati im novo ruho.

Kako se nismo stigle dotaknuti videa u kojima su Iva i Gloria uronile u svijet sapunica, za sve nas koje smo odrasle na telenovelama (pa nam se, unatoč roditeljskom strahu, nije ništa dogodilo), podsjetila bih na jedan od duhovitijih likova koji se zadnjih desetljeća pojavio na našim TV ekranima: riječ je o Seki Odak u seriji 'Ruža vjetrova' koju je odglumila NIVES IVAKOVIĆ. A o uzorima na domaćoj sceni Gloria i Iva kažu: 'Oko nas je puno preduhovitih kolega i kolegica za koje šira javnost ne zna jer ne ide u kazalište, kao što ni za nas nitko nije znao dok nismo počele objavljivati na mrežama. Sličan slučaj se dogodio puno prije nas, a riječ je o sada velikoj balkanskoj zvijezdi, glumici SANDRI SILAĐEV. Ona je napravila eksploziju na društvenim mrežama i postigla ogroman uspjeh. Mislimo da je fenomenalno iskoristila blagodati mreža i preusmjerila publiku u kazalište, a znamo koliko je danas teško ljudi odmaknuti od telefona. Volimo reći da su nam uzor svi ljudi koji nam izmame osmijeh na lice i od kojih nas zbole trbušni mišići, bili oni kolege glumci ili ne'.

Što se inozemnih preferenci i utjecaja tiče, Gloria prati RICKYJA GERVAISEA i velika je obožavateljica serije 'Prijatelji', dok Iva puno glumačke inspiracije crpi iz serije 'The Office'.

O preusmjeravanju publike u kazalište razmišljaju i naše sugovornice pa tako uza svoje glumačke angažmane raspisuju dramski tekst naslonjen na njihove skečeve. 'Premijeru možete očekivati početkom trećeg mjeseca 2025. godine. Mislimo da će biti teško raspisati tako kratke videe, ali čim smo krenule pisati sve je išlo glatko, toliko glatko da mislimo da ćemo morati kratiti tekst. Jako se veselimo napraviti predstavu jer nam je to i bio cilj od samog početka i kako smo sretne da imamo priliku ostvariti ga', govore nam Gloria i Iva.

A vi, like, share, subscribe, pa u martu trk u teatar! ●

Cirkus pod Marjanom

Imale smo sreću da se spojila grupa od šest cura u uvjetima velike slobode rada i stvaranja, kažu suvoditeljice splitskog Cirkus Kolektiva, koji organizira festival Split Calling, održava edukacije u cirkuskim vještinama, masterclassove i ljetni kamp za djecu

POČETKOM listopada splitske su ulice, zahvaljujući festivalu Split Calling, postale pozornica za Cirkus Kolektiv, organizaciju koja godinama redefinira prostor suvremene cirkuske umjetnosti u Hrvatskoj. Predvođen umjetničkim suvoditeljicama DOROM KOMENDOM i ANTONIOM CVITAN VULETIĆ, Cirkus Kolektiv sustavno gradi platformu koja, ne samo da obogaćuje kulturnu scenu Splita, već i postavlja temelje za dublji dijalog o ulozi cirkusa u društvenom i umjetničkom kontekstu.

Kako nam govori Dora Komenda, sama udruga Cirkus Kolektiv postoji od 2002. godine. Bilo je to doba kada su razne inicijative naseljavale Dom mlađih u Splitu, a tada su inicijatori bili neki drugi ljudi koji su htjeli ponuditi alternativu tadašnjoj dosta sumornoj situaciji u gradu, barem što se tiče sadržaja za mlade. Komenda i Cvitan Vučetić na neki su način druga generacija ovog pokreta – rekreativno su se počele baviti cirkusom 2014. i 2015. godine, a organizacijom prvih programa 2017.

— Imale smo sreću da se u tom trenutku spojila grupa od šest cura u uvjetima velike slobode rada i stvaranja, prostora s ogromnim potencijalom u kombinaciji s neograničenom energijom i entuzijazmom koju samo osobe u ranim dvadesetima imaju – priča nam Komenda.

— Velika podrška nam je bila i činjenica da je kolegica iz udruge Room 100 malo ranije pokrenula svoj program u Hali 100, pa smo imali motivaciju i neku vrstu potvrde da to što radimo ima smisla i da radimo na nečemu bitnijem od samo naših interesa. Prvi 14.000 kuna koje smo dobili od Ministarstva kulture bilo je dovoljno da zapalimo iskru. Nastavili smo na tom valu entuzijazma praktički do danas – prisjeća se Cvitan Vučetić.

Program Cirkus Kolektiva danas se, osim distribucijom i produkcijom s ciljem razvoja suvremene cirkuske umjetnosti, bavi i edukacijom. Cijele se godine održava edukacija u cirkuskim vještinama za djecu i odrasle, tu su i masterclassovi, kao i ljetni cirkuski kamp za djecu. S obzirom na to da su i Komenda i Cvitan Vučetić po struci arhitektice, posebno su se usredotočile na važnost prostora, a time i na festival suvremenog cirkusa i umjetnosti na otvorenom, Split Calling. Taj je festival, kako nam govori Komenda, malo više odjeknuo jer se odvija u javnom



Festival Split Calling

prostoru, i to ne u bilo kojem nego u samom centru Splita koji je vrlo specifičan po svom značaju, ali i transformaciji.

— Prema našem iskustvu, javni prostori su dostupni za ove inicijative od strane gradske uprave, ali su reakcije javnosti jako šarolike. Nedavno smo održali drugo izdanje Festivala Split Calling, koji smještamo u specifični kontekst centra grada u kojem već postoji sudar svjetova – beskrajne gomile turističkih grupa u sprezi s lokalcima koji ih zaobilaze, vole njihove novce, ali istovreme-

no i mrze činjenicu da su tu i okupiraju prostor. U takvom kontekstu turisti su oduševljeni, a lokalci frustrirani, ljuti, živčani, i to im je samo još jedno smetalo na putu do obavljanja dominantno konobarskih i iznajmljivačkih poslova. Naravno, postoje i oni koji su oduševljeni – priča nam Komenda.

Ideja im je bila istražiti novi identitet i umjetnički potencijal tog mjesta, umjesto da bude obilježeno samo turizmom i s njim povezanim konzumerizmom. Izvedbom u javnom prostoru također poručuju da je to umjetnost koja je dostupna svima.

— Izvedbe u javnom prostoru okupljaju ljudе različitih dobnih skupina, interesa, podrijetla, ekonomskih statusa, što je uvijek za nas nevjerojatan bazen za istraživanje reakcija publike na rad. To nam omogućuje i da istražujemo kako naše umjetničke vizije rezoniraju s različitim ljudima i isprovociramo razgovore i reakcije na teme koje su nam važne, a da ne ukazujemo direktno na to, nego da djelujemo po tom pitanju – objašnjava Cvitan Vučetić.

Komenda dodaje kako je cirkus neizostavno politički nabijen jer je ulica politički prostor i jer se radi o marginaliziranoj grani umjetnosti. Što se tiče financiranja, donedavno su se gubili po kategorijama 'nove i inovativne umjetničke prakse', što je za njih zapravo bio sinonim za kategoriju u koju idu svi koji još nemaju svoje definirano mjesto. Međutim, financiranje kreće nabolje zbog intenzivnog zagovaranja koje provodi relativno nova strukovna udruga, Društvo umjetnika suvreme-



Izvedbe su dostupne svima

nog cirkusa. Sada postoji kategorija financiranja pri Ministarstvu kulture i medija 'suvremeni cirkus' koja stoji uz kategoriju suvremeni ples i izvedbene umjetnosti. Ipak, jedan od većih problema je nepostojanje institucionalne podrške na lokalnoj razini, jer u konačnici bez mogućnosti stvaranja uvjeta za radna mjesta, gube ljude koji im stvaraju program, a ne mogu živjeti isključivo od entuzijazma.

Isto tako, lokalna zajednica još uvijek u potpunosti ne prepoznaje značaj njihovog rada i potencijal koji nude za razvoj kulture u gradu, premda su na međunarodnoj sceni cijenjeni i kontaktiraju ih brojni inozemni umjetnici sa željom da u njihovom prostoru održavaju svoje programe. Dom mlađih trenutno očekuje rekonstrukciju, čime će njegova Mala scena prestati biti prostor za produkciju i izvedbe. Glavno pitanje sada je hoće li Grad prepoznati potencijal koji Cirkus Kolektiv predstavlja za kulturni razvoj i pružiti podršku da i dalje budu vodeći centar za suvremeni cirkus u regiji, kao što je to već prepoznala međunarodna zajednica.

— Osim toga, cirkus u Hrvatskoj se nosi s pogrešnom percepcijom u kojoj ga mnogi povezuju isključivo s prikazivanjem lijepih vještina u cirkuskom šatoru i akrobacijama sa životinjama, što nema veze sa zajedničkim nacionalnim inicijativama. Tako da ne samo da moramo uvesti cirkus kao disciplinu suvremene umjetnosti, nego moramo zajednički u potpunosti promijeniti utabanu paradigmu – ističe Cvitan Vučetić.

Cirkus je uvijek bio utočište za marginalizirane pojedince, a Cirkus Kolektiv osigurava programe pristupačne svima, bez obzira na sposobnosti, rod, spol i ekonomsku dimenziju. Upravo je ljetni cirkuski kamp za djecu jedan od najpopularnijih programa ranog upoznavanja s cirkusom, a Cvitan Vučetić i Komenda vjeruju da se time polako, ali sigurno, mijenja percepcija o tome što cirkuska umjetnost može biti, pa čak i da se postavljaju novi standardi u ovom području. Prema njima, cirkus govori o životu, a taj život je prožet socijalnim i političkim temama, tema egzistencije, temama svijeta koji je u krizi svake vrste.

— Cirkus, bez obzira na kulturnu različitost, govori jezikom koji svi razumijemo – jezikom tijela i emocija. To je njegova velika prednost – zaključuje Cvitan Vučetić. ●

DVOKORAK NAPRIJED

Tri ratna Bejruta

PIŠE Ivana Perić

MPROVIZIRANA igrališta pod bombama, divlje lige i nogometne ozljede pridodane friškim ratnim ožiljcima opisao je u knjizi 'Poluvrijeme' libanonski nogometni novinar i pjesnik FAVZI JAMIN. Knjiga je svojevrsni dnevnik nogometnog Bejruta tijekom libanonskoga građanskog rata koji je trajao do 1975. do 1990. godine.

Veznjak Jamin nogomet je počeo igrati 1970.-ih u manjim libanonskim klubovima, a karijeru završio 1990.-ih upisavši par nastupa za libanonsku nogometnu reprezentaciju tijekom kvalifikacija za Svjetsko nogometno prvenstvo. U knjizi 'Poluvrijeme' britko i intenzivno priopovijeda o prožimanju nogometa i politike, o sektaškim bitkama za koje su uniforme nosili nogometni, o ekonomiji ispod kože rata, o nogometu vladajuće klase naspram onoga koji se igrao među ruševinama i na ulicama geta. Za jedne je nogomet bio samo jedan od alata za sijanje smrti, za druge udah u mogućnost (drugačijeg) života. Kao što su izvlačili tijela iz ruševina, tako su izvlačili i poderane lopte, pa ih krpali, dijelili, s njima se igrali duž zabranjenih linija.

U većini domova podijeljenog Bejruta, na zidovima i na noćnim ormarićima, najistaknutije su bile slike nogometnika. Ne političara, ne religijskih vođa, ne svetaca. Nogometni su bili zadnje uporište zajedničkog divljenja, a Jamin čitatelje oporo vraća na činjenicu da se radilo o običnim smrtnicima. Bilježi tako smrti nogometnika tijekom 15 godina rata, među kojima i brojna samoubojstva, uključujući jednog lokalnog igrača koji se objesio vezicama svojih tenisica.



Igralište na plaži
Ramlet Al Bejda
(Foto: Ivana Perić)

Liga kampova pokrenuta je u Bejrutu prije skoro 20 godina, malo prije izraelskog napada na Libanon 2006. Liga je otvorena sa šest timova iz različitih palestinskih izbjegličkih kampova: Sabre, Šatile, Burj Al Barajneh. Godinama se širila, pa sam 2016. na sklepanom igralištu na krovu zgrade u Šatili imala sreću gledati natjecanje 16 klubova za koje su igrali uglavnom tinejdžeri. Liga više nije bila samo za Palestine, u nju su se uključile i mnoge sirijske izbjeglice iz bejrutskih kampova i predgrađa. U Šatili se nogomet igra otkad je Šatile, a kako je od 1948. mali izbjeglički kamp prevrastao u geto u kojem živi više od 30.000 ljudi, uske i načrckane ulice za nogomet su postale posve nepraktične pa su igrališta osvanula po krovovima zgrada. Zaštiti mreža nema pa je najgore kad lopta odleti s krova petokatnice. A onda ipak ispadne da i nije najgore, jer često će je neko hitro dobaciti s ulice prema najbližem balkonu, pa s tog balkona dalje uvis i na kraju natrag na krov. A kako mi reče jedan od trenera, 'najgorem slučaju, lopta je poklon, pa najgoreg slučaja ni nema'.

Kalendarski je službeno otvorena nova 2024. godina. Ispratio se zalazak sunca na Ramlet Al Baidi, jedinoj preostaloj javnoj plaži u Bejrutu. Svjetlost se prelamala po stativama golova ofarbanih u žuto. Večernji trening održavao je dio članova libanonske reprezentacije nogometa na pijesku. Od zujanja izraelskih dronova sa šetnicama iznad plaže nisam čula zvuk trenerove zviždaljke. Najveći uspjeh libanonske reprezentacije nogometa na pijesku treće je mjesto na Azijskim igrama u sportovima na plaži održanim 2016. U borbi za brončanu medalju pobijedili su tada reprezentativce Afganistana i kući donijeli prvu medalju u povijesti Libanonskog nogometnog saveza za bilo koju mušku reprezentaciju (nogomet, futsal, nogomet na pijesku). Na plaži na kojoj su trenirali zimu i novu godinu sada u šatorima dočekuju izbjeglice. ●

GORSKI KOTAO

PIŠE Valentina Vukadinović



Bundevasta karubnjača

Na nedavno održanoj dvadesetoj Bundevjadi sam imala gastro kutak gdje se moglo kušati nekoliko jela, kruha, namaza i kolača s bundevom. Jedna od posebno aromatičnih slastica je bila i ova bundevasta karubnjača s domaćim kvascem odnosno starterom. Iza naziva se krije dizano slatko tijesto (poput onoga za makovnjaču ili orehnjaču) uz dodatak pirea od pečene bundeve, a u nadjevu je karub ili rogač, također s dodatkom pirea pečene bundeve i naranče. Ono što me oduševilo su prekrasna žuta boja, sočnost tijesta i nadjeva, čemu je doprinijela bundeva te miris starinske slastice koji miluje naša sjećanja i nepca.

Recept koji i inače koristim za dizana tijesta ovog tipa je starinski, samo sam ga prilagodila svom domaćem kvascu i dio tekućine sam zamjenila pireom pečene bundeve. Koristila sam vrstu poznatu pod imenom prinčeva kruna (zeleno sivkaste kore i žutog mesa), a dobre su i muškatna te hokaido.

Sastojci za tijesto

600 g glatkog pšeničnog brašna
50 g oštrog pšeničnog brašna
150 ml mlakog mlijeka
300 g pirea pečene bundeve
100 g šećera
80 g maslaca
2 žumanjka
pola žličice soli
120 g čvrstog, bijelog startera ili domaćeg kvasca (možete koristiti 25 g svježeg ili vrećicu i pol suhog)
naribana narančina ili limunova korica

Za nadjev od rogača

400 g mljevenog rogača
150 ml kipućeg mlijeka
3 do 4 žlice pirea pečene bundeve (ovisno koliko će rogač upiti)
100 g šećera
sok i korica naranče
snijeg od 2 bjelanjka i žličica ruma

Priprema

Maslac i jaja izvadite nekoliko sati ranije, maslac treba omekšati, a jaja neka

budu sobne temperature. Za tijesto ugrijte mlijeko u lončiću da bude mlako, dodajte brašno, žumanjke (bjelanjke spremite za kasnije), pire bundeve, aktivan domaći kvasac, šećer, sol, koriču naranče i umijesite sve skupa u glatko tijesto. To radim u kuhičkom robotu s kukom za tijesto. Nakon što je tijesto postalo glatko i gipko (pet do 10 min miješanja) pokrijte posudu i ostavite tijesto da se odmori nekih desetak minuta. Tek nakon što se tijesto opustilo dodajte maslac dio po dio. Mijesite još 10 min dok tijesto ne bude glatko, sjajno i dok se ne počnu stvarati niti (to je znak da se razvio gluten). Prekrijte posudu i ostavite da se diže. Nakon dva do tri sata možete tijesto spremiti na hladnu fermentaciju u hladnjak do idućeg dana. Ukoliko ćete peći istog dana, pričekajte da se tijesto skoro udvostruči. To će ovisiti o temperaturi prostorije (kod mene je bilo 24 stupnja i nakon šest sati dizanja sam krenula na nadjevanje kolača, a ukupno dizanje do pečenja je trajalo osam sati).

Dok se tijesto diže, pripremite nadjev. Za nadjev pomiješajte rogač sa šećerom i prelijte kipućim mlijekom. Dodajte narančinu koricu i sok, pire bundeve i rum te ostavite da se ohladi. U hladnu smjesu umiješajte snijeg od bjelanjaka. Isto tako možete pripremiti nadjev od maka.

Tijesto istresite na pobrađnjenu podlogu i podijelite na dva dijela. Od svakog dijela oblikujte pravokutnik tijesta koji nije rastanjite valjkom i rukama. Na svaki rasporedite nadjev. Zaroljte i stavite štruce na papir za pečenje u protvan ili na lim za pečenje. Pokrijte i ostavite da se diže još nekoliko sati ako je iz hladnjaka odnosno sat ili dva ako je tijesto sobne temperature. Premažite razmućenim jajetom, izbodite drvenim štapićem na par mesta i pecite u zagrijanoj pećnici na 160 stupnjeva oko do 45 do 55 minuta. Kad porumeni, gotovo je. Režite i poslužite tek kada se potpuno ohladi.

Dobar tek! ●

IMPRESSUM

Godina IV / Zagreb / petak, 8. 11. 2024.

Nada #070

Društveni magazin

SDF srpski demokratski forum

#070

IZDAVAČ
Srpski demokratski forum
Andrea RadakZA IZDAVAČA
Jelena NestorovićGLAVNA UREDNICA
Novosti
Andrea RadakUREĐENICA NADE
Tamara OpačićREDAKCIJA
Nikola Bajto, Vedrana Bibić, Katarina Bošnjak, Nina Čolović, Anja Kožul, Jelena Miroić, Ivana Perić, Olja Savićević Ivančević, Anja Vladislavljević i Valentina VukadinovićGRAFIČKI UREDNIK
Ivica Družak / FINALIZACIJADIZAJN
Parabureau / Igor Stanisljević i Tena KržanecNada je financirana sredstvima
Savjeta za nacionalne manjine
Vlade Republike HrvatskeREDAKCIJA
Draškovićeva 25
10 000 Zagreb
nada@sdf.hr
www.sdf.hr

Stogodnjak (763)

и била је резултат креације двојице истакнута београдска надреалиста – АЛЕКСАНДАР ВУЧО написао је стихове, а ДУШАН МАТИЋ био је аутор предвора, колажа и пратећих прозних текстова. — 'Подвизи' представљају један од примера авангардних фотопоетичких књига за децу. Редак су пример надреалистичког романа у стиховима, праћеног фотомонтажама – рекао је Башковић који је говорио и о мање познатим праксама београдских надреалиста те објашњавао њихову склоност ка обнови дјечје књижевности. Уједно је причао о естетским и идеолошким концептима које су београдски надреалисти стављали у службу револуције, с обзиром да су од почетка били лијево настројени. Башковић је говорио о надреалистичким концептима, а онда о Матићевим колажима и пратећим прозним описима из књиге те њиховој субверзивној улози унутар сувременог југославенског друштва.

На kraju је Башковић говорио како су у рату (КОЧА ПОПОВИЋ) и након њега, београдски надреалисти имали важну улогу у социјалистичком друштву. Коча Поповић био је дугогодишњи револуционар, партизански командант и руководилац, као и МАРКО РИСТИЋ који је дјеловао у дипломацији. Оскар Давичо је уз богато стваралаштво низ година био уредник у издавачким кућама. Што се 'Подвига' тиче они су у 50-им и 60-им доживјели два издања.

Тема касније расправе био је и текст ИВАНЕ МОМЧИЛОВИЋ о знанствено-фантastično-dječjem-utopističkom роману у наставцима 'Мала Зора, Шетња кроз будућnost'. Роман потписан псеудонимом Мала Зора објављен је у Едицији Југославија 'Непредвидива прошлост будућnosti' био је јединствени примјерак дјечје пролетерско-знанствене фантастике, по готово што је настајао у вријеме забране комунистичког дјеловања, речено је у разговору.

'Мале Зоре', у роману насталом прије сто година, жељену будућност пројицира у средиште друштвене и политичке еманципације да би школу будућности градила од знатиље, маште, осјећања слободних, једнаких, солидарних и побуњених људи, отвара и она питања која се тичу политичких традиција и друштвених пракси.

■ Ненад Јовановић

‘Женска’ Кестенијада

Удружење Напредна жена из Великог Поганца организовало је културно-гastroномску манифестацију

УДРУЖЕЊЕ Напредна жена из Великог Поганца организовало је традиционалну културно-гастрономску манифестацију Кестенијада. Као и сваке године, била је изузетно посјећена, богата културним програмом, народним јелима те изложеним старим етнотематичким предметима.



Наступ фолклораша

Манифестацију у културном дијелу ујећали су својим наступом млађи чланови Српског културног друштва Просвјета – пододбор Велики Поганец и њихова мушка пјевачка група. Нешто више рекла је једна од најзаслужнијих за њезино организовање Мирјана Гојковић, чланица удружења Напредна жена. — Ове године је 19 година од како сам у удружењу. На манифестацији било је нас је око 130, већином жена из других удружења и гостију. Ево, по први пут нам је био и саборски заступник Томислав Голововић. Драго нам је и што нас је посетила госпођа етнологија ВЕСНА ПЕРШТИЋ. Мушка пјевачка група Поганчани је отпјевала неколико пјесама а чланови СКД Просвјета – Пододбор Велики Поганец су нам отпlesали кореографију под називом Игре из околине Лесковца. Послије тога је била богата вечера, музика и плес, а сви су имали прилику уживавати у изложеним традиционалним јелима, пићима и разним рукотворинама – рекла је Мирјана.

Овом догађају присуствовали су представници Вијеће српске националне мањине Копривничко-крижевачке жупаније, вснм-а Општине Расиња, УABA Општине Расиња, Ловачког удружења Вепар Велики Поганец, ош Андрија Палмовића из Расиња те други грађани.

■ З. В.

Марљиви истраживач

Карловчанин Дарко Гојковић истражио је многа од 255 стarih православних почивилишта на Кордуни

Српско-православна гробља на Кордуну уцртана на катастарске карте Аустро-Угарске монархије из 1862. године' био је назив предавања што су га заједнички организирали Вијеће српске националне мањине града Карловца и карловачки пододбор Српског културног друштва Просвјета. Повијесни преглед гробља и резултате свог теренског истраживања презентирао је ДАРКО ГОЈКОВИЋ (1967.), електротехничар по струци, планинтар и љубитељ природе из Карловца, поријеклом из Зимића на Кордуну. Поријекло оца и

дједовина на Кордуну су му били главни мотив за ово истраживање, а као љубитељ природе добро познаје терен.

Проучавајући аустроугарске карте, уочио је низ уцртаних гробала и схватио да би било штета не евидентирати их за будућност. Циљ му је био увидјети у каквом су стању споменици на тим гробљима. Повијест га је почела јаче привлачити уназад три године, а посао с гробљима је направио релативно брзо, за пола године, јер су му добро познати кордунашки топоними. Све је сам финансирао, а истраживање је описано на десет страница.



Истраживање је описано на десет страница – дарко Гојковић

Аустрија је и давно прије била уређена држава што се види из карата с уцртаним гробљима па се и данас катастарски уреди користе њима. Гојковић је истраживао само она гробља која су била уцртана у картама из 1862. године. Стање тих гробала је адекватно њиховој старости и налазе се углавном по шумама. Како нису одржавана кроз низ година су зарасла. На пример, истиче Гојковић, Карловач је стар 444 године а најстарије гробље, оно католичко је старо 203 године па је питање где су људи 241 годину сахрањивани.

Још се може повући једна занимљива паралела: ова гробља су уцртана прије 162 године и нитко их није дирао, а данас ако се гробна накнада не плати десет година губи се право укопа и након других десет године гроб буде прекопан. Гојковић сматра да то говори о духу времена у којем живимо, што је повезано с економијом и капитализmom, не само у Хрватској. Зато, каже он, морамо бити поносни на своје претке који тако нешто нису радили.

Уцртаних православних гробала је 255 на Кордуну, а то обухваћа подручја градова Карловца и Слуњ те општине Крњак, Војнич, Вргинмост, Раковица, Цетинград, Бариловић те мање дијелове општина Топуско и Тоуњ. Гојковић напомиње да је обишао преко 200 гробала и да му је преостало за обићи педесетак њих.

Аутомобилом и мотором долази преко кордунашких гудура до гробала која су редовито смјештена на узвисинама. Жеља му је направити попис до краја, евентуално га негдје публицирати и остатићи Архиву Срба. На подручју Кордуна, у склопу Горњекарловачке епархије, има тридесетак цркава и занимљиво је то да људи нису сахрањивани уз цркве.

■ М. Ц.

8. 11. – 15. 11. 1924: до нових избора за Народну скupštinu preostala su tri mjeseca. Za Narodnu skupštinu bira se 313 poslanika: u Srbiji 112, Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu 66, Bosni i Hercegovini 48, Banatu, Bačkoj i Baranji 34, Sloveniji 25, Dalmaciji 16, Crnoj Gori 7, Beogradu i Zagrebu po dva i Ljubljani jedan. Izbornih je okruga 53, čemu treba još dodati i izborne jedinice Beograda, Zagreba i Ljubljane. Podsjeća se da su na prve izbore u Jugoslaviji (za ustavotvornu skupštinu) izašle 22 stranke, sa svega 2.480.000 birača, ali je glasanju pristupilo samo 1.607.267 birača ili 64,95 posto.

* готово cjelokupna zajednica likovnih umjetnika u Jugoslaviji digla je glas protiv beogradske izložbe anonimnog ruskog slikara Hansena pod pokroviteljstvom 'Jadranske straže'. Razlog: umjetnička vrijednost ispod je svakog prosjeka. Hansen je u svijetu ozbiljnog slikarstva potpuno nepoznat, svojim je slikarijama obmanuo javnost... Spominje se tako i podatak da se otkupi Hansenovih slika kreću i preko 100.000 dinara, dok se domaće umjetnike vrednuje s mizernih 10.000... Umjetnici također prigovaraju 'Jadranskoj straži' što je uopće preuzeila pokroviteljstvo nad izložbama...

* sredinom lipnja 1919. godine u bokokotorskom predjelu zvanom Oštret, pet milja od Herceg Novog, pod nerazjašnjenim je okolnostima potonuo austrougarski ratni brod Franc Jozef. Svršetkom rata u Boku kotorsku prvi su od saveznika ušli Francuzi i zaplijenili cjelokupno brodovlje, a među njima i dobro očuvanog Franca Jozefa. Na njega su odmah prenijeli municiju sa svih ostalih usidrenih neprijateljskih brodova, opteretivši ga tako s novih nekoliko hiljada tona. Bojeći se eksplozije, brod su Francuzi ipak izvezli na otvoreno more. To je bilo 17. lipnja 1919. a već sutradan ga više nije bilo na površini. Vjeruje se da su ga po noći potopili talijanski podvodni špijuni, koji su mu se neopreženo prikrali i, dok je cijela posada spavala, otvorili sigurnosne ventile. Sada, pet godina kasnije, Jugoslavija je Franca Jozefa željela izvući na površinu i za to angažirala nizozemsко-njemačko specijalizirano društvo Velsen. Učinili su sve, kako kažu predstavnici društva, da bi ga podigli s dubine od oko 50 metara. Brod su omotali čeličnim lancima, a u njegove dijelove usisan je i zrak sa posebnog plovvećeg doka. Ali, kad je već bio na površini, lanci su popucali.

* iz Beograda ova vijest: 'Obrana osuđenog francuskog kapetana Carlieria, osudenog za umorstvo svoga švicarskog prijatelja Isellia u beogradskom hotelu 'Palace', učinila je novi korak u nastojanju da obnovi proces, poduprijevši to novim važnim dokazom. Isellia je, kako se navodi, ubio netko drugi, a ne Carlier. Za takvu svoju tvrdnju navodi se da su nađeni tragovi u sobi ispod Carlierove, kao i trag ljestava na balkonu po kojem se daje naslutiti da je ubojica pucao izvana, kroz otvoreni prozor. Isto tako je utvrđeno da je postojala i kopija ključa vrlo komplikirane brave na Carlierovoj sobi, što istražni organi nisu ustanovili...'

■ Đorđe Ličina

Ko to tamo koči?

Izvještaj Europske komisije ističe spor napredak Srbije prema članstvu, navodeći da su redovni i izvanredni izbori usporili nužne reforme. Ocjena o usklađenosti s vanjskom politikom EU-a je kritična, a iz Bruxellesa Srbiji poručuju da moraju ubrzati reforme

AMBASADOR Europske unije u Srbiji EMANUELE GIAUFRET objelodanio je da su mu srpski predsjednik ALEKSANDAR VUČIĆ i premijer MILOŠ VUČEVIĆ potvrdili da se u Srbiji neće tako skoro održati novi izbori. Vučić i Vučević uvjerili su europskog ambasadora da izbora u Srbiji neće biti u razgovorima koje su vodili dok im je predavao ovogodišnji Izvještaj Europske komisije o Srbiji. U njemu je pak dominantna ocjena da je Srbija u proteklih godinu dana učinila jedva vidljiv pomak prema članstvu u EU-u, a jedan od glavnih razloga što zacrtane i predložene reforme u pregovaračkim poglavlјima nisu provedene su redovni i izvanredni izbori koji su se u valovima održavali nakon opozicijskih uličnih prosvjeda zbog masovnih ubojstava u beogradskoj osnovnoj školi i selima kod Mladenovca.

Europska komisija ocijenila je da je izborna blokada vlade i parlamenta prije svega zaustavila reforme u područjima vladavine prava, pravosuđa, izbornog zakonodavstva, medijskih sloboda i jačanja demokratskih institucija u kojima je Srbija ostvarila mali ili nikakav pomak. Izbori su prema ocjeni Bruxellesa najviše naštetili srpskim pregovorima o članstvu u Uniji, a kako je vladajuća koalicija Srpske napredne stranke na njima zadрžala i ojačala svoju vlast sada ima priliku ubrzati provodenje reformi i u godinama u kojima neće biti izbora potvrditi svoje deklarativno strateško opredjeljenje o pristupanju Srbije u članstvo Europske unije.

Većina medijskih i drugih srpskih analitičara tvrde da je ovogodišnji Izvještaj EK-a o Srbiji oštriji nego lanjski, a svoju tvrdnju ponajprije potkrepljuju citiranjem dijelova iz Izvještaja u kojima piše da je među kandidatima za članstvo 'Srbija jedina koja se nije u potpunosti uskladila s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a', odnosno da 'nije uvela sankcije protiv Rusije, da je zadražala odnose na visokoj razini s tom zemljom te da je intenzivirala odnose s Kinom, što otvara pitanja o njezinu strateškom smjeru'.

Malo tko, međutim, procjenjuje da će 'oštriji ton' iz Bruxellesa utjecati na srpske vlasti da i godinama prije ulaska u članstvo Unije usuglose svoju i briselsku politiku prema Rusiji i Kini. Uostalom, i vanjska i sigurnosna politika EU-a skloni je promjenama i zaokretima zbog čega i srpska usuglašenost ne ovisi samo o politici Beograda. Njezin ovogodišnji pad usuglašenosti s 53 na 51 posto posljedica je uvođenja novih paketa sankcija Rusiji, a i porast usuglašenosti mogao bi se dogoditi ako ih EU u eventualnim pregovorima o zaustavljanju rata u Ukrajini počne ukidati.

I Europska komisija je toga svjesna, pa je usvajanjem Plana rasta za zapadnobalkanske kandidate za članstvo njihovo integriranje u zajedničko europsko tržište odvojila od procesa usuglašavanja s europskom vanjskom i sigurnosnom politikom. Prioritet u Planu rasta su reforme kojima se srpska i druge zapadnobalkanske ekonomije usklađuju s europskom, ali uz bok im stoje i reforme koje se odnose na razvoj i ja-

čanje demokracije i vladavine prava. Donošenjem Reformske agende koju je potvrdila i Europska komisija, Srbija se obavezala da će do 2027. realizirati 99 reformskih mjeru kojima će ubrzati otvaranje i zatvaranje svih pregovaračkih poglavila koja nisu neposredno povezana s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a i pregovorima Beograda i Prištine o normalizaciji odnosa koji su njezin specifičan uvjet za pristupanje u članstvo EU-a.

Ovogodišnji Izvještaj Europske komisije o Srbiji preciznije od prethodnih godišnjih izvještaja bilježi da se Srbija prema članstvu u EU-u kreće različitom brzinom na nekoliko kolosijeka: njezina ekonomija solidnom se brzinom kreće prema europskoj, demokracija i vladavina prava napreduju kao puž, a vanjska politika uglavnom stoji u mjestu i zbog toga zaostaje za europskom. Srpske vlasti mirno su prihvatile takve ocjene iz ovogodišnjeg europskog Izvještaja. S većinom su se i javno složile, a pomirljivost im je olakšala i ocjena da su 'prevremeni izbori i prekid u radu vlade i parlamenta usporili napredak reformi'.

Europska komisija je tom ocjenom zapravo poručila da je i opozicija forsiranjem masovnih prosvjeda i provociranjem izvanrednih izbora doprinijela usporavanju srpskih pristupnih pregovara, a prihvaćanjem Reformske agende obznanila da od svih u Srbiji očekuje da je realiziraju u okvirima parlamentarne, a ne ulične demokracije i neprestanim provociranjem i održavanjem izvanrednih izbora. Jer, poručuje Bruxelles,

'potrebna je snažna politička volja, efikasno planiranje i koordinacija politike, kao i dovoljni ljudski i finansijski resursi za pristupanje EU-u u svim uključenim institucijama, kako bi Srbija mogla da ubrza pregovore o pristupanju EU-u'.

Čak i u onim dijelovima Izvještaja Europske komisije u kojima se direktno obraća srpskim vlastima, istovremeno se provlači i kritika opozicije, pa i one nominalno proeuropske. Kad EK-a, na primjer, od srpskih vlasti traži da 'mnogo aktivnije i objektivnije komuniciraju o pristupanju Uniji' i da se 'suprotstave dezinformacijama u nacionalnim medijima', taj naputak vladajućoj naprednjačkoj koaliciji smješta se i u kontekst ovogodišnjih protutilitiskih prosvjeda na kojima je opozicija optuživala Vučićev režim da zbog očuvanja vlasti dopušta Europskoj uniji i pojedinim njezinim članicama da koloniziraju Srbiju.

U prvim reakcijama na Izvještaj EK-a o Srbiji, opozicijski lideri čudom se čude zašto lideri Unije još uvijek surađuju s Vučićevim režimom kad, eto, Srbiju drži daleko od EU-a, a ne pada im napamet da prihvate prijedlog Bruxellesa da pristupne pregovore i provedbu Reformske agende iskoriste da institucionalno mijenjaju Srbiju i stvaraju uvjete za redovne demokratske promjene vlasti i njezin ulazak u članstvo EU-a. Opozicija je skoro dvije godine pokušavala prosvjedima i izazivanjem izvanrednih izbora srušiti vlast Vučićevih naprednjaka, pa i uz djelomičnu podršku iz Europske unije, ali je doživjela poraz. U međuvremenu je i ono što je dobila na izvanrednim izborima, veću zastupljenost u parlamentu, preko noći počela rasipati, cijepajući se i dijeleći u manje parlamentarne frakcije koje se međusobno glože i jedna drugoj svakodnevno podmeću nogu.

Europski ambasador Giaufret zato se i užda u Vučićevu i Vučevićevu najavu da izbora u Srbiji neće biti jer ni srpske vlasti više neće imati objektivne razloge da odgađaju realizaciju reformskih mjeru koje su sada pojedinačno popisane u Reformskoj agenci, s definiranim rokovima realizacije i zatvartim periodičnim analizama njihove uspješnosti o kojoj će ovisiti dinamika povlačenja 1,6 milijardi eura namijenjenih Srbiji u zapadnobalkanskom fondu rasta. Opozicija tek mora shvatiti da je Bruxelles poziva da se s ulice vrati u parlament i u njemu sjedne za vrat vladajućoj koaliciji kako bi Reformsku agendu provela u djelo i ubrzala proces pristupanja u članstvo Unije. ■



Miloš Vučević s ambasadorom EU-a u Srbiji Emanueleom Giaufretom (Foto: Miloš Tešić/ATAimages/PIXSELL)

Trijumf nevolje

Trumpovim povratkom na vlast vjerojatno je napravljen korak ka još opasnijem i nesigurnijem svijetu, s ekstremnom desnicom osnaženom i u SAD-u i globalno. Umjesto da se zgraža nad rezultatima izbora, liberalni establišment bi uradio dobro ako bi razmislio o vlastitim zaslugama za takav razvoj

Pobjeda koju slave autokrati diljem svijeta (Foto: Carlos Barria/Reuters/PIXSELL)



IAKO su američki predsjednički izbori održani 5. studenog unaprijed unisono proglašavani jednima od najneizvjesnijih ikada, uključujući i na stranicama Novosti, pa se predviđalo da bi se utvrđivanje pobjednika moglo čekati danima, u stvarnosti se i prije sljedećeg jutra doznao kako se on zove DONALD TRUMP. Osudenik za falsifikaciju poslovnih dokumenata, optuženik za urotu s ciljem rušenja rezultata prethodnih predsjedničkih izbora, političar koji je pozivao na kršenje američ-

kog ustava, najavljivao progon političkih protivnika, masovne deportacije milijuna migranata i slanje vojske u Meksiko, čovjek poznat po rasističkim i seksističkim ispadima, pobijedio je KAMALU HARRIS u utrci za 47. predsjednika SAD-a. Od sedam takozvanih *swing states* o kojima je ovisio rezultat izbora – odnosno, pobjeda u nekoliko njih bila bi dovoljna – Trump je već u izbornoj noći pobijedio u Sjevernoj Karolini, Georgiji, Pensylvaniji i Wisconsinu. U trenutku dovršetka ovog teksta nisu objavljeni konačni

rezultati u preostalim saveznim državama, no sva je prilika da je većinu glasova dobio i u ostale tri – Michiganu, Nevadi i Arizoni. Osim što je i bez njih osigurao 277 elektorskih glasova – sedam više od 270, koliko ih je potrebno za pobjedu – Trump je pobijedio i po broju glasova građana na nacionalnoj razini. Uкупno, dobio ih je oko pet milijuna više od Harris, odnosno 71 milijun naspram 66, koliko je dobila kandidatkinja demokrata. Za razliku od svoje prve pobjede iz 2016., kada je većinsku podršku građana osvojila HILLARY CLINTON, sada Trump može opravdano tvrditi da iza njega stoji većina Amerikanaca, barem onih koji su izasli na izbore. Njegovu pobjedu upotpunjaju činjenica da su na paralelno održanim izborima republikanci preuzeли kontrolu nad Senatom i zadržali većinu u Zastupničkom domu Kongresa.

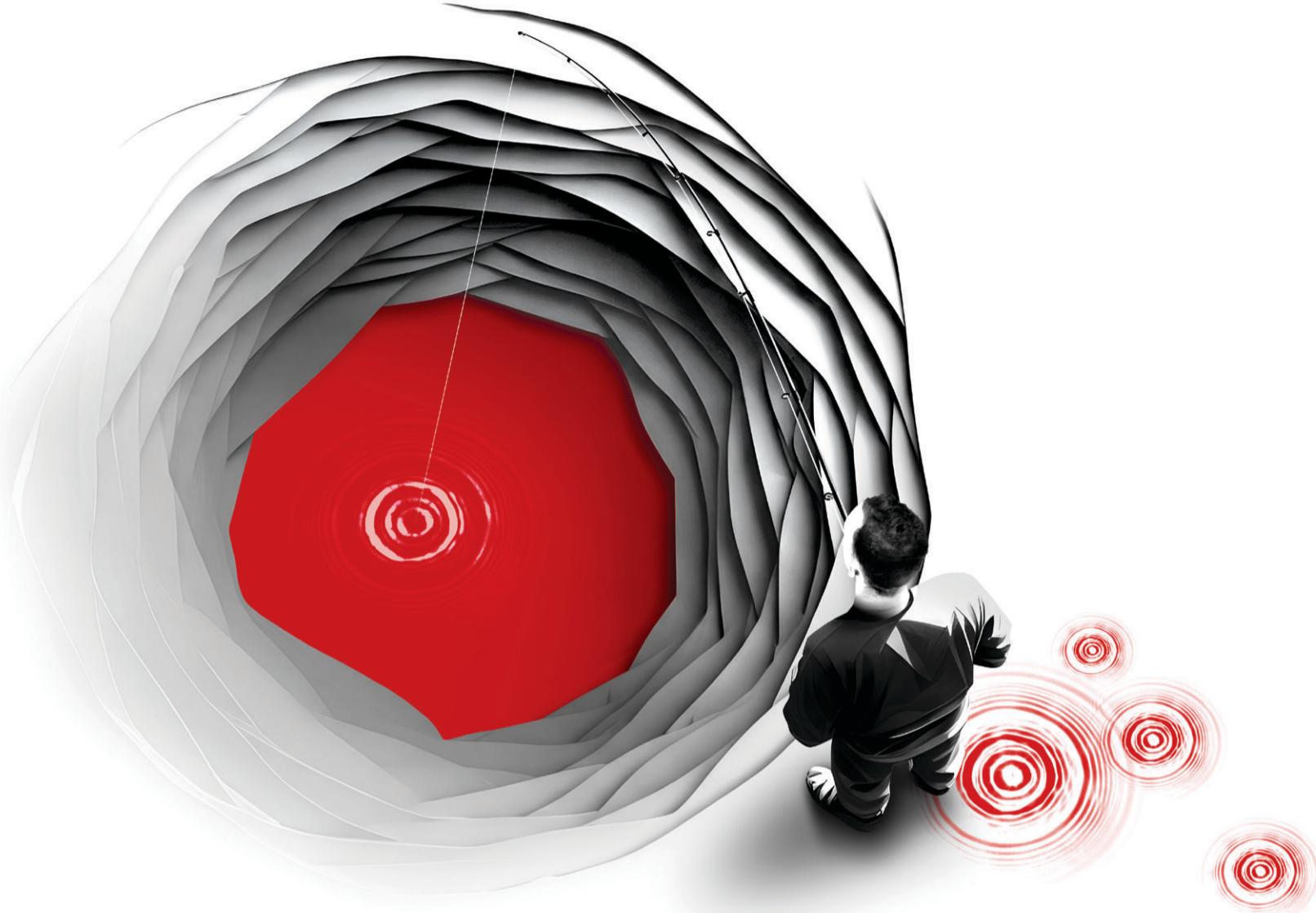
Donald Trump pokazao se vrlo respektabilnim političkim stvorenjem. Nakon gubitka izbora 2020., kada je doslovce prisiljen da odstupi s vlasti, tašti i obijesni milijarder nije prihvatio poraz. Dosljedno je ponavljao kako je pokraden, a tijekom naredne četiri godine uvelike je izmijenio Republikansku stranku i podvrgnuo je svojoj volji. Njegovu upornost ni najmanje nije pokolebao – što više, upravo suprotno – fakt da je u četiri odvojena procesa optužen za ukupno 88 kaznenih djela. Njegovu odlučnost i uvjerenje njegovih sljedbenika još je više ojačalo to što je 13. srpnja nedaleko od Butlera u Pennsylvaniji preživio pokušaj atentata. Fotografija na kojoj Trump – dok ga agenti tajne službe pokušavaju skloniti s pozornice, a s uha mu se cijedi krv – prkosno zamahuje pesnicom i poziva na borbu ušla je u povijest. Trump zapravo nije pobijedio jednog, nego dvoje demokratskih protukandidata. Nakon što se krajem lipnja u televizijskoj debati potvrdilo ono što su mnogi sumnjali – da 81-godišnji JOE BIDEN više nije dorastao obavljanju predsjedničke funkcije – demokrati su na konvenciji u kolovozu doslovce u zadnji tren promijenili kandidata. U bitku su gurnuli dva desetljeća mlađu Kamalu Harris, koja je gotovo do samog kraja uživala prednost u anketama. No nakon prljave kampanje u kojoj nije prezao od uvreda, na kraju je trijumfao 78-godišnji Trump. Postao je prvi bivši predsjednik još od GROVERA CLEVELANDA s kraja 19. stoljeća koji se nakon izbornog poraza uspio vratiti na vlast.

Za Trumpovu pobjedu uvelike su međutim zasluzni sam Biden i ostatak vodstva Demokratske stranke, a prije svega okorjele politike demokrata. Osim što se još uvijek aktualni predsjednik odupirao povlačenju iz nove utrke sve dok nije bilo prekasno, usporedno je većina demokratskog establišmenta prikrivala njegovo zdravstveno stanje. Na stranačkoj konvenciji u kolovozu Harris nije imala protukandidata, s obzirom na to da se većina unaprijed usuglasila oko njenog izbora. Određen broj glasova sasvim je sigurno odnijela činjenica da Washington posljednjih godina dana nije pretjerano maknuo prstom kako bi Izrael zaustavio u masovnom ubijanju Palestinaca: etiketa *genocide* Joe koju su prosvjednici nadjenuli Bidenu svakog je dana sve utemeljenija. Ni Harris nije dala naslutiti da će voditi dramatično drugačiju politiku. Ucjenjivala je neistomišljenike, bahato poručujući prosvjednicima kako moraju ili glasati za nju ili će na vlast dovesti Trumpa. Ispostavilo se da dio demokrata nije spreman pristati na tu ucjenu, poput prve članice Zastupničkog doma palestinskog potrijekla RASHIDE TLAIB iz Michigana, koja je odbila podržati Harris. No koliko god vanjska politika demokrata bila odiozna, većini američkih građana vjerojatno je pri glasanju mnogo presudnija ekonomski situacija. U skladu sa svojim upadljivim pomicanjem

udesno na svim poljima i dodvoravanjem republikancima, vidljivim i u žicanju potpore od figura kao što je DICK CHENEY, žestoki pobornik ilegalne invazije na Irak, Harris je politiku promijenila i u tom pogledu.

Na demokratskoj konvenciji u kolovozu jedan od govornika bio je i SHAWN FAIN: predsjednik sindikata United Auto Workers govorio je o tome kako korporativna pohlepa radničku krv, znoj i suze pretvara u dionice s Wall Streeta i direktorske premije. Kampanja Kamale Harris najavila je niz politika usmjerenih na ublažavanje stambene krize, suzbijanje dizanja cijena i podizanje minimalne plaće. Istraživanje njujorškog Centra za politike radničke klase, časopisa Jacobin i anketarske tvrtke YouGov pokazalo je da takve poruke na naročito dobar odaziv nailaze kod sindikalno organiziranih radnika, takozvanih plavih ovratnika, odnosno radnika koji obavljaju manualne poslove, te glasača bez diplome. Upravo su to skupine među kojima je Harris zaostajala za Trumpom. ‘Unatoč ovim jasnim nalazima, Harris se posljednjeg mjeseca kampanje udjila od antielitističkih ekonomskih poruka te povukla ili smanjila naglasak na neke od svojih popularnijih politika, odgovarajući na pritisak poslovne zajednice’, ističe MILAN LOEWER iz spomenutog Centra u tekstu naslovljenom ‘Ako Harris danas izgubi, to je zato što nije krenula na ekonomsku elitu’. Navedeno istraživanje pokazalo je da su snažno populistički i progresivno orientirane poruke izazvale bolji odaziv ispitanika nego sve ostale, uključujući one o važnosti dostupnosti pobačaja ili opasnostima ilegalnih migracija – i one o ugroženosti demokracije. Pa ipak, ‘demokrati su se još jednom odlučili na vrlo riskantnu odluku da će im ugadanje umjerenim, fakultetski obrazovanim biračima donijeti više potpore nego što će izgubiti u radničkoj klasi’. Odnosno, stigli su većinu karata na proglašavanje Trampa fašistom koji će u Sjedinjenim Državama uništiti demokraciju. Na stranu rasprave o opravdanosti takve etikete, ono što ta ucjena glasača uvelike prešuće jest to da sama Demokratska stranka, kako je u časopisu London Review of Books opisao CHRISTIAN LORENTZEN, funkcionira kao ‘stranka rada i kapitala, stranka dužnika i bankara, stranka koja izruguje Ivy League (udruženje najprestižnijih sveučilišta, op. a.), ali je uglavnom vode diplomci Ivy Leaguea, stranka koja se zalaže za imigrante i za sigurnost granica, stranka insajdera i marginaliziranih, stranka antimonopolista i Silicijske doline’, kao i ‘stranka koja se suprotstavlja fašizmu, ali potiče genocid’.

Svakako, na vlast je došao ne samo mizogini ljubitelj autoritarizma i neograničene moći, nego i zakleti pobornik neobuzdanog *big businessa* i neprijatelj radničkog organiziranja. Posljedice će lako moguće biti pogubne i za američku demokraciju i radnike. Dovoljno je prisjetiti se da su među Trumpovim saveznicima ELON MUSK i JEFF BEZOS. Na međunarodnom planu, njegovu pobjedu proslavljaju autoritarni autokrati od JAIRA BOLSONARA DO ALEKSANDRA VUČIĆA, klaunovi od BORISA JOHNSONA DO MISLAVA KOLAKUŠIĆA, kao i BENJAMIN NETANJAHU, koji bi imao što raditi na klupi optuženika za ratne zločine (nasuprot uobičajenoj propagandi, Moskva je nešto suzdržanija). Daleko od toga da je pod Bidenovom administracijom međunarodni poredak bio na dobrom putu, no Trumpovim povratkom na vlast vjerojatno je napravljen korak ka još opasnijem i nesigurnijem svijetu, s ekstremnom desnicom osnaženom i u SAD-u i globalno. Umjesto da se zgraža nad rezultatima izbora, liberalni establišment bi uradio dobro ako bi razmislio o vlastitim zaslugama za takav razvoj.



Naftne mrlje na savjesti

Iako se Azerbajdžan, domaćin ovogodišnjeg COP-a, pozicionirao kao partner u energetskoj tranziciji, njegovi planovi za povećanje proizvodnje fosilnih goriva i nedostatak transparentnosti otkrivaju licemjernu prirodu te uloge. Porast lobiranja i sumnjivih političkih praksi produbljuju pitanja o namjerama svjetskih vođa i njihovoj odgovornosti prema održivom razvoju.

DVADESET deveta po redu međunarodna konferencija o klimatskim promjenama (COP 29) održat će se, kao i ona prošlogodišnja, u jednoj petrodržavi, Azerbajdžanu. Lanjski je COP bio u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, jednom od najvećih svjetskih proizvodača nafta i plina, a domaćin konferencije bio je SULTAN AL DŽABER, ministar industrije koji je ujedno i predsjednik državne naftne kompanije Adnoc. Na konferenciji je zabilježen rekordan broj lobista industrije fosilnih goriva, koji su događaj shvatili kao izvrsnu priliku da po kuloarima sklapaju poslovne dilove s predstavnicima država. Budući da je u pitanju autokracija dinastijskog tipa, aktivista je, za razliku od lobista, bilo rekordno malo, a višednevna bitka oko temeljne formulacije zaključnog dokumenta završila je konsenzusom da se u njega uvrsti obaveza država da se posvete 'tranziciji' umjesto jače varijante o 'napuštanju' fosilnih goriva. Dogovor je predstavljen kao veliki uspjeh jer se u njemu uopće spominju fosilna goriva, inače vodeći izvor emisija stakleničkih plinova koji uzrokuju globalno zatopljenje, a Sultan Al Džaber za to je postignuće nagrađen ovacijama i zagrljajima. U međuvremenu prode još jedna godina, s rekordno razornim vrućinama, temperaturama mora, olujama, uraganima, poplavama i sušama, i eto nas uskoro na sljedećem COP-u u Azerbajdžanu, državi čijih 90 posto prihoda od izvoza i 60 posto ukupnih prihoda dolazi upravo od eksploatacije i prodaje fosilnih goriva.

S procijenjenim rezervama od oko sedam milijardi barela nafta i 2,5 bilijuna kubičnih metara plina, Azerbajdžan je otprilike 20. država svijeta po proizvodnji fosilnih goriva. Naftu crpi s kopna i iz mora, a plinsko polje Šah Deniz u južnom Kaspijskom moru jedno je od najvećih u svijetu. Proizvodi četiri puta više nego što mu je potrebno

za domaću potrošnju, a državna kompanija Socar surađuje s većinom najvećih svjetskih kompanija kao što su britanski BP, francuski TotalEnergies, ruski Tatneft i spomenuti emiratski Adnoc. Nafta se do turskih i crnomorskih luka transportira putem tri naftovoda od kojih je jedan u vlasništvu BP-a, dok je plinovodni projekt Južni plinski koridor namijenjen opskrbni Evropske unije. U cilju smanjenja ovisnosti EU-a o ruskom plinu, međunarodne finansijske institucije, među kojima prednjači Evropska investicijska banka, samo u posljednje dvije godine projekt su financirale sa 6,2 milijarde eura kredita.

Kada je prošle godine odlučeno da Azerbajdžan bude domaćin COP-a 29 vlasti te zemlje su, razumljivo, događaj shvatile kao idealnu priliku da operu svoj imidž zagadivača. No relativno nepoznata centralnoazijska bivša sovjetska republika, s većinskim muslimanskim stanovništvom, time je ujedno na sebe privukla pozornost, pa su i mnoge neugodne stvari isplivale u javnost. Štoviše, britanska nevladina organizacija Global Witness nedavno je objavila analizu o golemom porastu broja lažnih računa na društvenim mrežama povezanih s azerbajdžanskim vladom i pokrenutih u cilju kontrole PR štete. Međunarodna agencija za energiju još je prije tri godine konstatirala da – ako se želi postići cilj Pariškog sporazuma o dovodenju emisija stakleničkih plinova do 2050. godine na nulu, a time i zaustavljanja globalnog zatopljenja na 1,5 Celzijevih stupnjeva iznad predindustrijske razine – ne smije biti pokrenut nijedan novi projekt fosilne industrije. Azerbajdžan, međutim, u idućem desetljeću svoju proizvodnju plina namjerava povećati za trećinu, sa 37 na 49 milijardi kubičnih metara, a nova ulaganja iznositi će 37 milijardi eura. Državna kompanija Socar, navodi se u izvještaju organizacije Bankwatch, u posljedne tri godine potrošila je 300 milijuna dolara na istraživanja novih nalazišta nafte i plina, a procjenjuje se da će novi plinski projekti emisijama stakleničkih plinova doprinijeti s dodatnih 780 milijuna tona, što je usporedivo s dvostrukim godišnjim emisijama Ujedinjenog Kraljevstva. Socar je prošle godine gotovo 100 posto svojih kapitalnih investicija usmjerio upravo na nove fosilne projekte, a ostatak od nekoliko postotaka u projekte obnovljive energije, čime je, očigledno, zadovoljio formu potrebnu da postane domaćin klimatske konferencije.

Predsjednik Azerbajdžana ILHAM ALIEV, inače, bio je potpredsjednik Socara sve do 2003. godine, kada je naslijedio svoga oca na mjestu predsjednika države, a s obzirom na to da je Socar državna kompanija on imenuje članove njezinog upravnog odbora. Ministar ekologije, koji će biti domaćin COP-a, također je većinu svog radnog vijeka proveo u toj kompaniji, a sadašnji predsjednik Socara član je organizacijskog odbora COP-a. Ne bi, međutim, bilo fer svu kritiku svaljivati na jednu zemlju u razvoju kojoj su, kako je to nedavno rekao predsjednik Alijev, zalihe fosilnih goriva ‘dar od Boga’. Reagirajući na upite novinara o planiranom povećanju proizvodnje plina glasnogovornik COP-a rekao je, naime, da je to povećanje nužan ‘odgovor na zahtjev Evropske unije’, koja se Azerbajdžanu obratila nakon što se odlučila osloboditi svoje ovisnosti o plinu iz Rusije.

Iako je, naravno, dobro upoznata s aksiomom prema kojemu za postizanje ciljeva Pariškog sporazuma više ne smije biti novih fosilnih projekata, predsjednica Evropske komisije URSULA VON DER LEYEN sredinom 2022. godine otišla je u Baku i s predsjednikom Alijevim potpisala memorandum o razumjevanju, kojim se predviđa udvostručenje opskrbe EU-a plinom iz Azerbajdžana. U pismu koje je napisala uoči posjeta, Von



Državna kompanija Socar, navodi se u izvještaju Bankwatcha, u posljedne tri godine potrošila je 300 milijuna dolara na istraživanja novih nalazišta nafte i plina, a procjenjuje se da će novi projekti emisijama stakleničkih plinova doprinijeti s dodatnih 780 milijuna tona

der Leyen Azerbajdžan naziva ‘jednim od pouzdanih evropskih partnera’, najavljuje širenje Južnog plinskog koridora i izražava namjeru da se sadašnjih osam milijardi kubičnih metara plina u idućih nekoliko godina poveća na 20 milijardi. Predsjednica EK-a Azerbajdžanu je obećala i potencijalna ulaganja od dvije milijarde eura, sve to unatoč upozorenjima da Azerbajdžan zapravo nema kapaciteta da realizira taj sporazum te



Gubad Ibadoglu (Foto: VOA/Wikimedia Commons)

da možda već sada Evropskoj uniji prodaje ‘prepakirani’ ruski plin. Tu je tezu detaljno elaborirao azerbajdžanski ekonomist i istraživač energetskih tržišta na Londonskom ekonomskom fakultetu (LSE) GUBAD IBADOGLU u časopisu Foreign Policy Review. On tamo konstatira da Azerbajdžan, uz očekivani porast domaće potrošnje i planiranu dinamiku novih projekata, neće biti u stanju ‘realizirati svoje obaveze prema EU-u do 2027. godine a da ne kupuje dodatni plin od Rusije i Turkmenistana’. Odgovarajući na upite novinara o tom kuriozitetu, evropska povjerenica za energetiku KADRI SIMSON odgovorila je međutim da, za razliku od ruskih pojedinaca, ‘ruski plin nije pod evropskim sankcijama’. Gubad Ibadoglu je, inače, zbog svojih kritika režima u srpnju prošle godine uhapšen i optužen za ‘financiranje vjerskog ekstremizma’, a zatim zbog zdravstvenih razloga prebačen u kućni privator. On je jedan od oko 300 političkih zatvorenika u Azerbajdžanu, državi redovito nisko rangiranoj na ljestvicama neovisnosti medija i ljudskih prava, a visoko na ljestvici korupcije. Evropski sud za ljudska prava od 2001. godine zabilježio je 263 slučaja kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Usto, Alijev je pet mjeseci prije posljednjih izbora u veljači, na kojima je dobio 92 posto glasova, pokrenuo vojnu akciju za preuzimanje kontrole nad odmetnutom Republikom Gorski Karabah, čije se stanovništvo htjelo pripojiti susjednoj Armeniji. Područje je u siječnju nakon 30 godina vraćeno u međunarodno priznate granice Azerbajdžana. U procesu je izbjeglo gotovo cijelokupno armensko stanovništvo, više od 100 tisuća ljudi, što bi se moglo okvalificirati

Von der Leyen i Ilham Alijev u Baku 2022. (Foto: Presidential Administration of Azerbaijan/Xinua/PIXSELL)

kao etničko čišćenje. Unatoč tome, Baku se u sklopu skorašnjeg COP-a sprema organizatori i takozvano ‘COP primirje’, dan tijekom kojega bi se, kako predlažu organizatori, svi ratni sukobi koji se trenutno vode u svijetu privremeno obustavili.

Kada je riječ o korupciji, ni u vezi toga ne bi bilo fer kritizirati samo Azerbajdžan. Jednako kao i u slučaju opisanog klimatskog licemjerja, ni korupcije ne bi bilo bez prijemčivih uljudenih dužnosnika zapadnih zemalja, naročito onih iz EU-a. Naime u svibnju ove godine, pet mjeseci nakon što je odlučeno da će Azerbajdžan biti domaćin COP-a 29, u SAD-u je podignuta optužnica protiv demokratskog kongresmena iz Texasa HENRYJA CUELLARA zbog primanja mita od Azerbajdžana u zamjenu za lobiranje u korist Socara. Cuellar je optužen u sklopu istrage kompleksne korupcijske mreže nazvane Azerbajdžanska pronača novca, koju je još 2017. otkrila novinarska organizacija Projekt izvještavanja o organiziranom kriminalu i korupciji (OCCRP). To je istraživanje pokazalo da je vlada Azerbajdžana u periodu između 2012. i 2014. godine potrošila skoro tri milijarde dolara na podmićivanje zapadnih političara koji su zauzvrat glasali i obavljali druge poslove u koristi Azerbajdžana.

U siječnju ove godine podignuta je optužnica i protiv dvojice njemačkih političara, AXELA FISCHERA i EDUARDA LINTNERA, bivših članova konzervativnog parlamentarnog bloka CDU/SCU. Osim što su desetljećima bili članovi Bundestaga, Fischer i Lintner godinama su bili i članovi Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (PACE), tijela koje se između ostalog bavi izborom sudaca Evropskog suda za ljudska prava. Fischer je 2016. bio i izvjestitelj PACE-a za Armeniju, a optužnica obojicu tereti da su u zamjenu za utjecanje na odluke PACE-a u korist Azerbajdžana primili milijune eura mita, što direktno, što putem fiktivnih kompanija. Nakon što je protiv te dvojice u siječnju podignuta optužnica, PACE je odbio dodijeliti vjerojajnice delegaciji Azerbajdžana zbog, kako su rekli, nepoštivanja obaveza koje se tiču demokracije i ljudskih prava. Na to je predsjednik Alijev uzvratio demonstrativnom suspenzijom svoje zemlje iz članstva te organizacije, nakon čega se režimska represija protiv opozicije, medija, civilnog društva i sindikata dodatno pogorsala. ■

BRYAN GIGANTINO

Gruziji treba autonomno civilno društvo

Pokret koji želi biti autonoman i demokratski zapravo se treba odvojiti od nevladinog sektora, koji isključuje i marginalizira većinu, i od zapada. Radnici i siromašni u Gruziji nemaju nikakve veze s EU-om ili idejom europske Gruzije, djelomično zbog ekonomske isključenosti, ali i zbog ideologije proeuropske elite

GRUZIJA, mala kavkaska zemlja na mjestu gdje se dodiruju Europa i Azija, različite kulture i geopolitički utjecaji. Vladajuća stranka Gruzijski san na nedavnjim izborima dobila je jasnu podršku birača za nastavak politike balansiranja između EU-a, SAD-a, Rusije i Kine. Prozapadne nevladine organizacije i opozicija vode borbu protiv kursa vlade. O stanju u Gruziji razgovarali smo s BRYANOM GIGANTINOM, povjesničarom iz Kalifornije koji godinama živi u Tbilisiju, gdje izučava povijest SSSR-a i postsocijalističke politike te u suradnji sa SOPO JAPARIDZE, predsjednicom nezavisnog sindikata Solidarna mreža, vodi podkast posvećen sovjetskoj povijesti Kavkaza.

Što vas je dovelo u Gruziju? Kako izgleda život većine tamošnjeg stanovništva 33 godine nakon raspada SSSR-a?

Zanimaju me SSSR, postsovjetski prostor i Euroazija. Proveo sam neko vrijeme u Rusiji i u Ukrajini i preselio se u Tbilisi prije pet i pol godina. Gruzija je doživjela najveći pad životnog standarda od svih postsovjetskih država i imala je vrlo ekstreman oblik deindustrializacije i neoliberalizacije. Devedesete su bile obilježene etničkim sukobima i građanskim ratom, a nakon Revolucije ruža 2003. zaveden je vrlo autokratski neoliberalni režim pod MIHAJLOM SAKAŠVILIJEM. Njegov krug ljudi imao je jake veze s nevladnim sektorom koji je financirao zapad. Sakašvilijeva vlast se oslanjala na golem zatvorski sustav i masovna hapšenja. Bio je to ideo-loški vrlo neoliberalan režim koji je gradio državu u razdoblju unipolarne globalizacije pod vodstvom SAD-a.

Stvoren je niz strukturnih slabosti. Gruzija je izuzetno zavisna o stranim ulaganjima, o turizmu, nema domaću industriju, a u isto vrijeme je politički veoma oslonjena na zapad. Nevladine organizacije (NGO) i strane ambasade imaju velik politički utjecaj. Ove zavisnosti stvorile su situaciju u kojoj prosječni radnik ima vrlo nisku kupovnu moć, plaće su male, a emigracijska kriza ogromna. Ekstremne stope dolarizacije potkopale su snagu domaće valute. Dakle, Gruzija ima niz problema koji život većine čine vrlo teškim.

Atlantisti i atlanto-skeptici

Mejnstrim mediji pratili su izbore u Gruziji govoreći da je proruska stranka pobjedila proeuropsku oporbu. Odbacujete te termine i dijelite gruzijske političke stranke na atlantiste i atlanto-skeptike. Možete li objasniti zašto?

U svijetu se događaju velike promjene odnosa moći i brojni akteri, poput stranke Gruzijski san, zauzimaju kurs funkcionalne neutralnosti. Spremni su suradivati sa zapadom, ali ne žele ovisiti isključivo o njemu. U vezi rata u Ukrajini većina zemalja diljem svijeta je neutralna. Zemlje poput Indije, koje imaju dobre odnose sa zapadom, odlučile su da si neće pucati u nogu u ekonomskom smislu prekidanjem veza s Rusijom. Drugi važan faktor je taj što Kina u ovom razdoblju multipolarnosti postaje iznimno ekonomska moćna. Ekonomski aktivnosti gravitiraju novim akumulacijskim centrima, brojne države jednostavno žele odmak od američke vanjske politike koja se svodi

na kreiranje kriza, podržavanje Izraela i sl. Kad se dogodio rat u Ukrajini, razne snage na ljevici i na desnici počele su dovoditi u pitanje stav EU-a da nam treba jedinstvena mobilizacija protiv Rusije i da svi moramo pomoći SAD-u da obuzda Kinu. Države poput Mađarske i Slovačke tvrde da je to suicidalan pristup i Gruzijski san slijedi njihovu liniju. Iz tog razloga smatram da je napetost unutar EU-a bolje definirati kao sukob između atlantista i atlanto-skeptika. Gruzijski san ima pragmatičan pristup geopolitici i nije proruska stranka, upravo suprotno. Oni znaju da pokroviteljstvo NATO-a i SAD-a ne može jamčiti nikakvu zaštitu od Rusije. Koriste ovaj trenutak da ispregovaraju nove uvjete odnosa Gruzije sa zapadom i Rusijom.

U svijetu se događaju velike promjene odnosa moći i brojni akteri, poput stranke Gruzijski san, zauzimaju kurs funkcionalne neutralnosti. Spremni su suradivati sa zapadom, ali ne žele ovisiti isključivo o njemu

Kakav je odgovor gruzijske vlade i opozicije na rat u Ukrajini s obzirom na iskustvo Gruzije u ratu s Rusijom 2008. godine?

Rat zbog Abhazije i Južne Osetije iz 2008. duga je priča. Razlozi njegova izbijanja su komplikirani, ali jasno je da ga je gruzijska vlada pod Sakašvilijem započela napadom na Južnu Osetiju. Gruzijsko stanovništvo ne želi novi rat. S tim su se dugo načelno slagali Gruzijski san i oporbene snage. Problem je u tome što su se nakon invazije na Ukrajinu na gruzijskoj političkoj sceni pojavile različite ideje o tome što Gruzija treba činiti u vezi s Ukrajinom. Oporba tvrdi da bi Gruzija trebala otvoreno zauzeti proukraini stav i težiti članstvu u NATO-u. Od 2008., kad je NATO obznanio da će Gruzija postati članica, nije bilo pomaka prema pristupanju. S vremenom su vlasti u Gruziji strateški počele izbjegavati tu temu. Usprkos zahtjevima oporbe, Gruzijski san je zauzeo otvorenu poziciju neutralnosti po pitanju Ukrajine. To je učinjeno kako Rusija, Abhazija i Južna Osetija više ne bi doživljavale Gruziju kao agenta zapadne vojne moći. Zbog ovog poteza ruska strana napravila je ustupke Gruziji. Politički podržavaju gruzijsku vladu, a napravili su i ekonomske ustupke. Ponovno su uspostavili izravne letove, drže granicu otvorenom, povećali su uvoz i izvoz, i zbog svega toga Gruzija je ekonomski profitirala. Gruzijski san tvrdi: to što smo za integraciju s EU-om ne znači da nužno moramo biti antiruska država. Gruzija je dobro povezana s državama zapada poput Mađarske i Slovačke koje su protiv rata i vanjske politike vođa EU-a. Opozicija nije mogla artikulirati politiku mira, samo su rekli da treba činiti sve što kažu u Bruxellesu, a činiti to u vrijeme kad se EU

mobilizira za rat u osnovi znači da je opozicija proratna opcija. Gruzijski san koristi termin 'globalna ratna partija' iz domaćih političko-retoričkih razloga. Za neupućene, govore da postoji 'globalna ratna partija' koja potkopava gruzijski suverenitet. Iako zvuči smiješno, to nije daleko od istine.

Gruzijska vlast zalaže se za drugačiji pristup Rusiji kako bi sukob prestao. Za malu državu kao što je Gruzija, koja nema kapacitet za ratovanje, naprsto je previše opasno agresivno se držati kursa SAD-a u trenutku kad je većini jasno da je NATO glavni podstrelkač procesa koji su doveli do rata u Ukrajini.

Kritičari govore o dvojnom sustavu moći u Gruziji, gdje se moć dijeli između države i nevladinih organizacija. Koja je uloga i rezultat rada NGO-ova u Gruziji?

Većina ljudi ne razumije strukturu ulogu NGO-ova u gruzijskom društvu. Od deveđesetih NGO-ovi su agenti euroatlantskih integracija. Kad je Sakašvili došao na vlast, Rusija je bila na koljenima. Imali smo unipolarnu globalizaciju. Nevladine organizacije imale su zadatku provesti integraciju Gruzije u taj globalizirani svijet koji je vodio SAD. Zapad je financirao NGO-ove i kroz njih politički ukorijenio prozapadnu orijentaciju u gruzijsku političku scenu, odnosno dogmu da svi problemi u Gruziji nastaju jer zemlja nije dovoljno 'europska'. NGO-ovi su bili institucija odvojena od države. Stvorena je zasebna klasa. Budući da je NGO sektor bio sastavni čimbenik razvoja tzv. civilnog društva u Gruziji, nije bilo prostora da se razvije autentično civilno društvo. To je pomoglo zaoštravanju klasnih podjela. Ne samo zbog neoliberalizacije koju je provodila država. Dogodilo se to da su nevladine organizacije stvorile jednu posebnu vrstu političke inteligencije koja je Gruziju vidjela kao prozapadnu i europsku zemlju, u što se sjajno uklapala i antisovjetska politika sjećanja. 'Mi nismo Sovjetski Savez. Napustit ćemo sovjetsku prošlost. Prevazići ćemo zaostalost sovjetskog razdoblja i zaostalost ruskog utjecaja', govorili su gruzijski NGO-ovci. To povećava klasnu podjelu. Siromašniji ljudi u Gruziji koji se rado prisjećaju SSSR-a ili oni koji ovise o ekonomskoj suradnji s Rusijom, poput seljaka u regiji Kahetija koji proizvode vino za izvoz, doživljaju se kao autsajderi u ovoj elitističkoj ideji europske Gruzije. U Sakašviljevo doba to je doslovno bila državna politika – euroatlantske integracije će nas spasiti vlastite nazadnosti. Kad siromašniji ljudi iz provincije dodu na skupove Gruzijskog sna u Tbilisi, možete vidjeti klasni prijezir liberala u gruzijskom društvu koji smatraju da su oni nazadni i da usporavaju nacionalni rast i razvoj.

Karakter NGO sektora

Posljednju rundu političkih sukoba u Gruziji izazvao je Zakon o transparentnosti stranog utjecaja. U temelju ovog sukoba vidite ekonomski interes nevladinih organizacija i vlade?

Ovog proljeća Gruzijski san donio je Zakon o transparentnosti stranog utjecaja koji traži od medija i organizacija koje primaju 20 ili više posto svog budžeta iz inozemstva da se registriraju kao organizacije koje zastupaju interes stranih država. Ako se organizacije ne upišu u registar, mogu biti kažnjene. Nisu predviđene zatvorske, samo novčane kazne. Morate znati da NGO sektor u Gruziji nije demokratski sektor. Riječ je o institucijama koje dobivaju novac od zapada kako bi bile društveno i institucionalno uporište euroatlantskih integracija. Gruzijski san

u početku nije imao problem s tim, 2018. godine napisali su ustavni amandman uz pomoć NGO-ova koji kaže da Gruzija mora težiti euroatlantskim integracijama. Stanje se promijenilo nakon Ukrajine, Gruzijski san sada teži funkcionalnoj neutralnosti. Jedan od razloga za donošenje Zakona o transparentnosti stranog utjecaja je taj što su u ozbiljnoj političkoj borbi s NGO-ovima koji se protive neutralnosti i žele svrstati Gruziju na pozicije vanjske politike SAD-a i EU-a. Drugi razlog je još više ekonomski. Gruzijski san želi odnose s Kinom, žele da Gruzija bude dio trgovinskih koridora prema Kini ili čak prema Iranu. Oni znaju da je Gruzija ovisna

o stranom kapitalu i upravo zbog te ovisnosti, u kojoj žele jednaku suradnju sa zapadom i istokom, donijeli su ovaj zakon kako bi izvršili pritisak na NGO-ove koji slijede američku liniju mobilizacije protiv Kine, Rusije, Irana – zemalja s kojima Gruzijski san želi diplomaciju i ekonomsku suradnju.

Zakon o transparentnosti stranog utjecaja ne bih nazvao antidemokratskim jer sam NGO sektor nije demokratski. To su organizacije koje funkcioniraju kao paralelna država i produbljuju ekonomski i klasni jaz. S vremenom su postale prepreka razvoju gruzijskog kapaciteta za najosnovniji politički suverenitet.

Siromašniji ljudi u Gruziji koji se rado prisjećaju SSSR-a ili oni koji ovise o ekonomskoj suradnji s Rusijom, poput seljaka u regiji Kahetija koji proizvode vino za izvoz, doživljaju se kao autsajderi u elitističkoj ideji europske Gruzije

Govoreći u raspravi o tom zakonu, bivša zastupnica u Europskom parlamentu Cläre Daly spomenula je potrebu masovnog autonomnog pokreta u Gruziji. Kako po tom pitanju izgleda budućnost?

Čak se ni ljudi dobrih namjera ne mogu u potpunosti odvojiti od NGO sektora. Imate nevladine organizacije i medijske grupe koje ponekad rade dobre stvari. Ali oni su u konačnici ekonomski i politički vezani za uvezeno civilno društvo. Imali ste velike prosvjede protiv zakona u koje su bile uključene nevladine organizacije i opozicija. Većina uključenih bili su pripadnici tzv. generacije Z koju su ljudi slavili kao revolucionarnu masu mlađih Gruzina bez vođe koja se bori za bolju budućnost. Mnogi su odbijali hvaliti oporbene političare tijekom prosvjeda, a imali ste čak i ljudi naklonjene ljevici koji su agnostični prema pitanju EU-a. Sve to na kraju nije bilo bitno jer nije bilo uvjeta da se iz toga proizvede alternativna politika.

Oporbene snage iskoristile su prosvjede da se konsolidiraju za izbore, a EU i SAD su pro-



svjede koristili za pritisak na Gruzijski san, pokušavajući potkopati suverenitet Gruzije. Takvim pokretima je struktorno onemogućeno da artikuliraju društveno i ekonomski drugačiji projekt. Sve se svodi na 'EU integracije', što je pojам koji u isto vrijeme znači sve i ništa. NGO sektor i EU sprječavaju pojavu autonomnog pokreta odozdo. Postoje pokreti u Gruziji koje podržavam, poput radničkih prosvjeda i prosvjeda protiv predatorskog kreditiranja, ali i oni teško mogu biti alternativa sve dok su kolektivni zapad i nevladine organizacije autoritet za pitanje kako bi transformacija Gruzije trebala izgledati. Pokret koji želi biti autonoman i demokratički zapravo se treba odvojiti od nevladinog sektora, koji isključuje i marginalizira većinu, kao i od zapada. Liberali u Gruziji predani su ideji da EU može ujediniti Gruzinе svih klasa. Izbori pokazuju da većina ne vjeruje da treba žrtvovati baš sve za sveti cilj proširenja EU-a. Radnici i siromašni u Gruziji nemaju nikakve veze s EU-om ili idejom europske Gruzije, djelomično zbog ekonomске isključenosti, ali i zbog ideologije proeuropske elite koja se temelji na njihovom isključivanju.

Potrebbi su nam različiti društveni odnosi i demokratizacija ekonomski moći. To su teme oko kojih treba raspravljati. Neki ljudi to pokušavaju, ali ne mogu se osloboediti stiska proeuropskih nevladinih organizacija. Brane NGO-ove kao demokraciju. Prosvjedovali su jer kažu da su NGO-ovi demokratska artikulacija gruzijskog naroda. To je veliki problem jer demokracija jednostavno ne može biti sve što EU kaže, učini ili finančira. Ono što nam stvarno treba je autonomno civilno društvo i autonomne borbe unutar Gruzije za ekonomsku i društvenu transformaciju. ■

INTERNACIONALA

Istraga u toku

Nakon urušavanja nadstrešnice železničke stanice i pogibije 14 osoba, u Novom Sadu je protestovalo dvadesetak hiljada građana. Ministar građevinarstva Goran Vesić podneo je ostavku, ali ostaju bes gradana i netransparentna saradnja vlasti i kineskih kompanija

MINISTAR građevinarstva, infrastrukture i saobraćaja GORAN VESIĆ podneo je ostavku, ali se ne smatra krivim za pad nadstrešnice železničke stanice u Novom Sadu, što je dovelo do smrti 14 osoba, uz još tri teško ranjene koje su u bolnici. U toku je istraga. Više javno tužilaštvo u Novom Sadu saopštilo je da je do utorka ujutro ispitalo 48 osoba, uključujući i bivšeg ministra, ali, kako je rečeno, u svojstvu građanina. Vlast je događaj okarakterisala kao nesreću, dok brojni politički akteri, uglavnom sa opozicione strane, smrt 14 osoba smatraju zločinom. Jedan od njih je i MIRAN POGAČAR, aktivista, član pokreta Bravo! i odbornik u Skupštini Novog Sada.

— Nesreća je nešto što se dešava kad je zemljotres, poplava, kad ne možemo da utičemo na to. Za razliku od toga, sad imamo odgovorne, imamo krivce imenom i prezimenom. Pre svih, to je ministar Vesić koji je sprovedio ovaj projekat, nadgledao radove i otvarao stanicu — objašnjava za Novosti Pogačar.

Navodi i ime sadašnjeg premijera MILOŠA VUČEVIĆA, koji je osam godina bio gradonačelnik Novog Sada, kao i sadašnjeg gradonačelnika MILANA ĐURIĆA. Dodaje kako je ‘činjenica da su oni potpisivali papire i ne mogu da pobegnu od političke, a Vesić ni od krivične odgovornosti’.

Sam Vesić je, kao i ostali predstavnici vlasti, od početka zauzeo stav da nadstrešnica nije bila predmet rekonstrukcije. Ugovori o detaljima rekonstrukcije su tajni jer su tako kineski partneri zahtevali. Javni novac za tajne radove. U međuvremenu su brojne fotografije demantovale one koji tvrde da nadstrešnica nije rekonstruisana.

— Ispostavilo se da je na nju dodavano staklo, ali i da nije bilo tako, nebitno je — napominje ANA HEGEDIŠ LALIĆ, predsednica Nezavisnog društva novinara Vojvodine.

— Da nije ni dirnuta, ovo se moglo izbeći samo da je neko radio svoj posao. Jer ako celu zgradu renoviraš, a ostaviš nadstrešni-

cu, stvar je logike a ne struke da se tu nešto mora statički pomeneti, da je to zgrada koja je stara 60 godina, da gvožđe ima tendenciju da rđa — napominje ona.

Naša sagovornica smatra da bi broj onih koji bi se moralni naći na optuženičkoj klupi trebao da bude dvocifren, podsećajući da se slično dogodilo u Genovi kad je pao most, zbog čega se 60-ak ljudi našlo na istoj toj klupi.

— Kad postoje institucije, zakoni, onda postoji i krivci — kaže.

Tajnost ugovora sa kineskom kompanijom je velik problem. Hegediš Lalić navodi izveštaj Instituta za svetsku ekonomiju iz Berlina, odnosno studiju koja se bavila načinima poslovanja kineskih kompanija.

— Jedan od zajedničkih imenilaca svim ugovorima je stavka tajnosti. Zahvaljujući netransparentnosti kineski krediti su omiljeni u državama autokratskih sistema, jer otvaraju vrata velikoj korupciji bez sankcija. Sad smo doživeli najbrutalniju posledicu onoga što se radi unazad pet-šest godina, kad su Kinezi postali većinski investitori u Srbiji — ističe ona i podseća da iste kineske kompanije trenutno rade i tunel kroz Frušku goru.

Delovi projekta rekonstrukcije železničke stanice iscurili su u javnost. Nepoverenje se uvlači među građane. Naša sagovornica navodi kako ‘u delovima projekta koji su iscurili za samu železničku stanicu postoje potpisi nekih ljudi koji nisu nužno morali da znaju i da prepostave da neko tamo u lancu koji tek sledi, od izvođača, podizvođača, neće uraditi posao kako treba, da će štedeti na materijalu, na majstorima, da će zbrzati da se što pre otvoriti da bi mogao VUČIĆ da se slika’. Podseća i na to da je stanica dva puta otvarana. Jednom za slikanje spomenutog predsednika sa mađarskim kolegom, a drugi put kad je stаницa zaista i otvorena. Kaže i da joj se javio velik broj inženjera građevine koji ne žive u Srbiji jer nisu bili spremni da kompromituju svoje znanje i posao ‘radeći sa ovom zločinačkom bandom’. Jednog je i citirala: ‘Greške u mom poslu se mere u milimetrima i podrazumevaju sigurno teške povrede, ako ne i smrt.’

— Upravo sad, nažlost, živimo i svedočimo greškama ljudi koji su pristali da saučestvuju u zločinima ove vlasti — smatra Hegediš Lalić.

Nezadovoljstvo građana izlilo se na ulice Novog Sada na protestu 5. oktobra, koji je započeo ispred železničke stanice, a završio ispred Gradske kuće, sedišta gradskih

institucija na kojem su razbijena stakla. Protest se odvio po već ustaljenom scenariju videnom prethodnih godina, kad su završavani destrukcijom u kojoj su prednjačili maskirani momci sa kapuljačama, koje je po svemu sudeći organizovala vlast, a kako bi opoziciju i prosvednike predstavila kao nasilnike. No, ono što ostaje je nagomilano nezadovoljstvo i bes građana. Nakon protesta privoden su aktivisti, među kojima je i Pogačar, a uhapšen je i GORAN JEŠIĆ, bivši predsednik Opštine Indija.

■ Dejan Kožul



KRATKO I JASNO

Trauma postaje bijes

Zapad u Moldaviji

UDRUGOM krugu moldavskih predsedničkih izbora održanih 3. studenog pobijedila je dosadašnja predsednica MAIA SANDU. Prozapadna desno-centristička političarka osvojila je 55,35 posto glasova, dok je njen protukandidat ALEXANDR STOIANOGLO dobio 44,65 posto. Kao i u referendumu o uvrštanju cilja priključenja Europskoj uniji — održan paralelno s prvim krugom izbora 20. listopada — predsedničke izbore obilježile su optužbe za uplitanje Rusije. Očekivalo se da će europski cilj na referendumu dobiti premoćnu podršku, kao i da će Sandu pobijediti u prvom krugu. Umjesto toga, priključenje EU-u prošlo je s razlikom od jedva desetak tisuća glasova, zahvaljujući potpori moldavske dijaspore u zemljama EU-a. Slično je bilo i na predsedničkim izborima. U drugom krugu je izlaznost iznosila 54 posto. Od ukupno 1,7 milijuna ubačenih glasova 327 tisuća bilo je iz inozemstva, od čega 85 posto za Sandu. Moldavska policija je ustvrdila da je Moskva preko odbjelog proruskog oligarha ILANA SHORA prebacila 39 milijuna dolara u zemlju, odnosno na račune 138 tisuća građana čiji su glasovi time kupljeni. Bivši glavni državni odvjetnik Stoianoglo službeno je nezavisni kandidat, ali ima potporu stranaka koje su zalažu za bliže odnose s Rusijom. Stranka socijalista Sandu je nazvala ‘nelegitimnom predsednicom, koju priznaju jedino njeni sponzori i pobornici u inozemstvu’. Slično se oglasila i Moskva, dok je, očekivano, pobjeda Sandu razveselila zapadne i ukrajinske čelnike.

Kontekst globalne konfrontacije zapada i Rusije dao je nešto veću važnost izborima u postsovjetskoj državi s jedva 2,5 milijuna stanovnika, jednoj od najsiromašnijih u Evropi. Moskva se vjerojatno zaista koristi svim sredstvima kako bi Moldaviju zadržala što bliže sebi, uključujući i odmetnutu pokrajinu Pridnjestrovje i autonomnu Gagauziju. Izgleda da je — za razliku od Gruzije kao druge zemlje na europskoj periferiji — za koju se vodi bitka — u Moldaviji za sada pobijedio zapad. No ako je točno da su desetine tisuća Moldavaca spremne prodati svoj glas za stotinjak eura, prozapadne elite bi se trebale zapitati jesu li zaista jedini razlozi proruska propaganda i makinacije. Naročito s obzirom na očito podijeljeno društvo i parlamentarne izbore sljedeće godine.

■ J. Bakotin

U Španjolskoj je u poplavama poginulo više od 200 ljudi. Riječ je o prirodnoj katastrofi, no građani su u Paiporti nasrnuli na kralja, premijera i šefa regionalne vlade Valencije. U čemu su vlasti zakazale?

Zakazala je regionalna vlada kojom upravlja desničarska Narodna stranka (PP). Predsjednik te vlade CARLOS MAZÓN imao je upozorenje dan prije katastrofe, a i mnoge institucije su primile obavijest državne meteorološke agencije o uzbuni i upozorile svoje radnike da ne idu na posao.

Brojne kompanije inzistirale su da radnici dolaze na posao, pa je ministrica rada Yolanda Díaz najavila kazneni progon poslodavaca. Kolika je odgovornost korporativnog sektora?

Na njihovu dušu ide smrt brojnih radnika koji su bili prisiljeni ići na posao i nisu smjeli otići dok oluja nije sve potopila. Ministarstvo rada moglo je učiniti više i nadajmo se da će njihove najave postati stvarne politike. No, ovo jasno pokazuje kako kapitalizam uviđe daje prednost profitu nauštrbi života radnika.

Kao velik problem navode se i građevinski i urbanistički kaos. Ima li centralna vlada politike prilagodbe na klimatske promjene?

Centralna vlada ima politike prilagodbe, ali na kraju su gradska vijeća i autonomne zajednice ti koji ih moraju primijeniti. Valencijska regija je područje uvelike pogodeno špekulacijama s nekretninama i divljom gradnjom, što je povezano s političkom korupcijom. Desetljeća vladavine PP-a imala su za posljedicu da je grad kaotično rastao, a urbanističko planiranje nije uzimalo u obzir klimatsku prilagodbu. Počevši od 2015. zelenu gradnju dobila je na značaju i stvari su se počele raditi drugačije, ali te promjene su razmjerno male i uvode se veoma sporo.

Hoće li ova tragedija utjecati na svijest o pogubnosti negiranja klimatske krize? Teško je predvidjeti, no sigurno je da će desnica i dalje poricati da ova katastrofa ima ikakve veze s klimatskim promjenama. Mislim da će se trauma zadržati kod ljudi u popavljenim mjestima. A ona se već pretvara u bijes koji poprima antipoličke prizvuke i podjednako napada sve političke aktere, poručujući da ‘samo narod spašava narod’. Tko će, kako i zašto kapitalizirati to nezadovoljstvo i dati mu oblik, još je rano reći.

■ Tena Erceg



Protest u Novom Sadu
(Foto: Marko Djurica/
Reuters/PIXSELL)

Uništi i naseli



Izraelska vojska provodi brutalniju verziju 'generalskog plana', čije su posljedice etničko čišćenje i uništenje Palestinaca. Naseljeničke organizacije bliske vladi najavljaju 'ulazak Židova i nestanak Arapa' iz Gaze

Ako izgleda kao etničko čišćenje, onda vjerojatno i jest – glasi naslov nedavnog redakcijskog uvodnika izraelskog dnevног lista Harec. Tekst se odnosi na operaciju izraelske vojske na sjeveru Pojasa Gaze, koji se od početka listopada nalazi pod potpunom opsadom. Akcija se izvodi u skladu s takozvanim generalskim planom koji je razradio bivši general GIORA EILAND, objavljenim početkom rujna. Kako je objasnio +972 Magazine (online časopis iz Tel Aviva) u članku naslovrenom 'Uništi, protjeraj, ponovno naseli: izraelska završnica u Gazi', vojska će, navodno, prvo informirati sve stanovnike sjevera Gaze i dati im tjedan dana da se preko 'humanitarnih koridora' evakuiraju na jug. Potom će područje biti proglašeno zatvorenom vojnom zonom, a svatko tko preostane bit će smatrani neprijateljskim borcem i ubijen ukoliko se ne preda. Riječima UZIJA RABJAJA, istraživača sa Sveučilišta u Tel Avivu, opsada će stvoriti 'proces izglađnjivanja ili uništenja'. Teza da se upozorenjem stanovništvu ispoštovalo međunarodno humanitarno pravo je laž, navodi spomenuti časopis: prema Ženevskim konvencijama, takvo upozorenje ne znači da je ukinut zaštićeni status preostalih civila, niti proglašenje vojne opsade znači izostanak obaveze puštanja humanitarne pomoći.

Ova 'vojna' operacija u stvarnosti izgleda još brutalnije od onoga kako je najavljena. Kao prvo, nakon što je stanovnicima Bejt Hanuna, Bejt Lahije i Džabalije naređeno da napuste to područje, implicirajući da imaju siguran prolaz prema jugu, 'svatko tko je za-

Palestinci protjerani sa sjevera Pojasa Gaze (Foto: Mahmoud Issa/
Reuters/PIXSELL)

koračio van svog doma riskirao je da ga ustrijele izraelski snajperi ili dronovi, uključujući malu djecu i one s bijelim zastavama', piše +972 Magazine. Traju sustavni artiljerijski i zračni udari, dok vojnici uništavaju i pale zgrade s očitim ciljem sprečavanja stanovnika da se ikada vrati. Odnosno – i to je drugo odstupanje od 'generalskog plana' – dok Izrael kao cilj operacije ističe uništavanje Hamasovih snaga koje su se pregrupirale na (u međuvremenu više puta sravnjenom) sjeveru, zapravo je riječ o trajnom etničkom čišćenju. A posljednjeg tjedna listopada u kibucu nedaleko od Pojasa Gaze održana je konferencija pod nazivom 'Pripremajući se za ponovno naseljavanje Gaze' u organizaciji ekstremne naseljeničke organizacije Nahala. Njena predsjednica DANIELLA WEISS sudionicima je poručila kako će za manje od godinu dana biti svjedoci 'ostvarenja sna' – vidjeti će 'kako će Židovi ući u Gazu, a Arapi iz Gaze nestati'. Nije riječ o marginalnoj skupini: na ovu i druge konferencije Nahale došli su ministri u izraelskoj vladi i članovi Kneseta.

Znatan dio izraelskog establišmenta još od 2005. smatra kako je tadašnja evakamacija naselja u Gazi bila strateška greška. BENJAMIN NETANJAHU i ostali ekstremisti u njegovoj vladi to izgleda namjeravaju 'ispraviti'. Jedan Harecov kolumnist već je i Eilandov plan sažeo u tri riječi – izglađnjivanje, transfer, genocid. Procjene Palestinske civilne hitne službe govore da je na tom području ostalo oko polovine od 200 tisuća stanovnika, koliko ih je tu bilo prije početka operacije. Lako je moguće da će uskoro tisuće njih biti ubijeno ili će umrijeti uslijed gladi i bolesti. Tako će brojka od preko 42 tisuće Palestinaca ubijenih od prošle godine postati još veća. Inače, Sjedinjene Države su 13. listopada 'upozorile' Izrael i dale rok od 30 dana u kojem Tel Aviv mora omogućiti veći protok humanitarne pomoći na sjever Gaze – minimalno 350 kamiona dnevno – ili će Washington ograničiti dotok oružja. Krajem listopada prolazilo je jedva 70-ak kamiona dnevno. Potom je SAD poručio kako Izraelu daje 'nezadovoljavajuću' ocjenu.

Teško da se izraelsko vodstvo toga ikad prepalo. Zadnje natruhe mogućnosti da se 'prijetnje' ostvare izgledno su nestale pobedom DONALDA TRUMPA na predsjedničkim izborima. A dok najviši dužnosnici Ujedinjenih naroda upozoravaju kako je izraelski napad doveo do apokaliptične situacije, naseljeničke građevinske tvrtke već objavljaju fotografije budućih vila, podignutih na ruševinama Gaze i tijelima njenih stanovnika.

■ Jerko Bakotin

PERSONA NON CROATA

Foto: Sam Santos/Canadian Film Centre/Wikimedia Commons



U Los Angelesu je u 92. godini umro muzički i filmski producent, kompozitor i tekstopisac QUINCY JONES. Ovaj gigant američke pop-muzike počeo je karijeru kao pop-trubač. Kasnije je bio voda brojnih bendova, a najveće uspjehe postigao je producentskim radom s dugačkim nizom zvijezda, od FRANKA SINATRE I ARETHE FRANKLIN do WILLA SMITHA. Jones je producirao više albuma MICHAELA JACKSONA, od kojih je 'Thriller' postao najprodavaniji album svih vremena. Jones je napisao glazbu za brojne filmove, a 80 puta je nominiran za nagradu Grammy, koju je 28 puta i osvojio.

■ J. B.

GRĀDANSKI rat u Sudanu rijetko kad dopire do naslovnika europskog tiska. Pa ipak, nezainteresiranost europskih medija postaje to teže opravdati osvijestimo li da se radi o jednom od najkrvavijih sukoba na afričkom konti-

nentu u proteklih desetak godina i da su u taj rat – kao i u ostale političke krize u supersaharskoj Africi – upleteni i brojni međunarodni akteri onoga što se često naziva 'novim hladnim ratom', od Rusije, Irana i zaljevskih monarhija do SAD-a i Europske unije. Prema službenim (ali nepotpunim) podacima Ujedinjenih naroda, od izbijanja građanskog rata u travnju 2023. u Sudanu je smrtno stradalo najmanje 20.000 ljudi, no pravi je broj zasigurno mnogo viši: pojedine stručne procjene govore i o više od stotinu tisuća poginulih u 18 mjeseci ratnog sukoba. Prema već ustaljenom morbidnom standardu suvremenih ratova, civilno stanovništvo čini veliku većinu žrtava, a pritom su posebno na meti sudanske žene. Nevladine organizacije upozoravaju na tisuće slučajeva otmica i silovanja, osobito one koje čine pobunjeničke Snage za brzu podršku (Rapid Support Forces, RSF), čiji su zapovjednici i borci koristili slične zločinačke metode i tijekom genocida u Darfuru sredinom 2000-ih godina. Očito je da Sudanu prijeti humanitarna kriza apokaliptičnih razmjera. Broj sudanskih izbjeglica premašio je dva milijuna (najviše ih je u susjednom Čadu), dok je čak sedam milijuna ljudi raseljeno unutar državnih granica. Milijuni Sudanaca nalaze se na rubu gladi, a jedinu im slabku spaša trenutno može pružiti međunarodna zajednica. No humanitarna pomoć stiže na kapaljku: od 2,7 milijardi dolara koje je UN zatražio za financiranje ovogodišnjih humanitarnih programa u Sudanu, do listopada je sakupljeno svega 1,5 milijardi – jedva 55 posto potrebnih sredstava.

Sudanska kriza je tako još jednom ukažala na manjak interesa globalnog Sjevera za pružanje pomoći globalnom Jugu, a ponajmanje supersaharskoj Africi. Europska unija je Sudanu 2024. godine poslala 147 milijuna eura humanitarne pomoći, dok su susjedni Južni Sudan i Čad istovremeno podijelili oko 170 milijuna eura. Cifre se na prvi pogled čine velikima, no zapravo je riječ o mrvicama. Usporedimo li tristotinjak milijuna eura pomoći Sudanu i okolnim zemljama sa 133 milijarde dolara pomoći Ukrajini od početka ruske invazije 2022. godine, mogućnosti i prioriteti odjednom postaju vrlo očigledni. Čak i ako iz 'ukrajinskog' budžeta izuzmemo 47 milijardi dolara vojne pomoći, razlika i dalje ostaje golema: ispada da međunarodna pomoć Ukrajini na mjesечноj razini nadilazi UN-ova (neispunjena) godišnja potraživanja za sprečavanje humanitarne katastrofe u jednako ratom pogodenom Sudanu. Može se zaključiti da Europska unija i njene članice nisu pretjерano zainteresirane za pružanje stvarne pomoći državama supersaharske Afrike, kojima je takva podrška nasušno potrebna čak i u mirnodopskim uvjetima, barem ukoliko se žele sprječiti novi ratovi i izbjegličke krize. Pa ipak, čini se da EU i dalje bira kratkoročni profit pred dugoročnim planiranjem. Stoga možda ne treba čuditi ni da su neke afričke zemlje (poput Malija, Burkine Faso i Nigeira) posljednjih godina otvoreno raskrstile s Europom. Ni njihovi novi ruski i kineski partneri nisu nikakvi dobrotvori, štoviše, ali europskim mrvicama će vrlo lako parirati. Afrika tako ponovno postaje bojnim poljem imperializma, a pitanje je samo hoće li (i kako) Europa i Amerika reagirati na najnoviju promjenu snaga.

■ Marko Faber

Ne mari EU za Afriku

Zdenkov kufer riči

Dok nam je posve jasno kako je Zdenko Runjić poznati autor najvećeg broja besmrtnih i vazdaživih hitova, daleko je manje poznati fakt kako je upravo on napisao i stihove za mnoge svoje šansone i zabavne pjesme neprolazne vrijednosti. A mnogi od tih versi, u stvari, nepravedno su zapostavljeni

*Mirno spavaj dušo moja
noć je ladna, zviza tvoja
sjaja nima.
Na sto vrata ja san kuca
tople riči, mrvu srca
nigdi nima...*

STIHOVI su to koje će čeljade, onako, na prvu, vezati uz OLIVERA DRAGOJEVIĆA, pjevača koji ih je ovjekovječio svojim neponovljivim glasom; dočim, netko drugi, možda, pridjet će ih o rever JAKŠE FIAMENGA, MOMČILA POPADIĆA ili pak onaj TOMISLAVA ZUPPE. No, rijetko tko – da je to pitanje, na primjer, na kvizu – znao bi dati točan odgovor. Pjesma je, naravno, 'Skalinada', jedna od najpoznatijih, najpopularnijih i najizvođenijih šansona ikad stvorenih u ovim našim krajevima, a autor i stihova i glazbe s vremenem je demijurg i, jamačno, stvoritelj najvećeg broja hitova koje svi znamo napamet bez razlike na životnu dob. Njegovo je ime ZDENKO RUNJIĆ, evoga, taman se navršilo 20 godina otkako ga među nama nema. Doduše samo fizički, s obzirom na to da nema dana kad se iz radijskih i inih etera ne čuje barem nekoliko njegovih evergrina što gađaju ravno u srce čovjekovo.

Nasuprot općoj percepciji, ovaj veliki Spličanin rođen je u Garčinu kod Slavonskog Broda, 26. listopada 1942., gdje se obitelj za gladi iz doba Drugoga svjetskog rata moralu dose-

liti iz Labina Dalmatinskog poviše Trogira, a smrt ga je zatekla u Krapinskim Toplicama dan nakon navršenog 63. rođendana. Na Lovrincu pokopani Spličanin, eto i začudo, nije se ni rodio niti je umro u gradu svojega življena i najposljednjeg počivališta.

I dok nam je posve jasno kako je Zdenko Runjić poznati skladatelj koji je – uz ĐORDA NOVKOVIĆA, RAJKA DUJMIĆA i TONČIJA HULJIĆA – autor najvećeg broja besmrtnih i vazdaživih hitova, daleko je manje poznati fakt kako je upravo on sâm napisao i stihove za mnoge svoje šansone i zabavne pjesme neprolazne vrijednosti. A mnogi od tih versi, ustvari, nepravedno su zapostavljeni: što zato što pjevane stihove ne percipiramo onom koncentracijom i pažnjom kakvu podjavljemo ter podjavljemo lirici koja se apriorno čita, što zbog neumitne činjenice da su nekako prirodno, premda nepošteno, poklopljeni prekrasnošću glazbe koja se oko njih ovila kao bršljan oko grane.

Ekskurs govorenja o Zdenku Runjiću kao pjesniku, svakako, u okular pomnje privodi i – doduše primijenjeni – vagnerijanski *Ge-samtkunstwerk* prispolobiv kantautorima, pjesnicima koji sami uglazbljuju i izvode svoje kancone, pa čemo se umah sjetiti genijalnoga ARSENA DEDIĆA i čudesnoga NE-NOTA BELANA, ali svakako treba upozoriti i na lirske snagu pjesama ZLATANA STIPIŠIĆA GIBONNIJA ili MARIJANA BANA. Da, dok ih

slušamo mećemo naglasak na melodiju i ukupnost energije svega čuvenoga, ali stihovi i Gibonija i Bana mogu podnijeti izazovnost i izdržljivost ukoričenoga kanconijera. O tome se, naravno, ne misli, ali prisjetimo li se samo Gibine 'Udice' ili Banovog 'Ruzinavog broda', naša zapitanost past će na plodno tlo, a štampanje tih pjesama u knjizi bit će nam više nego normalno.

Zdenko Runjić ide u red 'nepročitanih' pjesnika, koji su sami svojom glazbom prouzročili, *horribile dictu*, neprepoznatljivost vlastitih versi... Paradoksi nisu rijetkost među nama općenito, a naročito su prezentni kad poezija vodi bitku s glazbom. Na stranu sve, Runjićeve pjesme liježu uza dalmatinske najesencijalnije referente poput mora i uvala, Jadranu i Dalmatinaca; ali, elementarnost njegove poetske imaginacije počiva na motivu i na filozofiji – ljubavi! Runjić pjesnik ne potpada pod plovku patetičnosti koja se zadovoljava jeftinicom najprimativnijeg aduta što se tog časa otvorila kao šansa, već je njegov as iz rukava autentični izrijek oživotvoren u iskonskom domaćem ambijentu.

Prizovemo li u sjećanje sve one najpoznatije Runjićeve pjesme – s naglaskom na njegove tekstualne predloške – lako ćemo doživjeti kako je melodijska linija navlastite mu imaginacije uvijek mediteranska u najširem smislu te moguće recepcije, jer se u isti tren oslanja o raspjevani talijanski belkanto lišen opernog virtuožiteta, ali zadržava u sebi sve odlike kancone sviju provenijencija (od napolitanske do venecijanske), dok se ne libi ni slavenske svoje odrednice iz glagoljaškog crkvenog pjevanja i utjecaja tradicionalnoga dalmatinskog klapskog pjevanja, koju non-pitijički možemo nazvati 'slavenskim balkantom'. Svebalkansku kulturu nadograditi će i primjenom helenističkih ritmova, što će se posebice odraziti u pjesmi 'Grkinja', koju će baš na njegove stihove otpjevati, iznimno, notorni MARKO PERKOVIĆ THOMPSON.

Za ukupnu eufonijsku raskoš Runjićevih skladbi obvezno je spomenuti i ime STIPICE KALOGJERE, aranžera koji je dao posebnu patinu i sjaj mnogim njegovim uspješnicama: dovoljno je prizvatiti u sjećanje sasvim simfonijske orkestracije remek-djela 'Galeb i ja' ili 'Oprosti mi, pape'. Nećemo, jasno, preskočiti ni drugoga genijalca, MILJENKA PROHASKU, inače džezeru, koji je suptilnom gestom instrumentirao kapolavoro 'Zelenu granu s tugom žuta voća', nastalu prema pjesmotvoru TINA UJEVIĆA.

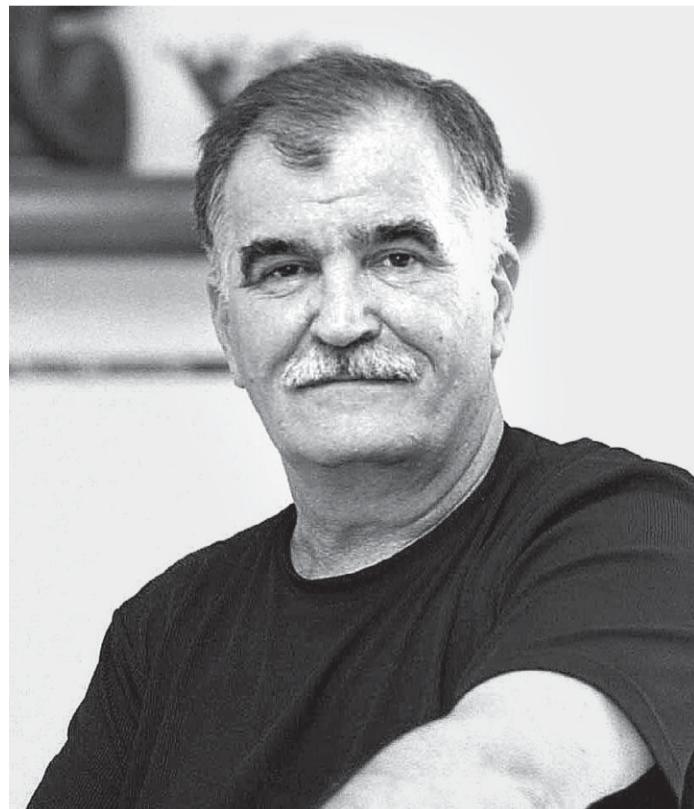
Kako bi moguće iznenadenje bilo opravданo, evo nekih od naslova za koje je Runjić sam sebi bio napisao stihove: 'Addio bella', 'Ako izgubim tebe', 'Baška Voda', 'Bila si dale-

ko', 'Diridonda', 'Golubice bijela', 'Hvala dušo moja', 'Ključ života', 'Malinkonija', 'Mižerja', 'Molitva za Magdalenu', 'Našoj ljubavi je kraj', 'Nježne strune mandoline', 'Nježni jecaj gitare', 'Poeta', 'Skalinada', 'Splatne moj', 'Stine', 'Sunčane fontane', 'Tiha noć', 'Vjeruj u ljubav', 'Zbogom ostaj ljubavi', 'Živjela ljubav'...

Naravno, ne stvara se ovdje enciklopedijska natuknica ili leksikonska lema o Runjićevoj bibliografskoj nomenklaturi, no kako bi se ipak mogla prikazati šira slika njegova objektivnog značaja za ovu kulturu, neka budu navedeni pjesnici što su stvorili vrlo poticajnu posteljicu za njegovu zaraznu i vrlo priljepčivu glazbu, razvidnu već iz samih naslova. Kao najpouzdaniji i, izvan svakoga kolebanja, najbliži Runjićev versifikator bio je jedan od najvećih hrvatskih poeta – Jakša Fiamengo. S rijetkim darom da, po svojoj rječi, već unaprijed čuje potencijalnu melodiju, Jakov je Zdenku olakšavao posao. Neslučajno, baš je ovaj Komižanin servirao nebrojene loptice Runjiću, od kojih će servisa i loptica on načiniti svevremene smećeve. Evo nekih od njih: 'Antonio' i 'Laku noć, Ludi – laku noć, Bepina' (iz filma 'Servantes iz Malog Mista' DANIJELA MARUŠIĆA), 'A vitar puše', 'Blago onom tko te ljubi', 'Dalmatinko', 'Evo mene medu moje', 'Infiša san u te', 'Karoca', 'Lastavica', 'Luce mala', 'Moje prvo pijanstvo', 'Nadalina', 'Na kušinu', 'Ništa nova', 'Piva klapa ispo' volta', 'Rojena valo', 'Teško mi je putovati', 'U prolazu', 'Vagabundo'... Momčilo Popadić autor je stihova: 'Adio kumpanji', 'Ča je život vengo fantažija' (iz filma 'Roko i Cicibela' STIPE DEDLIĆA), 'Najlipše te ljubi oni što te gubi', 'Oprosti mi, pape', 'Svoju zvizdu slidin'...

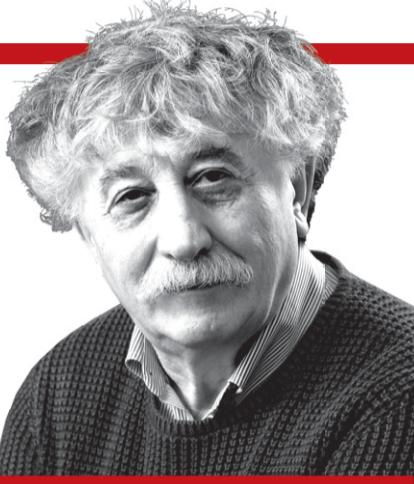
Kao i Runjić, nedovoljno zamijećen kao pjesnik bio je i Tomislav Zuppa, čiji 'Cvijet čežnje', 'Četiri stađuna', 'Galeb i ja', 'Kapeta me moj', 'Moja jube', 'Romanca' i 'Pismo čali' sve odreda spadaju u antologijske pjesme. Pa i one DRAGE BRITVIĆA: 'Bijeli Božić', 'Cvit Mediterana', 'Ja ne mogu drugo nego da je ljubim' ili 'Potraži me u predgradu'. Brojni su još pisali stihove za Runjića, a nema važnijeg pjevača s domaće estrade koji nije otpjevao makar jedan njegov hit.

Zdenko Runjić otisao je puno prerano, i nije pritom nikakva utjeha što nam je ostavio 'pun kufer' kajdanki što ćemo ih dosmrtno rado slušati i s dragocu pjevušiti. Evo, neka se ovim napisom uspomena na nj osvježi, a posebnu radost pričiniti će mojoj oholosti moguće ukazivanje na umjetničku prekretnicu na prekrizju Runjićevih tračnica, na onaj smjer što vodi (i) u pravcu njegova lirskog stvaralaštva, među pjesnike koji su zajahali Pegaza, jer i tamo mu je od boga kreacije zajamčeno vrlo, vrlo vidljivo mjesto. ■



Kompozitor i tekstopisac iz reda 'nepročitanih' pjesnika – Zdenko Runjić (Foto: Ivo Čagalj/Večernji list/HaloPix/PIXSELL)

Sokol Kushta u Ulcinju



PIŠE Sinan Gudžević

Žao mi je što veliki glumac i gospodin Milo Miranović nije više na ovom svijetu. Da mu ispričam kako sam u Ulcinju video Sokola Kushta i kako su se u Ulcinju, ispred velike pozornice na Maloj plaži sreli njegov Cetinjanin Radanović i Kushta iz Valone. I kako su bili ada na istom rastojanju kao i u Partizanovu šesnaestercu prije 37 godina

ULCINJU se 21. oktobra 2024. oko podneva mogao vidjeti prizor načinjen kao za BORGESA. Ispred velike pozornice na gradskoj Maloj plaži na Pristanu, gdje se okupilo više stotina nekadašnjih jugoslavenskih sportista, prošao je nekadašnji fudbaler Partizana LJUBOMIR RADANOVIĆ, a na metar od njega je idući u drugom pravcu prošao nekadašnji fudbaler SOKOL KUSHTA, dok je malo podalje stajao BAJRO ŽUPIĆ. Sva trojica jasno, kao i svi drugi, u gradanskoj odjeći. Prizor je trajao kratko, mnoštvo nekadašnjih sportista Jugoslavije išlo je tamo pa ovamo, to je sve bilo pred čin otvaranja. Sokol Kushta, ili kako ga mi pišemo Sokolj Kušta, bio je gost iz Albanije, u Ulcinju je došao iz Valone, koja se zove i Vlora. Jorge Luis Borges nije volio fudbal, smatrao ga je zabavom niske estetike, sredstvom za političku manipulaciju masama. Svemu tome uprkos i unatoč, prizor kao prizor bi se dopao Borgesu. Zbog ponavljanja prizora, za koja on kaže da ih i subrina voli. Kao u ono pjesmi u prozi 'Zaplet' (La trama), gdje kazuje kako su u provinciji Buenos Airesa gauči opkolili jednoga gauča, a ovaj, među svojim ubicama prepozna svoga posinka, pa mu izgovori skoro isto što je GAJ JULIJE KAJSAR kazao MARKU BRUTU: Zar i ti, sine?! Te zaključuje da je jedni gaučo morao umrijeti da bi se ponovio jedan prizor.

Radanović i Župić su bili igrači Partizana kad je Kushta igrao za Flamurtari protiv Partizana. Radanović i Kushta su utakmicu igrali, a Župić je bio na klupi, nije ulazio u igru. Ta utakmica, u okviru prvog kola Kupa UEFA-e, igrana je u srijedu 30. septembra 1987. u Beogradu. Radanović i Župić otada više nikada nisu sreli Sokolja Kuštu, a ni Kušta njih. To znam od Župića, a čuo sam i od Radanovića, evo prije no što će ovaj zapisa poslati na objavljivanje.

Tu sam utakmicu gledao preko televizije, u Prištini, u hotelu Grand. Dan je bio sunčan, kao i ovaj 21. oktobar, 37 godina kasnije. Kako sam i zašto bio u Prištini, ne znam. Pokušao sam da se sjetim zašto i kako sam se našao u Prištini, ali sve mi je uzalud. Ne znam, ne znam, ne znam. Mislim da je to u sjećanju trajno izbrisala utakmica. Izbrisala ga kao spužva što izbriše trag krede sa školske table. Utakmica je bila i spužva i voda i spužvi. Najdalje čega se od toga dana u Prištini sjećam jeste rano popodne i susret sa profesorom i književnikom NOVAKOM KILIBARDOM. Kako sam njega srelo, i zašto je on bio u toga dana u Prištini, ni to ne znam. Svakako nismo ondje došli po istom pozivu i poslu, on je možda imao predavanja u Prištini, beogradski profesori su tada često imali predavanja na prištinском univerzitetu. Sa Kilibardom sam barem sat prije utakmice proveo u razgovoru o tek objavljenom epu 'Ženidba Smailagić Meha'. Obojica smo bili zapanjeni što je sarajevski izdavač Mehovo ime u naslovu stavio u žensku deklinaciju, Smailagić Mehe. Profesor Kilibarda je bio zadivljen samim epom i jako nadahnuto je govorio o MEĐEDOVIĆU kao pjesniku i guslaru, te je kazao kako će objavljanje prvoga njegova epa 'sad okrenuti stvari na glavu u tumačenju epike u Jugoslaviji'. To

Albanski igrači Sokol Kushta lijevo i Hysen Zmijani desno, između njih Pavle Pepdonović, u Ulcinju 21. oktobra 2024.



je sve čega se sjećam prije utakmice, koja jeigrana popodne.

U prostoru s televizorom kraj recepcije hotela bilo je dosta ljudi. Pred sam početak prenosa pojavio se i AZIZ SALIHU bokserski prvak Jugoslavije, koji je nekoliko dana ranije na Mediteranskim igrama u Latakiji osvojio zlatnu medalju za Jugoslaviju u superteškoj kategoriji. Nekoliko ljudi se rukovalo s njime, jedan mu je čestitao medalju. U prostoru s televizorom osjećala se nenavadna tjeskoba. Već preko dvije godine vukao se slučaj Đorđa Martinovića, koga su, prema prvim vijestima mučili kosovski Albanci, da bi se potom smjenjivalo više verzija i vještaka. To sve je dodatno trovalo ionako narušen život na Kosovu. Utakmica između Partizana iz Beograda i Flamurtarija iz Valone u Albaniji bila je događaj koji je nekim služio i kao pokazatelj na čijoj su strani Albanci s Kosova. Stvar je bila složena i zahtjevna više nego što se danas može pomisliti, a u složenost je išlo još što su igrači albanske nacionalnosti ostavili važnog traga u Partizanu. Treba se sjetiti braće PREKAZI, na primjer. A protiv Flamurtarija je Partizan imao u timu jednog od većih igrača u svojoj povijesti, Albanca FADILA VOKRIJU. Uz to valja podsjetiti da je trener Partizana te godine bio FAHRUDIN JUSUFI, veliki igrač, rodom iz Zlog Potoka kod Draguša na jugozapadu Kosova, Goranac, od djetinjstva živio u Beogradu, a koga su mnogi smatrati Albancem. Uza sve ovo i još štošta drugo, valja kazati da je utakmica u Beogradu bila užvratna. Prvu je, u Valoni (Vlori) dobio Flamurtari sa 2:0, što je bilo veliko iznenadjenje za sve koji prate fudbal.

PARTIZANOV stadion je bio pun, igrači Partizana riješeni da pobijede i produ u drugo kolo. Sudija je bio Poljak, dopuštao je oštriju igru, ali je sudio pravično. Partizan je u posljednjem minutu prvog poluvremena dao gol iz penala, koji je načinjen nad Vokrrijem. U 60. minuti Vokrri je dao drugi gol, glavom, sad je bilo 2:0 za Partizan, Flamurtarijeva ekipa je bila pod stalnim pritiskom, očekivao se treći gol. Fadi Vokrri je promašio barem tri velike prilike. A onda je desetak minuta prije kraja, dotad čudesno dobri golman ARAPI izbacio loptu nogom do centra, ondje je skočio centar za Flamurtarija i produžio loptu poluljevo.

Uzeo ju je Sokol Kushta, dešnjak na lijevoj strani, snažno povukao u šesnaesterac, ondje prevario Radanovića, pa se malo vratio unazad gradeći sebi prostor za udarac. U šut mu je krenuo ALEKSANDAR ĐORĐEVIĆ, ali kasno: sa ruba šesnaestera Kushta je opalio po lopu, a ova je otisla u gornji lijevi ugao golmana OMEROVIĆA, udarila u prečku pa u zemlju iza linije i odskočila natrag ispred linije. Gol pri kojem lopta nije ni dodirnula mrežu, no jedan od onih kakvi se zovu majstorskim i nezaboravnim.

Partizanovi igrači i navijači ga neće nikada zaboraviti. Njime je Partizan ne samo ispaio iz evropskog takmičenja, nego je taj gol dobro došao zvezdašima da u potonjim godinama (traje i danas) tu eliminaciju nabijuju partizanovcima na nos. Jer su ih, eto, Šiptari izbacili. Pokunjeni igrači su zamakli u svalcionicu, šokirani gledaoci nisu ih čak ni stigli izviđati. Pravo rečeno, osim rezultata, drugo je sve bilo kako je trebalo biti: desetak prilika za gol, od kojih je barem pet bilo od onih koje se zovu stopostotne, a protivnik je uputio samo jedan na gol udarac. Taj koji je učinio Sokol Kushta.

Žao mi je što veliki glumac i gospodin MILO MIRANOVIĆ nije više na ovom svijetu. Da mu ispričam kako sam u Ulcinju video Sokola Kushta. Za njegov gol Partizanu, Milo mi je, koji dan kasnije, u Beogradu kazao kako se takav gol može pogoditi 'ada samo iz puške'. I da Milu ispričam kako su se u Ulcinju, ispred velike pozornice na Maloj plaži sreli njegov Cetinjanin Radanović i Kushta iz Valone. I kako su bili ada na istom rastojanju kao i u Partizanovu šesnaestercu prije 37 godina. Radanović je, skoro kao onda u šesnaestercu, pošao onamo, Kushta ovamo. I kako se nisu prepoznali. I da mu kažem da je u Ulcinju trebalo da dode Kushta i prošle godine, da se sretne s Omerovićem. Ali Kushta nije mogao doći lani, a Omerović ove godine. Za još potpuniji prizor nedostajao je Aleksandar Đorđević, drugi igrač na Kushtinom pohodu ka golu. No Đorđević živi daleko, na Farskim ostrvima, ondje je selektor ženske fudbalske reprezentacije. Pa da nezaboravljenom Milu kažem i da bi se ovaj ponovljeni prizor svidio Borgesu. I još da mu kažem da zahvalnost za ovaj prizor dugujem PAVLU PEPDONOVIĆU, za koga bi, da je živ, IZET SARAJLIĆ kazao: I stihovi se raduju kad se sastaju ljudi.

■

Sloboda bojama

Nova runda najzabavnijeg dvoboja u svijetu suvremene umjetnosti – nakon što je Anish Kapoor osigurao da nijedan umjetnik osim njega ne smije koristiti Vantablack, jednu od ‘najcrnjih crnih’ nijansi na svijetu, britanski slikar i prankster Stuart Semple promijenio je ime u Anish Kapoor

PRIČU o bojama otvaram u ličnom tonu. Bilo je to prije ravnog 17 godina: tek što sam se zaposlio u tada još velikoj, a kasnije propaloj reklamnoj agenciji. Među njenim glavnim klijentima bila je tada već njemačka, a ranije hrvatska telekomunikacijska kompanija. I dok sam s kolegicama dizajnericama smisljavao svoju prvu reklamu za noviju, najpovoljniju i najdostupniju mobilnu tarifu, internetski paket ili šta već, palo mi je na pamet da u sloganu spomenem prepoznatljivu ružičastu boju korporacije. Nije to nikakva ružičasta, bile su konsternirane kolege, niti je pink, niti fuksija, nego magenta: nijansa koja u spektru boja stoji točno na pola puta između plave i crvene, a našim uvaženim klijentima posebno važna zbog toga što su kupili ekskluzivna prava na nju i zato što je – za razliku od pink ili fuksije – ne smije koristiti nijedna druga kompanija. Sada sam iznenaden bio ja: netko može posjedovati boju? Čitav isječak spektra, svima vidljiv i dostupan, može rezervirati i zapjesti neka tamo korporacija?

I da i ne, naučit će kasnije. Nije baš da tvrtke kupuju dijelove spektra, nego brane njihovu upotrebu svima onima koji im predstavljaju izravnu konkureniju ili im narušavaju reputaciju. Tiffany je tako krajem prošlog vijeka zaštitio svoju ‘Tiffany plavu’, Mattel je zauzeo ‘Barbie pink’, Kodak one karakteristične nijanse žute i narandaste, a crvenu boju potplata luksuznih LOUBOUTINOVIH cipela ne smije koristiti nitko osim njega. I tako dalje, i tako šire, širom spektra: na stranicama globalno referentnog Pantoneovog kataloga, gdje je sva ka nijansa svake boje označena posebnom kombinacijom brojki i slova, neke od tih šifri služe isključivo zato da zaključaju pristup nepoželjnim. Ali svejedno, iako priča o komercijalizaciji spektra nije nepoznata, prije osam godina čitav se umjetnički svijet uskomešao kada smo doznali da je ANISH KAPOOR, jedan od najrazvikanijih umjetnika današnjice, dobio ekskluzivno pravo na korištenje Vantablacka: ‘najcrnje crne’ boje na svijetu koja upija čak 99,96 posto svjetlosti, izgleda poput crne rupe iznenada otvorene u prostorno-vremenskom kontinuumu, a prethodno su je znanstvenici jedne privatne tvrtke laboratorijski sintetizirali od nanovlakana u naučne i vojne svrhe. U

redu, crna tehnički nije boja, ni Vantablack odnedavno više nije najcrnja crna, a bijesne reakcije Kapoorovih kolega u međuvremenu su uminule. Njegovi radovi izvedeni u Vantablacku – možemo reći nakon prvih izložbi – ostat će zanimljivi isključivo po tome što su izvedeni u Vantablacku: inače ih ne bismo dulje pamtili. Ipak, afera se ovih dana vratila u fokus kulturne javnosti, a to je dobra prilika da je iznova pretresem. Ima dovoljno razloga, jer – barem ako mene pitate – riječ je o jednoj od zabavnijih i poučnijih epizoda iz bliske povijesti suvremene umjetnosti.

Najzaslužniji za povratak slučaja Anish Kapoor u medije je ANISH KAPOOR: tako se naime otprije nekoliko dana zove britanski umjetnik STUART SEMPLE nakon što je službeno promijenio ime. Nije naravno prvi koji radi nešto takvo – dovoljno je sjetiti se kako su 2007. slovenski umjetnici DAVIDE GRASSI, ŽIGA KARIŽ I EMIL HRVATIN istovremeno promijenili imena u JANEZ JANŠA – ali je njegov potez ionako tek nastavak uspješne višegodišnje konceptualne zajebancije na račun onog drugog, poznatijeg Kapoora. Jer dok su se ostali umjetnici pjenili i žestili, Semple –

tada već relativno poznat i priznat slikar i grafičar – izabrao je dvoboj bojama. Prvo je, kao odgovor na Kapoorovu ‘najcrnju crnu’, lansirao vlastitu ‘najružičastiju ružičastu’. Nakon nje, još i ‘najsjajniju šljokičastu’. Objema bojama bilo je zajedničko to što su ih smjeli koristiti svi ljudi na svijetu osim, jasno, Kapoora: ako ste ih poželjeli kupiti, morali ste prethodno potpisati službenu izjavu kojom se obavezujete da boje nećete preprodati ni njemu ni bilo kome tko s njim surađuje. O ružičasto-šljokičastoj akciji rasprićali su se svjetski mediji, Semple je postao heroj dana raznoraznih boraca protiv privatizacije, a sam Kapoor je, na opće veselje, brzo pokazao da zajebanciju ne prihvata najbolje. Nekako se dokopao one ružičaste boje, umociš srednji prst u nju pa preko Instagrama Sempleu – kako bi to rekli hrvatski klikbejt-portali – poslao jasnu poruku. Osim što zajebanciju ne prihvata, ispostavilo se, Kapoor je ni ne shvaća: da je bilo tko svoj srednji prst umociš u njegov Vantablack pa ga fotografirao završio bi s milijunskom sudskom tužbom za vratom, dok je Kapoorova objava samo zapela u žanru onlajn krindža i lošeg humora.

Za Semplea, s druge strane, koloristički obračun s Kapoorom označio je početak šire akcije spašavanja zarobljenih boja. Do sada je već ‘klonirao’ poznatu Tiffany plavu, koja se u njegovoj verziji zove TiffBlue. Zatim je lansirao Incredebly Kleinish Blue, parodiju specifične plave nijanske koju je Yves Klein patentirao i zaštitio prije više od 60 godina. Prošlogodišnju pomamu za blockbusterom ‘Barbie’ iskoristio je da nam predstavi ‘Pinkie’ koja bi, kao što slogan ‘The Barbiest Pink’ obećava, trebala biti originalnija od originala. I već se, naravno, čuju oni koji Semplea – pardon, Kapoora – kritiziraju svodeći njegove akcije na samopromociju i lično brendiranje, ali tako to valjda mora biti: da nema potrage za sitnim privatnim interesima boraca za javno dobro i da nema prokazivanja njihove navodne hipokrizije, čime bi se uopće bavili svi naši današnji antiwokeri, preziratelji političke korektnosti, moralistički protivnici svakog moralizma i ostali *statuskvoteri*? Ni prigovori kako je na jednom te istom triku izgradio čitavu karijeru ne drže vodu: novopečeni Kapoor bavi se raznim umjetničkim i aktivističkim projektima, slika i izlaže, pomaže Amnesty Internationalu i udrugama za mentalno zdravlje, samo što je niz kolorističko-oslobodilačkih akcija, eto, privukao najveću pozornost medija. Sada kada se promjenom imena vratio svojoj izvornoj inspiraciji – i to sasvim, kako da kažem, doslovno – ponudio je na prodaju seriju posteru, majica i šalica s neprevodivom igrom riječima koja se može čitati kao izravna poruka originalnom Kapooru, ali i kao (auto)ironičan odgovor kritičarima: ‘I’m not a niche man. I’m Anish, man.’

Ali kritičari na stranu jer nova runda dvobaja oko boja podsjeća da već sam duel Kapoora i Kapoora – onog starijeg i ovog novijeg, onog pravog i ovog pravog – ima sve karakteristike dobrog zapleta. Jedan je prošao elitne škole i na kraju postao britanski sir, drugi u biografiji na službenoj stranici ponosno ističe radničko porijeklo. Jedan stvara monumentalne skulpture zagonetnih oblika, putuje labirintima praznine i prostora, sav je u Konceptiji, Apstrakciji i Formi; drugi plasira jednostavne, angažirane i svima razumljive dosjetke. Jedan iza sebe ima bogat, temeljito proučavan i basnoslovno vrijedan opus; drugi će ostati poznat uglavnom po tome što je zajebavao prvoga. Jer nema ni najmanje sumnje da originalnog Anisha Kapoora u svim budućim antologijama, pregledima i povijestima umjetnosti čeka privilegirano mjesto, dok će se njegova zabavna kopija u najboljem slučaju prokrijumčariti kroz neku kraću fusnotu. Nema sumnje ni da za to postoje čvrsti razlozi, prvenstveno oni stručni i estetski. Pa ipak, teško je u ovom srazu ne navijati za Stuarta Semplea a.k.a. Anisha Kapoora. I teško je ne zapitati se kako bi izgledao svijet u kojem bi se više ljudi borilo za svoja elementarna sredstva rada i za naša zajednička dobra – građanke i građani za javne prostore, studentice i studenti za besplatno studiranje, radnici i radnici za nemam pojma, telekomunikacijske kompanije – onako kako se umjetnik dojučer poznat kao Semple borii za svoje boje. Valjda je u tome ključna razlika: jednom Kapooru možemo se samo diviti, a od drugoga možemo nešto i naučiti. Ustvari, lansira li čovjek kojim slučajem uskoro novu verziju magente – T-comiest magenta mogla bi se zvati ili, još bolje, T-komisch magenta – mislim da će je naručiti. ■



Kopija zabavnija od originala
– Stuart Semple a.k.a. Anish Kapoor (Foto: David Parry/PA Images/PIXSELL)

Незавидна култура

Иако је буџет за културу Републике Србије већи него икад, ситуација за независну сцену се погоршава. Већина републичког и локалних буџета одлази културним институцијама, конкурси често касне месецима, а додељена средства нису довољна за реализацију програма

Из године у годину представници Асоцијације Независна културна сцена Србије (НКСС) анализирају конкурс за финансирање и суфинансирање пројекта из области савременог културног стваралаштва са идејом да укажу на проблеме у култури у Србији, о чему смо већ писали у поводу анализе прошлогодишњих резултата. Колико год то можда из тадашње перспективе изгледало немогуће, ове је године ситуација још гора, иако је буџет за културу већи него икад: издвојено је, наиме, скоро 130 милиона евра, што је 0,68 одсто укупног буџета Републике Србије. Највећи постотак издвајања био је 2022. године, када је износио 0,78 одсто укупног буџета, односно око 113 милиона евра.

Како кажу из НКСС-а, тај ниво проблема би се можда и могао занемарити, односно, 'с тим новцем би се нешто и дало направити' кад би се територијално праведније распоређивао, другим актерима у култури (организацијама), а не само културним институцијама, кад би се додељивао преко конкурса, а не на основу дискреционих права, кад се не би додељивао фантомским и предаторским организацијама, певаљкама које пљачкају градске буџете, на основу наредбе партијских централа. У првом пресеку овог финансијског колача издваја се одмах 61 одсто новца који иде републичким институцијама културе. За остатак се неравноправно боре сви остали. — Причамо о неколико хиљада актера, јер само у културном систему Србије има више од 500 институција, плус око 1.600 ненавладиних организација, плус неколико хиљада актера у креативној индустрији. За све њих заједно је предвиђено 39 одсто буџета — објашњава нам ПРЕДРАГ ЦВЕТИЧАНИН из Центра за емпириске студије културе југоисточне Европе. И ту је приметна огромна несразмера јер, истиче то наш саговорник, на основу базе Завода за проучавање културног развоја, у Београду има чак 619 културних актера, што је скоро 30 одсто. Следећи је Нови Сад са 101, Ниш са 41, Суботица са 28, Крушевица са десет итд.

А из Крушевца долазе и Факири са југа, који свој програм реализују у Алтернативном културном центру Гнездо, у простору који је био познат као Бела боца. Тамо су раније биле свлачионице локалног фудбалског клуба Борац који им је уступио простор који су они освежили муралима и оспособили. Приликом представљања овогодишње анализе конкурса у култури, која је одржана почетком прошлог месеца баш у Крушевцу, члан Савета галерије АКЦ-а МАРКО ЂОРЂЕВИЋ навео је



да је укупан буџет Града за 2021. био око 41 милиона евра, а 2024. године износи нешто више од 56 милиона.

'У то време, буџет Града за културу се кретао од 7,3 одсто укупног буџета 2021. до 6,44 одсто 2024. године. То је важно истаћи да бисмо приказали општу структуру буџета. Долазимо до најупадљивијег податка, а реч је о Културно-уметничком друштву 14. октобар, којем у последње четири године, колико смо радили анализу, по правилу на градским конкурсима за јачање културне продукције и уметничког стваралаштва одлази пола буџета, а вероватно је то случај и са годинама пре тога. Све остале организације — њих скоро 30 — морају да се 'утурају' у преосталих мање од 50 одсто', навео је Ђорђевић.

КАЊА Димитријевић, председница удружења Факири са југа, напомиње за Новости да није конкурс ако не постоји могућност да новац буде другачије распоређен те сматра да би Град требао да распише други.

— То стање је зацементирано, а уместо да се ситуација реши на други начин, Град узима са независне сцене. Радили смо анализу од 2021. до 2024. године. Највише је конкурисало неких шест-седам организација. Буду подржане по две: једна од њих је обично књижевни клуб Багдала, а други смо обично ми. Остале организације углавном и нису из области културе, него се рецимо баве особама са Дауновим синдромом и слично, али и оне бивају одбијене. Наше удружење је две године било подржано за галеријски програм, а сад

Само лоше вести — представљање резултата анализе конкурса за (су)финансирање пројекта у култури (Фото: Асоцијација НКСС/Фејсбук)

смо две године одбијани. Других организација и нема — истиче и напомиње да, иако постоје седам година, Факири немају никакву врсту подршке од Града који их је, наглашава, пробао чак избазити из простора у ком се налазе, иако им га Град није додељио. Први пут кад су аплицирали за градски новац, тражили су 80.000 динара за боју за фасаду, а добили су 10.000 динара (око 85 евра), прецизирају је наша саговорница.

— И онда се очекује да ви спроведете пројекат са тако осакаћеним буџетом — додаје она и истиче да се од радника на независној културној сцени очекује да волонтирају, што деморалише и демотивише нове иницијативе.

— Јуди који би радили нешто савремено, нешто експериментално, немају никакву подршку. Потпуно је ненормално да очекујете било шта, јер радите у грозним условима, све је нестабилно и потплаћени сте, ако сте и плаћени — наводи Димитријевић, која додаје да је све то довело до тога да се ретко ко више и јавља на конкурсе јер се унапред зна да се неће добити новац, или ће то бити симболичне цифре са којима не може да се плати ни једног човека за одређени ангажман.

Ако говоримо о Београду, новина у односу на прошлогодишње анализе је да Секретаријат за културу уопште није распи-

сао конкурсне образложући то чињеницом да је Град био девет месеци на принудном финансирању због избора, па да сад нема времена да се конкурси реализују. Цветичанин пак верује да је стварни разлог минуса од 72 милиона евра у градском буџету у 2023. години. За разлику од Града, који је дао бар неко објашњење, Министарство културе није објаснило који су разлоги за кашњење четири конкурса: за финансирање уметничких дела из области визуелних уметности (150 дана), за откуп публикација за библиотеке (170 дана), за суфинансирање пројекта у области културе и уметности који су подржани кроз међународне фондове/програме (190 дана) и за суфинансирање пројекта у области превођења репрезентативних дела српске књижевности у иностранству (210 дана).

— Оно што је смешно или тужно је да ће они очекивати да се ти пројекти реализују до 31. децембра, под претњом санкција — објашњава Цветичанин и прецизира:

— Ако су резултате објавили 16. октобра, док се новац пребаци бит ће 15. новембра и остаће један месец да се тај пројекат реализује или да се врати новац.

Истиче да због таквих кашњења нико не може да реализује пројекте у првој половини године, што је посебан проблем онима који редовне програме реализују током пролећа. Осим тога, проблематични су и одобрени износи. Напомиње да је реч о 2.000 до 3.000 евра по пројекту, а на нивоу Града још и мање јер се додељује по 50.000 динара, што је нешто више од 400 евра.

— Минимална плата у Србији је 49.000 динара, тако да ви са тим грантовима не можете једну особу да ангажујете да ради два месеца, а камоли да се реализују било какве активности. И из године у годину је све горе и горе — закључује Цветичанин.

Поред већ устаљеног обичаја додеље новаца фантомским организацијама, сумњивим пројектима ове године пријодат је и 'посебан начин пљачке', напомиње Цветичанин.

Уз мизеран новац који градови издавају за културу, проблематичне прерасподеле, ове године им је на муку села и Јелена Карлеуша за чије наступе су градови издавали и по трећину, четвртину укупног буџета, а у Пожаревцу готово читав буџет који износи 6,5 милиона динара. За њен наступ издвојено је 5,85 милиона.

Једини ресурс које организације независне културне сцене имају су људи. Јуди се тако троше и није чудо што завршавају у бурнауту, што је само последица немогућих услова у којима раде, на крају ће Цветичанин. ■

FRANÇOISE VERGÈS

Ne postoji neutralna umjetnost

Muzeji nisu prostori u kojima se možete sakriti od svijeta. Ne smijemo se zadovoljiti time da umjetnost bude eskapistička praksa u trenutku u kojem se događaju genocid u Gazi, rat i glad u Sudanu, Kongu, Kašmiru, sa svime u Ukrajini, s klimatskom katastrofom, s globalnom kontrarevolucijom

FRANÇOISE VERGÈS (otok Réunion) teoretičarka je politike, antirasistička i dekolonijalna feministkinja i kustosica. Teme njenog rada obuhvaćaju robovlasništvo i njegove reperkusije, solidarnost na globalnom Jugu, dekolonizaciju javnih prostora, dekolonijalni feminism i neoliberalizam, da spomenemo samo neke od njih. Na srpskohrvatski su do sad prevedene njene knjige 'Feministička teorija nasilja' (FMK, Beograd, 2022., u prijevodu MILICE RAŠIĆ) i 'Dekolonijalni feminism' (Multimedijalni institut, Zagreb, 2023., u prijevodu MILENE OSTOJIĆ). Njeno javno predavanje '(Nemoguća) dekolonizacija univerzalnog muzeja', održano 21. listopada u zagrebačkom Centru mladih Ribnjak u organizaciji kolektiva WHW, bilo je dupkom puno.

Tema vašeg zagrebačkog predavanja, kao i vaše posljednje knjige, jest dekolonizacija muzeja. U naslovu knjige referirate se na krilaticu Frantza Fanona o dekolonizaciji, kao programu potpunog nereda i govorite o potrebi za radikalnom transformacijom ideje univerzalnog muzeja, s Louvreom kao uzorom. Kako vaša analiza funkcioniра u kontekstu globalne poluperiferije poput naših prostora, koji nisu aktivno participirali u kolonijalnoj eksploataciji, ali su od nje ipak imali koristi?

Nacionalni muzeji, osmišljeni da demonstriraju prestiž države i nacije, javljaju se u 19. stoljeću. Već tad se Louvre postavlja kao model 'univerzalnog', s predmetima iz različitih perioda i lokaliteta na jednom mjestu. U Louvreu se možemo šetati od grčke antike, preko onog što nazivaju islamskom umjetnošću, pa sve do europske umjetnosti 19. stoljeća. Isto je u British Museumu, Pradu itd. – većini muzeja zapadne Europe. U drugim dijelovima svijeta, muzej je pratio isti princip, ali u odnosu na nacionalnu državu. Privatne kolekcije aristokrata otvarale su se da bi educirale građane, nudeći im nacionalni identitet koji ujedinjuje manjinske

perspektive i raznolike narative u jedan: onaj nacionalne države. Razlika između nacionalnih i univerzalnih muzeja jest u tome što oni prvi nemaju prilike prikazati puno predmeta iz ostatka svijeta. No čak i u perifernim evropskim muzejima postoji taj poriv. Na svakom putovanju posjećujem muzeje, i čak i u manjim muzejima naći će se poneki predmet iz Afrike ili Azije. Možda samo dva ili tri, ali će biti tamo: donijeli su ih vojnici, misionari, donirale važne porodice kroz trgovачke veze, izravno ili neizravno. Postoji to uvjerenje – mi nismo velika kolonijalna sila, nama dekolonizacija ne treba. No dovoljno je da se neki avanturisti ili misionar stacionirao u Kongu ili Etiopiji. U Etnografskom muzeju u Zagrebu postoji fotografija jednog tipa (DRAGUTINA LERMANA,

op. a.) s malim crnim dječakom. I u Etiopiji su braća SELJAN osigurala važnu kolonijalnu poziciju. U to vrijeme muškarci iz Hrvatske mogli su putovati u Afriku, ali nitko iz Konga nije bio u situaciji da dođe u Hrvatsku i odnese kući umjetnička djela.

Jeste li posjetili Muzej afričke umjetnosti u Beogradu? Kako ga doživljavate?

Taj je muzej odraz specifičnog odnosa koji je Jugoslavija gradila s takozvanim trećim svijetom. Ideja je bila izgraditi muzej na idejama prijateljstva među narodima i solidarnosti, ali to je uvjek komplikirano. Otakud potreba da se ustanovi upravo muzej, umjesto npr. knjižnice ili kulturnog prostora? Umjetnost se uvjek prepoznavala kao most prema civilizaciji, i taj pogled je i danas hegemon. Uvjek se govori o dijalogu između kultura, iako se paralelno s tim umjetnost uništava u ratovima. Ali i dalje postoji ta duboka ideja da će umjetnost potaknuti ideje prijateljstva i zajedničke ljudskosti.

Umjetnost i neutralnost

U Zagrebu ste u svojstvu predavačice na WHW-ovoj akademiji, a studenticama ste održali i seminar o politici vitalnih potreba, jednoj od vaših glavnih tema. Na koji način spajate politiku borbe za osnovne ljudske potrebe s umjetnošću?

Umjetnost i muzeji nisu neutralni prostori u kojima se kontemplira, gdje se možete sakriti od svijeta. Ne smijemo se zadovoljiti time da umjetnost bude eskapistička praksa, svakako ne u ovom trenutku u kojem se događaju genocid u Gazi, rat i glad u Sudanu, Kongu, Kašmiru, sa svim što vidimo u Ukrajini, s klimatskom katastrofom, pojavom krajnjih desnih fašističkih stranki, s globalnom kontrarevolucijom. Zadnjih desetak godina svjedočimo i nevjerojatnim pokretima otpora:

autohtona populacija koja se bori za zemlju i vodu, potom MeToo, Black Lives Matter, palestinska borba itd. Umjetnici možda i mogu šutjeti – imaju na to pravo kao i svi ostali – ali tada ne mogu tvrditi da su ikakva avangarda. Ne mislim, naravno, da zakonski treba siliti umjetnike da se angažiraju u svijetu, ali mene umjetnost koja to ne čini jednostavno ni ne zanima. U teškim trenucima – a ovo je doba iznimno teško i prijeteće – puno me više zanimaju oni koji razumiju što se događa i koji se odupiru. To ne znači da proizvode propagandnu umjetnost, nego da nas tjeraju da shvatimo hijerarhije moći i borimo se protiv njihove naturalizacije.

Postoji li opasnost da umjetnički angažman zamjeni onaj politički?
Znamo da su u određenim situacijama umjetnici rekli: ovo nije trenutak da slikam ili kipiram, moramo se boriti protiv fašizma, nacizma, kolonijalizma, imperializma. Znamo da u Palestini ginu pjesnici, i da će moći uvjek na meti imati umjetnike. Vidjeli smo to u Čileu, u diktatorskim režimima u istočnoj Europi, u FRANCOVOJ Španjolskoj, vidimo to sada s propalestinskim umjetnicama. Ne postoji neutralna umjetnost: ako ne stvara probleme sustavu moći, ona održava *status quo*. Glazbenici mogu stvarati zvukove otpora, fotografirati snimati, pjesnici pisati poeziju, svi i dalje mogu koristiti svoju umjetničku kreativnost i boriti se zajedno sa svojim drugovima.

Hrvatska je preko noći postala destinacija za strane radnike, kao i za osobe koje traže zaštitu od ratova, siromaštva i progona. Ovaj je proces tako brz da se u nekoliko godina potpuno promijenio moj odgovor na pitanje 'Tko čisti svijet?'. Donedavno je odgovor bio 'moja baka', ali sada po SHOPPING-centrima srećem isključivo nepalske i filipinske radnice. Recite nam nešto o temi rasjalizacije (već otprije ženskih esencijalnih poslova).

Ako imamo izložbu o radikalnom feminismu, to je zato što su neke druge žene očistile galeriju.

I moramo toga biti svjesne. Ne kažem da treba otkazati izložbu ili na neki umjetan način uključiti i te žene u nju, ali ako uopće ne razmišljamo o strukturi, što onda radimo?

Pomak koji opisujete dogodio se i u Francuskoj i Engleskoj, samo nakon Drugoga svjetskog rata. Prije toga su kao čistačice, u privatnoj i javnoj sferi, radile siromašne žene sa sela. Pomak prema rasijalizaciji dogodio s profesionalizacijom srednje i niže srednje klase, te je porasla potreba za čistačicama, njegovateljicama i ostalim nisko plaćenim zanimanjima. U Engleskoj su tu rupu popunile žene iz Antila, u Španjolskoj one iz Južne Amerike, u Njemačkoj iz Turske. Ovdje su sad to Romkinje ili žene iz jugoistočne Azije, u Francuskoj žene iz bivših kolonija. To je globalno kretanje. A migracija je danas prvenstveno ženska – to pokazuju UN-ove brojke. To su žene koje migriraju kao bi radile u skribi i uslužnim djelatnostima kao što su njega, čišćenje, čuvanje djece i seksualni rad. U svim tim sektorima dolazi do rasijalizacije. A sama rasijalizacija nije monolitna, to je također zanimljiv konstrukt. Žene iz Južne Amerike mogu izgledati isto kao Španjolke, a ipak će biti rasijalizirane. I unutar Europe naravno postoje hijerarhije – to je stari princip ‘podijeli, pa vladaj’, jedna od najstarijih taktika vlasti, i dalje vrlo efikasna. No moramo biti svjesne te organizacije svijeta, a feminism je često zanemaruje. Ako smo u prilici da putujemo, istražujemo, pišemo knjige, to je zato što neke druge žene čiste. Ako imamo izložbu o radikalnom feminismu, to je zato što su neke druge žene očistile galeriju. I moramo toga biti svjesne. Ne kažem da treba otkazati izložbu ili na neki umjetan način uključiti i te žene u nju, ali ako uopće ne razmišljamo o strukturi, što onda radimo? Svijest o strukturi uvjeta proizvodnje omogućuje nam da se borimo za aboliciju te strukture. Znam da se na Zapadu i takozvana istočna Europa doživljava kao periferija – ‘oni zapravo ne razumiju demokraciju, moramo ih poučiti’, pa Europski parlament šalje misionara, kao u kolonijalna vremena. Ova ideja civiliziranja vrlo je snažna danas u zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi. Postoji uvjerenje da su ideje poput slobode i jednakosti nekima urođene – obično bijeloj buržoaziji, kojoj to dolazi s rođenjem – dok ostale treba educirati. Zato trebamo dobro razmotriti razne periferije i njihovu organizaciju. Jer dok istočna Europa jest periferija, ona nije isto što i globalni Jug.

Rasa, klasa i pobačaj

Problem rasijalizacije provlači se kroz sve teme kojima se bavite. Primjerice, pitanje pobačaja – upozoravali ste kako se u vrijeme kad se Francuskinje bore za pravo na pobačaj na Réunionu događaju prisilne sterilizacije. U vrijeme kada u Hrvatskoj postoji priziv savjesti, koji značajno otežava pristup pobačaju, kako gledate na ta pitanja?

Dvije stvari su tu važne. Za početak, svjedočimo globalnoj kontrarevoluciji, koju pratimo u SAD-u ili Argentini, potpunoj histeriji kako žene ne prave djecu, kako nema dovoljno djece. Ali nas je sedam milijardi na planetu, imamo vremena prije nego što čovječanstvo opadne brojem. I žene imaju pravo odlučiti da žele manje djece. Međutim, borba za pravo na abortus često se zapliće u individualistički narativ – moje tijelo, moj izbor – tako da moć ide u ruke doktora i bolnica, umjesto borbe za autonomne klinike. Zato su doktori u poziciji da koriste priziv savjesti. No kroz povijest su pobačaji rađeni unutar ženskih krugova, često sa strašnim posljedicama, naravno, no to je bio rezultat represije. Sedamdesetih su žene naučile kako da izvode pobačaje, i radile su si ih međusobno, u stanovima. To je znanje oduzeto, buržujske feministkinje su predale tu moć. Da smo se borile za autonomne klinike, da se one multipliciraju i budu dostupne i po malim selima, stvari bi bile



drugačije. Predali smo se moćnicima, kao da je moć benevolentna, a ne u rukama rasističkog patrijarhata. A potom imamo situaciju da su mnoge žene sterilizirali i vršili im abortus bez njihovog pristanka. U Francuskoj su to

Dok su se feministkinje borile za pravo na pobačaj u Francuskoj, nisu obraćale pažnju na to da država potiče obavljanje pobačaja u slučaju rasijaliziranih žena. Kada se feminismu pristupi iz pozicije individualnih prava, gubi se iz vida pitanje klase i rasijalizacije

bile Romkinje, a slična se stvar dogodila i na Réunionu: dok su se feministkinje borile za pravo na pobačaj u Francuskoj, nisu obraćale pažnju na to da ta ista država potiče doktore na obavljanje pobačaja u slučaju rasijaliziranih žena. Nemam ništa protiv toga da buržuke imaju pravo na pobačaj, ali zbog toga što nisu obraćale pažnju, ili se uz to borile i za seksualnu edukaciju, mnoge žene iz nižih klasa bile su skrajnute. Kada se feminismu pristupi iz pozicije individualnih prava, gubi se iz vida pitanje klase i rasijalizacije.

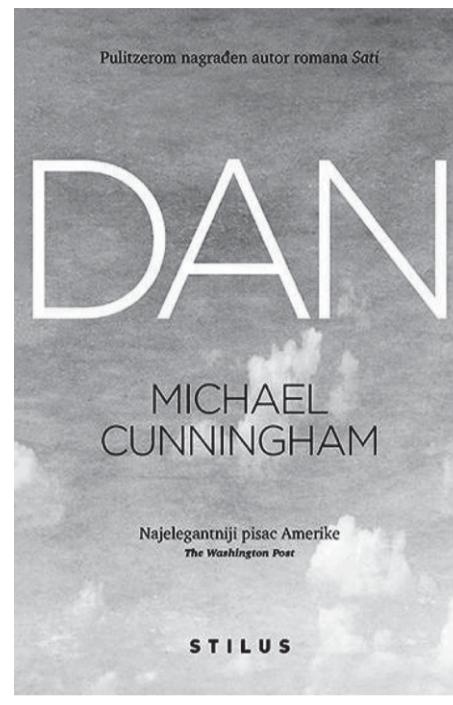
Razgovaramo na engleskom jeziku. Razmisljajući o vlastitim mogućnostima da vas intervjuiramo na francuskom, shvaćamo da to nije vaš materinski jezik. Kakav je vaš odnos prema jeziku u kontekstu imperializma? Školovala sam se na francuskom. Réunion je francuski departman, ali sam kod kuće govorila i kreolski. Dolazim iz vrlo obrazovane obitelji i nisu mi branili da kod kuće govorim kreolski iz straha da neću biti dobra u školi. Radila sam kao novinarka, pisala sam na francuskom za neke ženske i ljevičarske časopise, a onda sam se našla u SAD-u. Od 1985. sam sve pisala na engleskom, a francuski sam ponovno počela koristiti tek krajem 1990-ih. Razlog tome je što su Francuzi odbijali povjerovati da su imali ikakve veze s ropstvom, pa sam im moralna to dokazati na njihovom jeziku (smijeh). Onda

sam ponovno prihvatile francuski i počela graditi mirniji, manje konfliktni odnos s njima. Francuskoj kolonizacija ide jako dobro, jedna je od boljih u tome. Tjeraju te da voliš jezik, voliš Francusku. Taj odnos s jezikom je u srcu francuske kolonizacije.

U svojoj knjizi ‘Program potpunog nereda’ gorite o potpunom neredu kao radikalnom prekidu s kolonijalnim konceptom muzeja i kanona. Ipak, spominjete i paralelnu silu: želju potlačenih da ih tlačitelji prepoznaju. Isključuju li se te sile međusobno? To je strateško pregovaranje, neprestana borba. Moramo znati kad reći ‘slušat ćete nas, jer ćemo vrištati dok nas ne čujete’. No također smo svjesni kako neoliberalizam sve komodificira. Njihov je odgovor ‘nema problema, pretvorit ćemo vas u robu’. U principu nisam protiv ulaska u institucije, no moramo prepoznati da se tu krije i zamka. Svaka radikalna ideja može zavrsiti kao slogan na majici koju izrađuje siromašna žena u Bangladešu, posebice u današnjoj umjetnosti: vidimo kako su institucije i muzeji prepoznali kako je različitost dobra za tržište. Možemo to promatrati i kao dio procesa – moć će isprva komodificirati, ali mi se krećemo prema novim horizontima i gledamo u nove prostore borbe. Danas bih rekla da je to borba za širenje autonomije, otvaranje prostora za mišljenje i praksu koja se odmice od komodifikacije. A oni neka rade svoje. ■

Michael Cunningham: *Dan*

(s engleskog preveo Srećko Jurišić,
Stilus knjiga, Zagreb, 2024.)



PIŠE Dragan Jurak

Tvrda bračna govna

Nesavršena, ali sasvim zabavna komedija zabune

KAD se Dan, ljepuškasta rock zvijezda niže kategorije, odlučio oženiti s Isabel, snažnom ali ne baš lijepom djevojkom, mlađi i uviđ opakiji brat Garth rekao je: 'Stari, imati ja nekoliko superzgodnih cura ako ti ih je ponestalo.' Desetak godina kasnije Dan je i dalje netalentirani glazbenik koji sanja dane slave, a Garth je gotovo jednako neuspješni likovni umjetnik. Dan i Isabel imaju dvoje djece, u kući u Brooklynu s njima živi i Isabelin brat Robbie, a Garth je postao surogatski otac koji se žali što malo vidi svog sina. Jasno je da smo u romanu MICHAELA CUNNINGHAMA. I to ne samo zbog spominjanja VIRGINIJE WOOLF čija je 'Gospođa Dalloway' Cunninghamu bila palimpsest na kojem je ispisao 'Sate', slavni i Pulitzerom nagrađeni roman s kraja devedesetih.

Svoje dane Dan provodi skladajući, suočen s 'osjećajem koji ne voli nazvati neu-spjehom' te s dvjesto tisuću pratitelja koji ga na mrežama sprdaju. Za to vrijeme Isabel svoja jutra provodi na stubama, kao 'lik u nekom europskom filmu: Žena na stubama', sjedeći na stepenicama na kojima će ostati sjediti i kad njena djeca odrastu i odsele, i kad se usele novi stanari, koji će gostima šaptom govoriti: 'Ispričavamo se, ali dobili smo je s kućom, nismo je gotovo ništa platili i, eto, ne možemo tu ništa.'

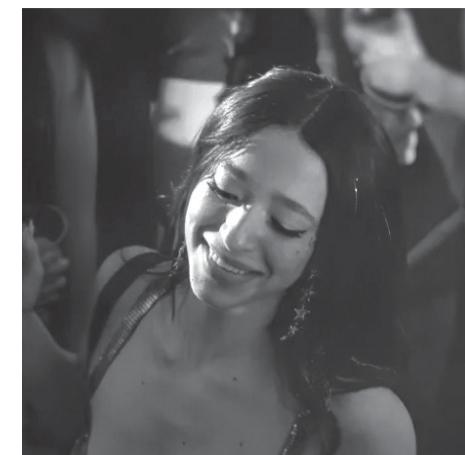
Cunninghamovi romani organizirani su poput ladica s čarapama. Sve je sustavno posloženo. 'Dan' je organiziran u tri dana, 5. travnja 2019., 2020. i 2021. godine, kroz jutro, popodne i večer. Bračni zapleti nisu više u središtu suvremenog romana, ta je tradicija gurnuta u povijest još s dolaskom modernizma. Ili možda baš i nije? Suvremeni roman preispituje klasične naracije, prolazi

kroz razorne cikluse autodestrukcije i razgradnje, ali i dalje ne odustaje samo tako od bračnog zapleta, pogotovo ne u Americi, kod FRANZENA ili EUGENIDESU ('Bračni zaplet'), ali i u Evropi, gdje je FERRANTE vlastoručno vratila bračni zaplet u središte romana. Usprkos modernizmu, brak je i dalje tu. Ili kako će to u 'Danu' profesorica književnosti kazati studentici: šokantno je 'kako je teško razgraditi bračni narativ. Nemaš pojma... koliko je to govno tvrdo'.

Brak i govno. Posljednja rečenica sažetak je novog Cunninghama. Rokersko-umjetnička, buntovnički-opaka bračna žele brak, cure baš i ne. Cunningham piše lijepo, stilski dotjerano i, kako američka kritika kaže, trenutačno najelegantnije na kontinentu. Roman ima svoju epidemijsku dimenziju i svoje posve neočekivane dimenzije. Ali, na kraju dana sve se svodi na to da je brak neobično tvrdo govno. U klasičnom romanu za brakom i zagrljajem žudjele su maloljetne djevojke i posrnule žene. U postbračnom romanu za zagrljajem, brakom i obitelji, žude muškarci koji boje kosu u zeleno i nose isprane Ramones majice. Ako se nekad o braku pisalo kao utočištu za bespomoćne ženice, kod Cunninghama je brak postao utočištem za neodrasle i neuspjele muškarce. Zabavna je to ideja. 'Dan' nije savršen roman – u nekim svojim elementima, uključujući i sam razvoj priče i gradnju likova, dosta je i daleko od savršenog romana. Ali kada se pri samom kraju, nakon druge ili treće večernje lajne kokaina Danu učini da vidi svjetlo, da je ljubav 'jača nego ikada' a njegov brak neuništiv, nađemo se usred sasvim zabavne komedije zabune. ■

Anora (r: Sean Baker)

(2024.)



PIŠE Damir Radić

Izuzetna Mikey Madison kao Ani

Neka druga Pepeljuga

Vjerojatno najbolji film Seana Bakera dosad

DO 2015. i naslova 'Tangerine' SEAN BAKER bio je sineast nepoznat izvan uskog područja (ultra)niskobudžetne nezavisne produkcije. S tim svojim petim dugometražnim igranim ostvarenjem, premijerno prikazanim na Sundanceu, preko noći je postao senzacijom – film smješten u svijet transrodnih seksualnih radnika dinamično je prepleo dramu i komediju, a pritom je djelovao autentično poput dokumentarca, čemu je obol dalo i snimanje isključivo pametnim telefonima. Nakon velikog uspjeha, Bakerov sljedeći rad 'Projekt Florida' o stanařima i upravitelju socijalnog motelskog naselja u blizini Disneylanda snimljen je s osjetnjim budžetom i legendarnim WILLEMOM DAFOEOM u jednoj od istaknutijih uloga. Premijerno je prikazan u Cannesu uz gotovo jednodušnu podršku kritičara, a Dafoe je bio i nominiran za Oscara. Postalo je jasno – Baker nije čudo od jednog filma, nego za dulje staze kapacitiran autor. Potvrdio je to narednim ostvarenjem, humornom dramom 'Crvena raketa' o povratku nekadašnje pornozvijezde u rodni teksaški gradić, gdje ga malo tko dočekuje sa simpatijama; prvi je to Bakerov film prikazan u glavnom kanskom programu. Naposljetku, ove godine američki je autor – hvaljen zbog socijalne osviještenosti i humanizma u tematiziranju društvenih marginalaca, nerijetko ilegalnih imigranata i seksualnih radnika – dosegao vrh karijere. Njegov je novi film 'Anora' nagrađen Zlatnom palmom.

Drugi put zaređom Baker kao središnji lik postavlja osobu iz svijeta seksualnog biznisa, samo ovaj je put riječ o mladoj djevojci koja se bavi plesom u krilu i druženjem s klijentima u privatnim sobama njujorskog noćnog kluba. Ona se zove Ani, pravim imenom Anora, i po baki je ruskog porijekla, pa je vlasnik kluba angažira da zabavlja mladog Rusa Ivana zvanog Vanja, sina bogataškog bračnog para koji u New Yorku ima raskošnu kuću. Ani i Vanja svide se jedno drugom, dogovore escort angažman kod njega, a kad i to prođe dobro Vanja poželi unajmiti Anine usluge na tjedan dana, da za to vrijeme bude

njegova djevojka. Neočekivano, aranžman završi njihovim vjenčanjem u Las Vegasu, a Ani sve to shvati vrlo ozbiljno. Čini se da i Vanja isto misli i osjeća, sve dok njegovi roditelji ne saznaju što se dogodilo i naredne trojici svojih ljudi da riješe za njih neprihvatljivu situaciju. Posve suprotno očekivanjima i (pogotovo današnjoj) reputaciji ruskih oligarha, film se nakon poletno eliptične prve trećine o ljubavnoj zanesenosti dvoje mlađih ne pretvara u komornu (brutalnu) tragediju o ubijanju na trag, recimo, 'Kinataya' BRILLANTE MENDOZE. Umjesto toga Baker nudi ni više ni manje nego komediju s elementima svojevrsnog *slapsticka* i *screwballa*; nasilja pritom itekako ima i neugodno je u svom realističkom uprizorenju, ali humorni sloj ga olakšava dok se neukrotiva djevojka odupire nastojanjima trojice naizglednih mača nasilnika, a zapravo nespretnjakovića, da je razdvoje od Ivana. Naposljetku svi četvero kreću u odiseju noćnim velegradom, dragajući za u međuvremenu odbjeglim Vanjom.

Baker vrlo umješno miješa različite tone unutar postojanog i bespriječnog realiziranog realističkog konteksta, no s vremenom mu se film gotovo dvoipolsatnog trajanja ponešto razvodnjava. Nadoknaduje to antologijskom zimskom završnom scenom u automobilu, kad pozadinska, malopomalo razvijana linija priče – ona između Ani i Igora, jednog od trojice 'mačoa' – izrađena u prvi plan i kad Ani, istovremeno zahvalna i očajna, shvati tko je pravi princ, ako je ona Pepeljuga (bjajka na koju se pozvao sam autor). 'Anora' je vjerojatno najbolji film Seana Bakera dosad, za što velike zasluge idu izuzetnoj i (tjelesno) vrlo hrabroj izvedbi MIKEY MADISON kao Ani, čije magnetično lice ostaje nezaboravno, a sjajni su i KAREN KARAGULIAN, VACHE TOVMASYAN i JURA BORISOV (Igor) kao armenski i ruski *fixeri*, ali i MARK EJDELŠTEJN kao infantilni Ivan koji se naposljetku ispostavi zapravo racionalnim egoistom. ■

PREPORUKE: SERIJE

Rivals

(Disney+)

NAKON ekranizacije 'Ridersa' iz 1993., čini se da su se *bonkbusteri* JILLY COOPER o arogantnom aristokratskom plejboju Rupertu Campbellu-Blacku ponovno vratili u modu i to u velikom stilu i nipošto diznijevskoj maniri. Ovaj kemp prikaz razuzdanog života britanske aristokracije i višeg srednjeg sloja na vrhuncu tačerizma smješten je na ladanju Rutshirea i vriji dokonim likovima koji vrijeme obilno krate vanbračnim seksom, skupim zabavama, lovom, pisanjem *soft porn* ljubića i nesmiljenom borbotom za prestiž. Već sama uvodna scena te skupo producirane sapunice najavljuje cijeli ton



serije i predstavlja protagoniste; razvedeni zgodni torijevac RCB (ALEX HASSELL) seksa se s novinarkom u zahodu Concordea u času probijanja zvučnog zida, što s negodovanjem prati njegov zakleti suparnik, priženjeni lord Tony Baddingham (DAVID TENNANT), vlasnik komercijalne televizije Corinium, koja svojim lakoprovabljivim sadržajima prkositi svim standardima BBC-a. Ne bi li svojoj televiziji priskrbio ponešto kredibiliteta i zadržao koncesiju, Baddingham BBC-ju otima Declana O'Haru, novinarsku zvjezdu čuvenu po profesionalnom integritetu, i angažira probitačnu američku producenticu da ga drži pod uzdama. Dolazak Declana i njegove obitelji rasplamsa staro rivalstvo između dva torijevca, ali i pobudi nezdravo zanimanje RCB-za njegovu ženu i kći tinejdžericu. U neprestanom preslagivanju odnosa između likova, prožetom klasnom notom na relaciji *old money-new money* i surovim zabadanjem noževa u leđa, odvažno se, duhovito i besramno satirizira viša klasa i vrijeme u kojem su se počele rastakati razne društvene vrijednosti.

The Diplomat

(Netflix)

USVIJETU koji se atomizira zastrašujućom brzinom, autori DEBORI CAHN ('West Wing', 'Homeland') pošlo je za rukom stvoriti političku dramu koja, osim što reflektira stvarno stanje geopolitike, ujedno pruža i dozu zabavnog eskapizma bez oslanjanja na sladunjave šablone žanra. Već je prva sezona priče o američkoj diplomatinici srednjeg ranga Kate Wyler (KERI RUSSELL), iznenada uzdignutoj na položaj ambasadorice u Londonu, pokazala potencijal da se prometne u osvremenjenu verziju 'Zapadnog krila', ali bez sorkinovskog povijedanja. U drugoj sezoni, koja se direktno nastavlja na bombastičan *cliffhanger* prve, Cahn još malo podiže već postojeće tenzije, ali uvodi i nove. Osim komplikirane dinamike centralnog bračnog para, koji se trudi

razotkriti globalnu političku zavjeru i usput održati klimavi brak, u prvi plan dolaze britanski premijer (RORY KINNEAR) i američka potpredsjednica (ALLISON JANNEY). Ona u London stiže tobože u znak solidarnosti nakon terorističkog napada koji se pripisuje Rusima, koji ponovo zauzimaju ulogu vječnog zlikovca i prijetnje demokraciji kakvu su imali u pop kulturi osamdesetih. No ništa



nije onako kako se na prvi pogled čini pa, dok ambasadorica razotkriva zavjeru, paralelno se pripremajući za ulogu sljedeće američke potpredsjednice, shvaćamo da demokracija više nije u modi i da je moćnici pokušavaju održati na životu beskompromisnim geostrategijama. U vremenu uznapredovanog nepovjerenja u demokratske promjene, upravo u tom priznanju da smo možda dosegli kritični trenutak u kojem bi se ustrojstvo svijeta trebalo temeljito preosmisiliti želimo li se održati kao vrsta, leži najveća kvaliteta ove pametno pitke, dinamične i zabavne serije.

Ludwig

(BBC)

LMORU žanrovske konfekcije kojom je televerzum zatpan, 'Ludwig' autora MARKA BROTHERHOODA istaknuo se svojom neobičnom i simpatično neuvjernjivom premisom. Priča je to o agorafobu Johnu Mitchellu (DAVID MITCHELL), povučenom enigmatičaru koji radi pod pseudonimom i vodi pažljivo strukturiran život, sve dok ga njegova šogorica i najbolja prijateljica iz djetinjstva (ANNA MAXWELL MARTIN) ne pozove u pomoć i izbaci iz kolotečine. U Cambridgeu je, naime, nestao njegov jednojajčani blizanac, policijski detektiv koji je, po



svemu sudeći, nabasao na policijsku zavjeru pa se sklonio da zaštitи obitelj. U tajnoj potrazi za bratom, nervozni i socijalno nezgrapni Ludwig nevoljko preuzima njegov identitet pa surađuje na brojnim slučajevima ubojstava koja s lakoćom razrješava oslanjajući se isključivo na logiku, potpuno nezainteresiran za motivaciju zločinaca. Spajanjem intrige klasičnog *whodunita* sa šarmom komedije, usput preuzimajući od 'Columba' i 'Poirota' trop kolektivnog razotkrivanja zločinca kao završni detalj svake epizode, 'Brotherhood' je uspio stvoriti neobično toplu priču o amaterskom detektivu koja bi se mogla protegnuti na mnogo sezona.

Jelena Svilari

MIŠO NEJAŠMIĆ InterLiBpe otvara komunikaciju između hrvatske i srpske kulture

Od 15. do 17. studenog u sklopu zagrebačkog Interlibera održava se i InterLiBpe, program u organizaciji Srpskog narodnog vijeća i Superknjižare. Predstavite nam program ukratko.

Osim predstavljanja recentnih izdanja 65 izdavača iz Srbije, u programskom dijelu u fokusu su tri izdavačke kuće. Biblioteka XX vek i njen legendarni urednik IVAN ČOLOVIĆ obilježavaju pedesetu godinu produciranja znanstvene i eseističke produkcije u najširem krugu antropoloških tema. Uz Čolovića, kroz premijerno predstavljanje njihovih najnovijih knjiga upoznat ćemo i autore DUBRAVKU STOJANOVIĆ, DRAGANA POPOVIĆA, BRANKU SEKULIĆ I DRAGANA MARKOVINU. Predstaviti ćemo i novoizašlu knjigu MILENKA BODIROGIĆA 'Pesak pjeskare' u izdanju novosadskog Orfelin izdavaštva. Kako ne bismo izostavili poeziju, ugostit ćemo i mladu pjesnikinju, filologiju, urednicu i kritičarku MAŠU TOMANOVIĆ. U nedjelju, danu namijenjenom dječjim programima, autorica JASMINKA PETROVIĆ dolazi nam predstaviti hrvatsko izdanje knjige 'Leto kada sam naučila da letim', po kojoj je snimljen istoimeni film. Na samom kraju predstavljamo strip ANE PETROVIĆ 'Stripoterapija' u izdanju Kreativnog centra.

Koji su vam tematski naglasci bili bitni pri izboru ovih naslova i zašto?

Važno nam je bilo obilježiti pedeset godina neprekidnog publiciranja vrhunske literature urednika Ivana Čolovića. Jedinstvena biblioteka, fenomen koncepta koji neizmijenjen od početka odolijeva ubrzanim promjenama, izazovima i trendovima razlog je stavljanja u fokus biblioteke XX vek. Nadalje, fenomen minutiozogn pristupa radu na knjizi koji nam prezentira Orfelin izdavaštvo rijedak je primjer na tržištima knjiga i šire od ovih prostora. Transjezični i transtematski uradci poput knjige Jasminke Petrović, vrhunska poezija Maše Tomanović i ljekovitost strip-a Ane Petrović – sve to čini poetiku ovogodišnjeg programa koji nadvla-



Foto: Sanjin Strukić/PIXSELL

dava prepreke i stvara područja otvorene komunikacije između dvaju tržišta knjiga i kultura dviju zemalja.

Kako u komparaciji djeluju izdavaštva u Hrvatskoj i Srbiji, koje probleme dijele i kako stojimo s međusobnom protočnošću knjižnih tržišta?

Radi se o dva odvojena tržišta koja funkcioniраju u različitim pravno-administrativnim okvirima. Jedan dio knjiga i autora dijeli oba prostora te taj dio upućuje na zajedničke teme i trendove. Drugi, mnogo veći, je specifičan za svaku zemlju i kulturu i različit po strukturi, sadržaju i dinamici. Velik dio tog drugog dijela obostrano je interesantan i njega držimo u fokusu u našem projektu. Dobar dio problema dijele ova dva tržišta, ali ima i puno onih koji su specifični za svaku od njih. Oba su vitalna u smislu recentne produkcije i u proporcionalnom smislu broja naslova po broju stanovnika jako slična. No ima i velikih razlika, poput recepcije domaćih autora, broja prodanih primjeraka, cjenovne kategorije, dvaju pisama na srpskom tržištu itd. Protok knjiga i autora između dva tržišta je stalan, zadnje desetljeće i intenzivniji nego u prethodnom razdoblju. No ta bi se cirkulacija po svom intenzitetu prije dala svrstati u 'kuturološku razmjenu' nego u ozbiljan biznis.

■ Lujo Parežanin

KVADRAT

brat

Svijet se raspada, a Collinsov rječnik je za riječ godine oda-brao *brat*, taj amblem samodopadnog eska-pizma koji je u stratosferu lansirao isto-imeni album CHARLI XCX. 'Kamala IS brat', napisala je Charli ranije ove godine na X-u, vežući jednu malu vrpcu na spirali užasa koju zadnjih mjeseci plete spre-ga demokratskog i showbiz establišmen-ta u SAD-u.

■ L. P.

Riječ koja je 2024. obilježila svijet, ako je svijet američki Gen-Z

Bistrenje modernizma

Kovácseva knjiga događaj je visokog intelektualnog intenziteta baš zato što najširem spektru publike uspijeva pokazati u kojoj je mjeri moguće filmologiju shvatiti, i koristiti, kao fleksibilan intelektualni alat u razumijevanju svakog filma modernističkih tendencija

KOJA bi bila jedina općeprihvaćena, temeljna distinkcija unutar svakog autorskog opusa, svih umjetničkih disciplina, posljednjih stotinu godina? Naravno, to je podjela na 'art' i 'komercijalu'. Na terenu suvremene audiovizualne produkcije ta distinkcija je posebno zanimljiva jer se istovremeno smatra zdravorazumskom autorskom pragmom, ali i specifičnom pobunom u aktualnom kapitalizmu proizvodnje – baš kao da uopće nije riječ o originalnom prototipu kapitalizma, od njegovih historijskih početaka.

Recimo, na terenu početaka filmske industrije, razlika 'artizma i komercijale' bila je ključan okidač borbe između narativnog art-filma i filmske industrije kao 'industrije zabave', i to tako što je u konačnici poslužila razvoju institucije umjetničkog filma. Još su 1920-ih filmski distributeri i prikazivači shvatili da moraju nekako doskočiti beskočnom pripetavanju 'nedovoljno komercijalnog' art-filma i 'previše komercijalnog' industrijskog filmskog proizvoda. Shvatili su da je njihova ciljana publika intelektualna elita, koju nikad nije bilo lako privesti. Osnivači pariškog Studija des Ursulines stoga su 1926. objavili *urbi et orbi*: 'Želimo regrutirati našu publiku među elitom pišaca, umjetnika i intelektualaca Latinske četvrti, koja u sve većem broju odbija posjećivati kina zbog loše kvalitete nekih spektakala.' Tako je podjela filmskih institucija sredinom 1920-ih generirala jasnu podjelu elitne i masovne publike u kinematografiji. 'Ta će distinkcija biti ideološka osnova za jačanje industrije umjetničkog filma', piše u uvodnom poglavlju svoje knjige 'Modernizam na filmu: europski umjetnički film 1950–1980.' mađarski filmolog ANDRÁS BÁLINT KOVÁCS.

Knjigu smo upravo dobili u (upadljivo izvrsnom) prijevodu DIANE NENADIĆ i izdanju Hrvatskog filmskog saveza, autor ju je promovirao pred zagrebačkom i riječkom publikom uz razgovore s domaćim filmologima, održao je jedno filmološko predavaњe na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, a projekcija filma 'Golači' (1965.) istaknu-

tog predstavnika mađarskog filmskog modernizma MIKLÓSA JANCSÓA zaključila je čitav događaj. Bilo pa prošlo, zašto bi široj javnosti te informacije bile važne? U uskim (ili vrlo uskim) domaćim okvirima intelektualnog interesa za film, prijevod kapitalne knjige o europskom modernizmu razlog je za širok osmijeh, ali i za optimizam šireg kulturnog plana: uz prepostavku, naravno, ikakvog fokusa na domaću kulturnu ponudu, potražnju, proizvodnju, recepciju. I tako dalje.

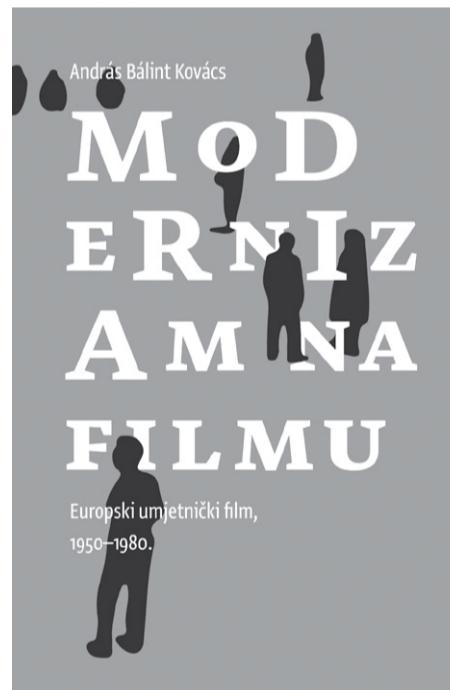
Naime, knjiga 'Modernizam na filmu: Europski umjetnički film 1950–1980.', kao prijevod izvornika 'Screening Modernism: European Art Cinema, 1950–1980' u izdanju Chicago University Pressa iz daleke 2007. godine, događaj je visokog intelektualnog intenziteta baš zato što najširem spektru publike uspijeva pokazati u kojoj je mjeri moguće filmologiju shvatiti, i koristiti, kao fleksibilan intelektualni alat u razumijevanju svakog filma modernističkih tendencija – i to od nijemog razdoblja do suvremenosti.

András Bálint Kovács (1959.) osnivač je i profesor Odsjeka za filmske studije na Sveučilištu ELTE u Budimpešti i jedan od najistaknutijih autora vezanih uz temu modernizma umjetničkog filma. Ova njegova studija o europskom umjetničkom filmu od 1950-ih do 1980. bez sumnje je prekretnika na više razina. Poduzima komplikiranu, a precizno i jasno izvedenu povjesnu periodizaciju iz čega nedvosmisleno definira temeljne pojmove filma, na temelju kojih onda ulazi u teorijsku raspravu – a izlazi analitikom nečijeg filmskog opusa ili naslova. I sve to čini mirnim pri povjednim ritmom. Kovácseva pitanja na početku pojedinih poglavlja knjige nikad nisu tek retorički, akademski *ornatus*. A, ne. Autorska smjelost i racionalna odmjerenošć ovdje su stilski zabavno i lucidno povezani. Filmološke studije znaju biti čitateljski frustrativne, beskonačno interpretativne, nekomunikativne – ali ne i ova. Kovácsev pristup je komunikativan na zahtjevan, 'sinkronijski' način (gotovo da podsjeća na predavački stil prvog i najznačajnijeg domaćeg filmologa ANTE PETERLIĆA, što oprezno navodimo kao

pohvalu najvišeg reda), a posebno su uspjele njegove jezgrovite, naizgled reduktivne, a zapravo maestralno izvedene analize filmova i/ili usporedne analize 'autorskih preokupacija u modernističkom filmu' (primjerice, kod teme usamljenosti umjetnika u filmovima 'Andrej Rubljov' TARKOVSKOG, BERGMANOVE 'Personi' i ANTONIONIEVOG 'Povećanja').

Ako, primjerice, poglavje knjige počinje jednostavnim pitanjem 'je li razlikovanje modernizma i avangarde opravdana tema u kinematografiji?', a odgovor slijedi nakon kratke i uvjerljive argumentacije i veli da se 'razlikovanje 'estetskog' modernizma i 'antiestetske' političke avangarde, koje je tako važno u povijesti umjetnosti, čini neprikladnim za kinematografiju', sljedeće poglavje o teorijama razlike između klasičnog i modernog na filmu dolazi na siguran teren čitateljskog suspensa. Tu se, recimo, analizira ideja modernizma kao 'nedovršenog projekta', što je kišobransko pitanje svih umjetničkih disciplina prošlog stoljeća. Za Kovácsa je ideja modernizma kao 'nedovršenog projekta' problematična do te mjere da tvrdi da je 'istina upravo suprotna: drugi modernistički val kao pokret ili razdoblje trajao je do kraja 1970-ih, iako je sasvim očito da su njegove stilске i narativne inovacije nastavile obogaćivati različite filmske prakse'. Također, prema pristupu koji Kovács slijedi, moderni umjetnički film nije proizvod evolucijskog procesa kinematografije, nego je tu riječ o 'odgovoru filma na poslijeratni modernizam' svih ostalih umjetničkih disciplina u Europi. Dakako, modernizam umjetničkog filma u Europi misli se izvan okvira nacionalnih kinematografija, iako su političke okolnosti svake europske države itekako utjecale na dinamiku njegova razvoja.

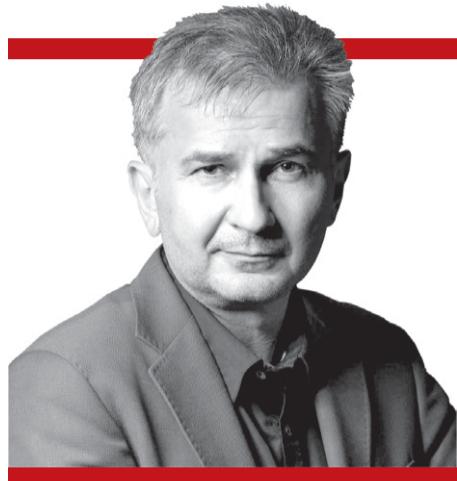
Kompozicija knjige obuhvaća četiri dijela ('Prvi dio: Što je moderno?', 'Drugi dio: Oblici modernizma', 'Treći dio: Pojava i širenje modernizma 1949–1958.', 'Četvrti dio: Kratka povijest modernog filma 1959–1975.') i poglavje u kojima se tematske preokupacije razraduju u opuštenoj izmjeni teorijskih uvida i filmoloških analiza (ili kraćih komentara) oko 200 najvažnijih filmskih naslova epohe. Uz odabranu bibliografiju, tu je i kronološka tablica modernog filma, raspoređena po državama na tlu Europe do kraja 1970-ih. Jugoslavija je u toj kronologiji zastupljena jedino opusom DUŠANA MAKAVEJEVA ('Čovjek nije tica', 'Ljubavni slučaj ili tragedija službenice P.T.T.', 'W. R. – Misterije organizma'), a u knjizi je tek jedna kratka analiza Makavejevljevog filma 'Sweet Movie' (1974.), uvrštenog kao primjer samokritike političkog modernizma, i to zato što šokantnost forme podsjeća na GODAROV 'Vikend'. Razlog zašto modernizam u jugoslavenskom filmu nije opširnije elaboriran čini se očitim, u kondicijama Kovácseve periodizacije umjetničkog, odnosno autorskog filma europske proizvodnje do 1980-ih. Jugoslavenski film 1960-ih i 1970-ih imao je drugačije uvjete proizvodnje i politički okvir u kojemu se 'formirao odnos' prema konzumerizmu i/ili socrealizmu. Uostalom, tipologija modernizma u jugoslavenskoj kinematografiji ima inherentnu logiku. U slučaju Kovácseve studije, zanimljivije bi možda bilo vidjeti kako završava, gdje je kraj modernizma na filmu? Zaustavlja se na poanti kraja modernističkih formi, a izvodi ju komparativnom analizom motiva filma 'Crtačev ugovor' PETERA GREENAWAYA (1982.) i Antonionijevog 'Povećanja' (1966.). U oba slučaja, stvarnost je drugačija od reprezentacije. 'Kraj modernističke umjetnosti nastupa onoga trena', piše András Bálint Kovács, 'kada problem ništavila nestaje kao ozbiljno pitanje'. ■



Posebno su uspjele Kovácseve jezgrovite, maestralno izvedene analize filmova i/ili usporedne analize 'autorskih preokupacija u modernističkom filmu', primjerice, kod teme usamljenosti umjetnika u 'Andreju Rubljovu', 'Personi' i 'Povećanju'

TV RAŠETANJE

Stambena utopija



PIŠE Boris Rašeta

Nulti kadar: Samac, HRT, 28. listopada, 21:16

NULTI kadar opet nas je, uz pomoć velike režiserke SNJEŽANE TRIBUSON i erudita NENADA POLIMCA, posjeo u vremeplov i vratio ravno u socijalizam! Drama KAZIMIRA KLARIĆA 'Samac' (1976) prikazuje neuljepšanu stvarnost tog vremena. Portir Đuro (MILAN SRDOČ) je podstanar, koji na svim listama za dodjelu stana završava ispod crte. Zato je frustriran, pa prijeti da će otići u Centralni komitet, da će se žaliti MIKI Šipilju... Stanove, dakako, dobivaju moćnici, njihove ljubavnice, prijatelji, sljedbenici, odabranici, klijenti. 'Samac' kao drama ima mana (mjestimice je pamfletistički površan), ali pokazuje dosege kritičkog mišljenja, koje je na kraju uvijek vidjelo CK kao 'kuću velike mame'. To je kritika sa brnjicom, kao i danas. U 'Samcu' smo mogli čuti da su 'lopovi oni koji rade osam sati dnevno' i slične teze, što je bio odraz općeg uvjerenja kojemu je CK služio kao prizivna instanca, što će reći legitimno mjesto neupitne pravednosti. Kasnije je 'kriminal bijelih ovratnika' razvijen do savršenstva. CK se, u velikoj mjeri, transformirao u središnjicu, koja je postala rodno mjesto marcapije (rječnik kaže: kрадa, luperstina, prevara, nepošten posao). Portir Đuro danas mjesечно zarađuje 876 eura (provjerili smo), a kvadrat stana u Zagrebu je oko 3.000, što će reći da će Đuro naših dana ostati ispod crte i samac – zauvijek.

Nulti kadar opet nas je posjeo u vremeplov i vratio u socijalizam! Drama Kazimira Klarića 'Samac' prikazuje neuljepšanu stvarnost tog vremena. Portir Đuro je podstanar, koji na svim listama za dodjelu stana završava ispod crte. Zato je frustriran, pa prijeti da će otići u Centralni komitet...

N1 studio, 30. listopada, 14:30

Nije jasno zašto hrvatska opozicija – kako vidimo iz sjednice saborskog Odbora za vanjsku politiku i Izaslanstva Sabora pri Parlamentarnoj skupštini NATO-a na kojoj je bio i BORIS RUGE, zamjenik glavnog tajnika NATO-a – ne želi poslati dva časnika u Wiesbaden. Ako pogledamo naslove u našim medijima, vidjet ćemo da razloga za brigu nema. Sve ide kao po loju. 'SAD se obvezao da će stajati uz Ukrajinu 'dokle god bude potrebno'; 'Britanski obavještajci: Rusi rezerviste u borbu šalju s lopatama'; 'Stručnjak za Rusiju: 'PUTIN se skriva u bunkeru, a ljudi u Moskvi izlaze na ulice, uskoro će ih biti na tisuće'; 'VON DER LEYEN: 'Ruska vojska čipove za popravke uzima iz perilica posuda i hladnjaka. Industrija im je u rasulu"'; 'Jad i bijeda ruskih šibicara s fronte: Kradu šminku, donje rublje, žarulje, ali i vreće krumpira'; 'Glavni britanski obavještajac: Rusi su iscrpljeni, nedostaje im oružja za rat, građani su počeli shvaćati što se događa. Sada vide koliko je pogrešno Putin procijenio cijelu situaciju. Bježe od mobilizacije, a shvaćaju i da uskoro više neće moći nigdje putovati, smatra sir JEREMY FLEMING'. Idemo dalje: 'Velike ruske zalihe oružja iz sovjetske ere su pri kraju'; 'Rusiji ne-



Vanja Drach i Milan Srdoč u 'Samcu' (Foto: Screenshot/HRT)

dostaje streljiva i vojske za veliku ofenzivu u Ukrajini'; 'Putin prijeti, a tvornice oružja mu nemaju ljudi ni čipova koje vade iz perilica posuda: 'Linija za tenkove stoji'; 'Rusija gubi 1.000 vojnika dnevno u ratu protiv Ukrajine'; 'Rusi u nedostatku oružja koriste tenkove iz Drugog svjetskog rata: Imaju li oni uopće sanse?' Nemaju, ali to glupa proruska antihrvatska opozicija ne shvaća. 'Vrhunski poznavatelj Ukrajine: Da, Rusija može izgubiti ovaj rat'; 'Sankcije Rusiji su ekvivalent finansijske atomske bombe'; 'Ruski politički analitičar tvrdi: Putin je toliko bolestan da možda ne dočeka proljeće, u životu ga drže ga lijekovi sa Zapada. Bez inozemnih lijekova on više ne bi bio u javnom životu'; 'U Rusiji je danas moguć scenarij iz 1917. A izgubi li rat u Ukrajini, golemi dio zemlje mogla bi anektirati - Kina'; 'Rusi gube rat i zbog loših kineskih guma na kamionima'; 'Rusi gube rat politički, vojno i gospodarski'; 'Video: Putin u panici zbog diverzija Ukrajinaca na Rusiju'; 'Glavni Putinov dvojnik otrovan? 'To je onaj stolar'; 'Proširila se nova teorija o ruskom vodi: Putin ima najmanje tri dvojnika, jedna stvar ih odaje?'; 'Rusi su u rasulu, ovo je početak poraza, ali Zapad ne želi poniziti Putina'. Ipak, teško je poniziti mrtvaca – koji je već dva metra ispod zemlje. 'Putin je već imenovao svog nasljednika? 'Na samrti je, ali postoji veliki problem oko njegovih dvojnika''. Telegram kanal: Putin je umro, u tijeku je državni udar'. To treba čitati – riječ je o ozbiljnim medijima – a ne toksičnu rusku propagandu punu laži i fake newsa. Zašto opozicija to ne čini? Nemamo odgovor na to pitanje. Čim ga dobijemo, javit ćemo.

Planine, HRT, 30. listopada, 21:11

GLEDATI uspon na bračku Vidovu goru nakon Velebita i Biokova činilo se kao utakmica Barcelone i Dinare iz Unešića – Vidova gora je tek malo veće brdo. Ali, kakva bi greška bila ne pogledati tu epizodu Planina! Već prvi kadrovi privukli su našu pažnju – rukometnički PERO METLIČIĆ poveo nas je u unutrašnjost otoka izvan sezone, u vrijeme kad turistička Dalmacija jede na spavanje, a ona stara, tradicionalna se probudi, pa na pustoj ulici možete vidjeti dobri, stari motokultivatori. Uspon vodi uz čaroban, puštinjački samostan Blaca – neupućen čovjek bi pomislio da gledamo putopis iz Grčke; pa

onda Zmajeva pećina, još jedno nepoznato, masovno neotkriveno čudo u nizu bračkih čuda zbog kojih bi trebalo otići na taj otok izvan sezone, pa se uspeti do Vidove gore i razgledati sve ljepote koje nam je otkrila ekipa Planina.

Posljednja Freudova seansa, HBO

NA HBO-u možete pogledati filmsku adaptaciju poznate kazališne predstave MARKA ST. GERMAINA, koja se temelji na raspravi između SIGMUNDA FREUDA (ANTHONY HOPKINS) i C. S. LEWISA (MATTHEW GOODE) uoči Drugog svjetskog rata. Je li smisleno vjerovati u Boga ili je Bog tlapnja? Freudova najmlađa kći (SOPHIE HALBERSTADT-FREUD) umrla je 1920. u 26. godini, nakon što se zarazila španjolskim gripom. Ostavila je iza sebe dva sina ERNSTA WOLFGANGA i HEINZA RUDOLFA. Freud se već tada borio s karcinomom usta, što je dodatno pojačalo njegovu preokupaciju pitanjima teodiceje, patnje i smisla religije. Što je teodiceja? To je, ukratko, disciplina koja se bavi pitanjem postoji li Bog uz toliko zla u svijetu, i ako da, zašto ga dopušta? Kao što znamo, Freud je svoje zaključke sažeo u knjizi 'Budućnost jedne iluzije', a Lewis je, unatoč vlastitim patnjama, bio vjernik. Tko može znati što je iza? Možda patnja pročišćava. 'Posljednja Freudova seansa' bez jasne potrebe udaljava se od te rasprave i uvodi sporedne priče, poput Freudovog komplikiranog odnosa s kćerom Annom (LIV LISA FRIES) i Lewisovih trauma iz Prvog svjetskog rata, što često razvodnjava glavnu liniju naracije i narušava tempo filma, preusmjeravajući ga prema osobnim dramama koje nisu prisutne u izvornom dramskom tekstu. Popularna kazališna predstava MARKA TORJANCA bila je u tom smislu nadmoćna ovom djelu u režiji MATTHEWA BROWNA, koje ipak uspijeva prenijeti specifičnu atmosferu razdoblja. Iako su prošireni aspekti priče donekle umanjili filozofsku dubinu originalnog materijala, 'Posljednja Freudova seansa' i dalje donosi intrigantne dijaloge i istraživanje tema ljudskog postojanja, vjerovanja i osobnih dilema. Film sa sirom Anthonyjem Hopkinsem, osim toga, ne može biti loš. ■



4.- 10.11.2024.

CINESTAR BRANIMIR
KINO KINOTEKA MSU
DOKUKINO KIC
SCENOTEKA (ex VIDRA)
ONLINE: CROATIAN.FILM

ZAGREB FILM FESTIVAL

www.zff.hr

